

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK BİLİM DALI

YETİŞKİNLERİN ÇOCUKLUK ÇAĞI TRAVMATİK YAŞANTILARININ
EMPATİ VE ZENOFOBİ (YABANCI DÜŞMANLIĞI) DÜZEYLERİ İLE
İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

EMRE KARABUDAK

DANIŞMAN
DOÇ. DR. MEHMET KAYA

KASIM 2023

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK BİLİM DALI

YETİŞKİNLERİN ÇOCUKLUK ÇAĞI TRAVMATİK YAŞANTILARININ
EMPATİ VE ZENOFOBİ (YABANCI DÜŞMANLIĞI) DÜZEYLERİ İLE
İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

EMRE KARABUDAK

DANIŞMAN
DOÇ. DR. MEHMET KAYA

KASIM 2023

BİLDİRİM

Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Tez-Proje Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırladığım bu çalışmada:

- Tezde yer verdiğim tüm bilgileri akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi ve sunduğumu;
- Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda, söz konusu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;
- Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi;
- Kullandığım verilerde herhangi bir değişiklikte bulunmadığımı,
- Bu tezin herhangi bir bölümünü başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı beyan ederim.

Emre KARABUDAK

TEŞEKKÜR

Öncelikle akademik rehberliği, yönlendirmeleri, desteği ve sabrı için kıymetli hocam ve tez danışmanım Doçent Doktor Mehmet Kaya'ya çok teşekkür ederim. Yardımları ve önerileri için değerli hocalarım Doçent Doktor Erol Uğur ve Doçent Doktor Betül Düşünceli'ye teşekkür ederim. Yolun daha başındayken bana umut ışığı yakan sevgili hocam İdil Aksöz Efe'ye teşekkür ederim.

Sevgili anne-babam Nezaket ve Tuncer Karabudak'a, canım aile bireylerim Ahsen ve Fatıma Sena Karabudak ile Sümeyye Selek'e çok teşekkür ederim. Onların sevgisi ve umudu beni hep güçlü kıldı.

Desteklerini, sevgilerini ve ışıltılarını hep yanımda hissettiğim tüm arkadaşlarıma, özellikle Tarık Sarzep, Aybüke Deliktaş, Meryem Öncül, Mücahit Eren Doğan, Melis Baysal, Türkmen Karadağ, Naim Samet Tayfur, Orçun Serhat Güngör, Vildan Köse, Özgür İpek, Şeyma Oran ve Merve Akpınar'a teşekkür ederim.

Son olarak, tez yazım sürecinde yardımı dokunan herkese ve -farkında olmasalar da- büyük destekleri olan tüm müzisyenlere teşekkür ediyorum, müzik olmasaydı muhtemelen tezimi tamamlayamazdım.

Bu çalışma, dünyanın dört bir yanındaki yersiz-yurtsuzlara, yabancılara adanmıştır.

ÖZET

**YETİŞKİNLERİN ÇOCUKLUK ÇAĞI TRAVMATİK YAŞANTILARININ
EMPATİ VE ZENOFOBİ (YABANCI DÜŞMANLIĞI) DÜZEYLERİ İLE
İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ**

Emre KARABUDAK, Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Mehmet KAYA

Sakarya Üniversitesi, 2023

Bu araştırmada yetişkinlerin çocukluk çağı travmatik yaşantıları, empati ve zenofobi (yabancı düşmanlığı) düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmanın çalışma grubu, uygun örnekleme yöntemi kullanılarak erişilen 596'sı kadın, 201'i erkek olmak üzere toplam 797 yetişkin katılımcıdan oluşmaktadır. Çalışmada katılımcıların cinsiyeti, yaş grubu, ilişki durumu, Türkiye'de ikamet ettikleri bölge ve eğitim düzeyleri gibi demografik özellikleri hakkında bilgi edinmek için Kişisel Bilgi Formu, empati düzeylerini ölçmek amacıyla Empati Düzeyi Belirleme Ölçeği (EDBÖ), çocukluk çağı travmatik yaşantı düzeylerini belirlemek için Çocukluk Çağı Ruhsal Travma Ölçeği (ÇÇTÖ), zenofobik tutum düzeylerini belirlemek için Yabancı Düşmanlığı (Zenofobi) Ölçeği (YDÖ) kullanılmıştır.

Araştırmanın verileri Bağımsız Örneklem t Testi, Mann Whitney U Testi, Tek Yönlü Varyans Analizi, Kruskal Wallis Testi, Pearson Korelasyon Analizi ve Çoklu Regresyon Analizi kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırmanın problemleri sınanırken anlamlılık düzeyi $p<.05$ olarak değerlendirilmiştir.

Korelasyon analizine ilişkin sonuçlarda çocukluk çağı travmatik yaşantıları ve empati düzeyi arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur. Zenofobi düzeyi ile çocukluk çağı travmatik yaşantıları arasında anlamlı bir ilişki olmadığı bulunmuştur. Zenofobi düzeyi ile empati düzeyi arasında ise pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur. Regresyon analizine ilişkin sonuçlarda empati ve çocukluk çağı travmatik yaşantıları düzeylerinin zenofobiye anlamlı bir şekilde yordadığı bulunmuştur. Verilerin analizinde elde edilen bulgular tartışılmış ve gelecek çalışmalara yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Çocukluk çağı travmaları, zenofobi, empati, yetişkin, göç

ABSTRACT
EXAMINING THE RELATIONSHIP BETWEEN ADULTS' CHILDHOOD
TRAUMATIC EXPERIENCES AND LEVELS OF EMPATHY AND
XENOPHOBIA

Emre KARABUDAK, Master's Thesis

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Mehmet KAYA

Sakarya University, 2023.

In this study, the relationship between childhood traumatic experiences, empathy, and levels of xenophobia among adults was examined. The study group consisted of a total of 797 adult participants, accessed through a convenient sampling method, with 596 females and 201 males. To gather information about participants' demographic characteristics such as gender, age group, relationship status, region of residence in Turkey, and educational levels, a Personal Information Form was used. Empathy Quotient (EQ) was used to measure empathy levels, Childhood Trauma Questionnaire (CTQ-33) was used to determine levels of childhood traumatic experiences, and Xenophobia Scale (XQ) was applied to assess xenophobic attitudes.

Data from the study were analyzed using Independent Samples t-Test, Mann Whitney U Test, One-Way Analysis of Variance (ANOVA), Kruskal Wallis Test, Pearson Correlation Analysis, and Multiple Regression Analysis. The significance level for testing the research hypotheses was considered at a minimum of $p < .05$.

The results of the correlation analysis indicated a significant, negative relationship between childhood traumatic experiences and empathy levels. No significant relationship was found between the levels of xenophobia and childhood traumatic experiences. However, a significant, positive relationship was observed between xenophobia levels and empathy levels. The results of the regression analysis further revealed that levels of empathy and childhood traumatic experiences significantly predicted xenophobia. The findings obtained from the data analysis have been discussed, and recommendations for future research have been provided.

Keywords: Childhood traumas, xenophobia, empathy, adult, migration

İÇİNDEKİLER

BİLDİRİM.....	iv
TEŞEKKÜR	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
SİMGELER VE KISALTMALAR	xiii
BÖLÜM I	1
GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu	1
1.2. Araştırmanın Problemi ve Alt Problemleri	6
1.3. Araştırmanın Amacı ve Önemi	7
1.4. Varsayımlar	8
1.5. Sınırlılıklar	8
1.6. Tanımlar	9
BÖLÜM II	10
ARAŞTIRMANIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	10
2.1. Travma	10
2.1.1. Çocukluk Çağı Travması	12
2.1.2. Türleri Bakımından Çocukluk Çağı Travmaları	13
2.1.2.1. Fiziksel İstismar ve İhmal	13
2.1.2.2. Duygusal İstismar ve İhmal	14
2.1.2.3. Cinsel İstismar	14
2.1.2.4. Aşırı Koruma-Kontrol	15

2.1.3. Çocukluk Çağı Travmalarının Etiyolojisi.....	16
2.1.4. Çocukluk Çağı Travmatik Yaşantıları ile İlgili Araştırmalar	17
2.2. Zenofobi (Yabancı Düşmanlığı)	20
2.2.2. Zenofobi ve Irkçılık.....	21
2.2.3. Zenofobinin Sebepleri	22
2.2.4. Yabancılaşma ve Zenofobi	23
2.2.5. Zenofobi ile İlgili Araştırmalar	26
2.2.6. Zenofobinin Sonuçları.....	30
2.3. Göç ve Göçmenlik Biçimleri	31
2.3.1. Göç	31
2.3.3. Göçmenlik Biçimleri	32
2.3.3.1. Göçmen.....	32
2.3.3.2. Mülteci.....	32
2.3.3.3. Sığınmacı	33
2.4. Empati	33
2.4.1. Empatinin Alt Türleri	34
2.4.1.1. Bilişsel Empati	35
2.4.1.2. Duygusal Empati	35
2.4.1.3. Sosyal Beceriler.....	36
2.4.1.4. Duygusal Tepkisellik.....	37
2.4.2. Empati ile İlgili Araştırmalar	37
2.5. Empati ve Travma İlişkisi.....	41

2.6. Empati ve Zenofobi İlişkisi	44
2.7. Zenofobinin Travmatik Yaşantılarla İlişkisi.....	45
BÖLÜM III.....	47
YÖNTEM.....	47
3.1. Araştırma Modeli	47
3.2. Çalışma Grubu	47
3.3. Veri Toplama Araçları.....	50
3.3.1. Çocukluk Çağı Ruhsal Travma Ölçeği (CTQ-33)	50
3.3.2. Empati Düzeyi Belirleme Ölçeği	51
3.3.3. Yabancı Düşmanlığı (Zenofobi) Ölçeği	52
3.3.4. Kişisel Bilgi Formu	52
3.4. Verilen Toplanması ve Araştırmanın Etik Boyutu	52
3.5. Verilerin Analizi	53
BÖLÜM IV	55
BULGULAR	55
4.1. Yetişkinlerin çocukluk çağı travmatik yaşantıları ile empati ve zenofobi (yabancı düşmanlığı) düzeyleri arasındaki ilişkiye ilişkin bulgular	56
4.2. Araştırmanın Alt Problemlerine İlişkin Değerlendirmeler	58
4.2.1. Yetişkinlerin zenofobi düzeyleri ile empati düzeyleri arasındaki ilişkiye ilişkin bulgular	58
4.2.2. Yetişkinlerin zenofobi düzeyleri ile çocukluk çağı travmatik yaşantıları ortalama puanları arasındaki ilişkiye ilişkin bulgular	59
4.2.3. Yetişkinlerin çocukluk çağı travmatik yaşantı ortalama puanları ile empati düzeyleri arasındaki ilişkiye ilişkin bulgular	59

4.2.4. Yetişkinlerin empati düzeyi ortalama puanları arasında yaş grubu değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğine ilişkin bulgular.....	60
4.2.5. Yetişkinlerin zenofobi düzeyi ortalama puanlarının yaş grubu değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğine ilişkin bulgular.....	61
4.2.6. Yetişkinlerin çocukluk çağı travmaları ortalama puanlarının yaş grubu değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğine ilişkin bulgular.....	61
4.2.7. Yetişkinlerin empati düzeyi ortalama puanlarının cinsiyet değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğine ilişkin bulgular.....	63
4.2.8. Yetişkinlerin zenofobi düzeyi ortalama puanlarının cinsiyet değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğine ilişkin bulgular.....	63
4.2.9. Yetişkinlerin çocukluk çağı travmaları ortalama puanlarının cinsiyet değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğine ilişkin bulgular.....	64
4.2.10. Yetişkinlerin empati düzeyi ortalama puanlarının ilişki durumu değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğine ilişkin bulgular.....	65
4.2.11. Yetişkinlerin zenofobi düzeyi ortalama puanlarının ilişki durumu değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğine ilişkin bulgular.....	66
4.2.12. Yetişkinlerin çocukluk çağı travmaları ortalama puanlarının ilişki durumu değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğine ilişkin bulgular	66
4.2.13. Yetişkinlerin empati düzeyi ortalama puanlarının eğitim durumu değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğine ilişkin bulgular.....	67
4.2.14. Yetişkinlerin zenofobi düzeyi ortalama puanlarının eğitim durumu değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğine ilişkin bulgular.....	68
4.2.15. Yetişkinlerin çocukluk çağı travmaları ortalama puanlarının eğitim durumu değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğine ilişkin bulgular	69
4.2.16. Yetişkinlerin empati düzeyi ortalama puanlarının Türkiye’de yaşadıkları bölge değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğine ilişkin bulgular	70

4.2.17. Yetişkinlerin zenofobi düzeyi ortalama puanlarının Türkiye’de yaşadıkları bölge değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğine ilişkin bulgular	71
4.2.18. Yetişkinlerin çocukluk çağı travmaları ortalama puanlarının Türkiye’de yaşadıkları bölge değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğine ilişkin bulgular	72
4.2.19. Yetişkinlerin empati ve çocukluk çağı travmaları ortalama puanlarının zenofobi düzeyini yordamasına ilişkin bulgular	74
BÖLÜM V.....	75
SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER.....	75
5.1. Sonuç	75
5.2. Tartışma	77
5.2.1. Yetişkinlerde Zenofobi ve Empati Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Tartışılması	78
5.2.2. Yetişkinlerde Zenofobi ve Çocukluk Çağı Travmatik Yaşantıları Arasındaki İlişkinin Tartışılması	78
5.2.3. Yetişkinlerde Empati ve Çocukluk Çağı Travmatik Yaşantıları Arasındaki İlişkinin Tartışılması	79
5.2.4. Yetişkinlerde Zenofobi ve Demografik Değişkenler Arasındaki İlişkinin Tartışılması	81
5.2.5. Yetişkinlerde Empati ve Demografik Değişkenler Arasındaki İlişkinin Tartışılması	84
5.2.6. Yetişkinlerde Çocukluk Çağı Travmatik Yaşantıları ve Demografik Değişkenler Arasındaki İlişkinin Tartışılması	86
5.2.7. Yetişkinlerde Empati ve Çocukluk Çağı Travmatik Yaşantılarının Zenofobiyle Yordayıcı İlişkileri Bakımından Tartışılması	89
5.3. Öneriler	90
KAYNAKÇA	93

EKLER.....	126
------------	-----

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Çalışma grubunun Yaşa Göre Dağılımı	48
Tablo 2. Çalışma grubunun Cinsiyete Göre Dağılımı	48
Tablo 3. Çalışma grubunun Eğitim Durumuna Göre Dağılımı	48
Tablo 4. Çalışma grubunun İlişki Durumuna Göre Dağılımı.....	49
Tablo 5. Çalışma grubunun Türkiye’de Yaşadıkları Bölgeye Göre Dağılımı	49
Tablo 6. Ölçek Verilerinin Normal Dağılıp Dağılmadığına İlişkin Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk Normallik Testleri.....	54
Tablo 7. Ölçek Verilerinin Normal Dağılıp Dağılmadığına İlişkin Çarpıklık (Skewness) ve Basıklık (Kurtosis) Katsayıları	54
Tablo 8. Çocukluk Çağı Travmaları, Empati ve Zenofobi Düzeyleri Arasındaki İlişki Olup Olmadığına İlişkin Korelasyon Analizi Sonuçları.....	56
Tablo 9. Empatinin Yaşa göre Anlamli Biçimde Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları	60
Tablo 10. Zenofobinin Yaşa göre Anlamli Biçimde Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları	61
Tablo 11. Çocukluk Çağı Travmalarının Yaşa göre Anlamli Biçimde Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi ve Kruskal Wallis Testi Sonuçları .	61
Tablo 12. Empatinin Cinsiyete göre Anlamli Biçimde Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Bağımsız Örneklem t Testi Sonuçları	63
Tablo 13. Zenofobinin Cinsiyete göre Anlamli Biçimde Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Bağımsız Örneklem t Testi Sonuçları	63
Tablo 14. Çocukluk Çağı Travmalarının Cinsiyete göre Anlamli Biçimde Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Mann Whitney U ve Bağımsız Örneklem t Testi Sonuçları	64
Tablo 15. Empatinin İlişki Durumuna göre Anlamli Biçimde Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Bağımsız Örneklem t Testi Sonuçları	65

Tablo 16. Zenofobinin İlişki Durumuna göre Anlamlı Biçimde Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Bağımsız Örneklem t Testi Sonuçları.....	66
Tablo 17. Çocukluk Çağı Travmalarının İlişki Durumuna göre Anlamlı Biçimde Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Mann Whitney U ve Bağımsız Örneklem t Testi Sonuçları.....	66
Tablo 18. Empati Düzeyinin Eğitim Durumuna göre Anlamlı Biçimde Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları	67
Tablo 19. Zenofobinin Eğitim Durumuna göre Anlamlı Biçimde Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları	68
Tablo 20. Çocukluk Çağı Travmalarının Eğitim Düzeyine göre Anlamlı Biçimde Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi ve Kruskal Wallis Testi Sonuçları.....	68
Tablo 21. Empatinin Türkiye’de Yaşanan Bölgeye göre Anlamlı Biçimde Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları	69
Tablo 22. Zenofobinin Türkiye’de Yaşanan Bölgeye göre Anlamlı Biçimde Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları	70
Tablo 23. Çocukluk Çağı Travmalarının Türkiye’de Yaşanan Bölgeye göre Anlamlı Biçimde Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi ve Kruskal Wallis Testi Sonuçları.....	72
Tablo 24. Empati ve Çocukluk Çağı Travmatik Yaşantıları Toplam Puanlarının Zenofobi Puanlarını Yordamasına İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları.....	74

SİMGELER VE KISALTMALAR

Araştırmada kullanılan kısaltmalar aşağıda belirtilen şekildedir:

ÇÇTÖ/CTQ-33: Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği

XQ/YDÖ: Yabancı Düşmanlığı (Zenofobi) Ölçeği

EQ/EDBÖ: Empati Düzeyi Belirleme Ölçeği

TSSB: Travma Sonrası Stres Bozukluğu

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın problem durumunu, amacını ve önemini ele almak, problem cümlesini, alt problemlerini, sınırlılıklarını ve varsayımlarını belirtmek amaçlanmıştır.

1.1. Problem Durumu

Göç, yaşanılan bölgenin şartlarının bireyin ya da toplumun güvenlik, barınma gibi maddi ve/veya manevi gereksinimlerini karşılayamadığı durumlarda bölgeler arasında kısa, orta ve uzun vadeli olarak yer değiştirme sürecidir (Beter, 2006; Yalçın, 2004). İkinci Dünya savaşının ardından dikkat çekici biçimde artan göç hareketliliği, günümüzde küresel çapta önem arz eden süreçlerden biri olarak görülmektedir. Öyle ki 21. yüzyıl, araştırmacılarca “göçler çağı” olarak isimlendirilmiştir (Gezici-Yalçın, 2017). 2020 itibariyle uluslararası topluluk içinde göçmen nüfusunun 281 milyon civarında olduğu ifade edilmekte, bu durum insanlığın %3,6’sının yaşamını doğduğu ülkeden başka bir ülkede sürdürdüğü anlamına gelmektedir (IOM, 2022).

Göç, sosyoekonomik açıdan daha elverişli koşullarda yaşamak niyetiyle ve hür iradeyle yapıldığında gönüllü; doğal, sosyal, politik ve/veya ekonomik şartların yarattığı baskıdan dolayı kişinin iradesi dışında gerçekleştiğinde zorunlu olarak anılmaktadır (Tümtaş, 2020). Göç eden kişi ve toplulukların statüleri de göç biçimleri gibi değişkenlik göstermektedir. “Mülteci”, çeşitli sebeplerle zulüm görmekten korktuğu için ülkesine dönemeyen veya dönmek istemeyen kişileri; “sığınmacı”, mülteci olarak uluslararası koruma arayışında olan, fakat durumları resmî olarak tanınmamış kişileri; “göçmen” ise sosyoekonomik durumlarını iyileştirmek için başka bir ülke/bölgeye göç eden kişileri tanımlamaktadır (Kızılay, 2017). 1961’de Mültecilerin hukukî durumunu belirlemek için hazırlanan Cenevre Sözleşmesi, ülkemizce 1967’de imzalanmış olup, bu sözleşmedeki coğrafi sınırlama ilkesi gereği ülkemizde sadece doğrudan Avrupa’dan gelen birey ve gruplar “mülteci” olarak adlandırılmaktadır (Kızılay, 2017). Bu tanımlara bağlı kalınarak, bu çalışmada Türkiye’deki güncel göçmen topluluğundan “sığınmacı” şeklinde bahsedilmiştir.

İnsanlar çeşitli sebeplerle bireysel ya da kitlesel olarak bir coğrafyadan diğerine göç etmiştir. Bu göçler, toplumları başta sosyal, ekonomik ve siyasal olmak üzere farklı açılardan

etkilemiştir (Ünal, 2014). Göçün sebep olduğu etkiler yalnızca mekânsal değişim biçiminde ele alınmamalıdır. Göç hem göç eden hem de yerli bireyleri ve toplulukları hem göç veren hem de göç alan bölgeleri sosyoekonomik, politik ve kültürel açıdan etkileyen çok yönlü bir süreçtir (Bhugra, 2004; Tümtaş, 2020). Bu doğrultuda sosyal hayat dinamiklerini etkileyen ve değiştiren en etkili faktörlerden biri olarak göçler, farklı yaşam tarzlarına, dillere, dinlere, kültürel ve ahlaki arka planlara sahip kitleleri bir araya getirmiş, bu kitlelerin karşılaşmalarına, etkileşimlerine ve nihayetinde ortak bir yaşam kurmalarına sebep olmuştur (Karpas, 2010). Türkiye'nin de içlerinde olduğu birçok ülke göç hareketlerinden ve beraberindeki karşılaşma ve etkileşim süreçlerinden çeşitli düzey ve biçimde etkilenmektedir.

Türkiye, jeopolitik konumu, komşularının sosyopolitik açıdan istikrarsız yapıda olması ve çevre ülkelere nispeten daha gelişmiş olması gibi sebeplerle göç hareketliliğinin sık yaşandığı bir ülke olagelmıştır. Bu durum Türkiye'yi hem göç alıp hem göç veren hem de başka ülkelere göçü hedefleyen göçmenler için transit bir konum olarak kullanılan çok boyutlu bir göç ülkesi hâline getirmiştir (Kara ve Korkut, 2010). Türkiye'nin göç hareketliliği, resmî olarak Yunanistan'dan gelen 384 bin kişi (1922-1938) ile başlamıştır (Kartal ve Başçı, 2014). Bunu Balkanlar genelinden 800 bin kişi (1923-1945), Almanya'dan 800 kişi (1933-1945), Irak'tan 51.542 kişi (1988), Bulgaristan'dan 345 bin kişi (1989), I. Körfez Savaşının ardından Irak'tan 467.489 kişi (1991), Bosna Hersek'ten 20 bin kişinin (1992-1998), Kosova'dan 17.746 kişi (1998-1999) ve Makedonya'dan 10.500 kişi (2001) takip etmiştir (Kartal ve Başçı, 2014). Göç hareketliliğinin son ve güncel dalgası ise Mart 2011 itibariyle Suriye'de yaşanan iç karışıklıkların ardından yaklaşık 3,6 milyon kişinin Türkiye'ye sığınmasıyla devam etmektedir (Kartal ve Başçı, 2014). 15 Mart 2011 tarihinde yaşanan olaylarla başlayan iç savaşın ardından Suriye vatandaşlarının Türkiye, Lübnan, Mısır ve Ürdün başta olmak üzere çeşitli ülkelere yöneldikleri mecburî göç hareketi, milyonlarca insanın yurdundan olduğu bir eylem biçimine dönüşmüştür (Akşit, Bozok ve Bozok, 2015; İçduygu, 2015). Suriyeli sığınmacıların Türkiye'nin yürüttüğü göç politikasının temel etmeni haline gelmesi bağlamında sınırların esnetilmesiyle Afganistan'dan başlayan göç hareketliliği de söz konusu dalgaanın diğer ayağını oluşturmaktadır (İçduygu ve Karadağ, 2018). Esnek sınır politikasıyla Türkiye, 2015 itibariyle Avrupa ülkelerine ulaşmayı hedefleyen göçmenler için bir transit ülke işlevi de görmektedir (İçduygu ve Karadağ, 2018). Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliğince açıklanan güncel verilere göre Türkiye'de 3,750,462 Suriyeli ve 300.000

civarında Afgan sığınmacı olduğu bilinmektedir (UNHCR Syria Regional Refugee Response, 2020).

Castles ve Miller'a (2008) göre, göçün en dikkate değer sonuçları, bölgelerin toplumsal yapısı üzerinde görülmektedir. Çünkü göçmen gruplar farklı bir dilde konuşmakta, yerli topluluktan başka kültürel pratikleri benimsemekte ve belli iş kollarında yoğunlaşmaktadır. Bu değişiklikler sosyal karşılaşmaları güvensiz kılmakta, alışageldikleri yaşam biçiminin değişeceği düşüncesi ev sahibi olan topluluğu endişelendirmektedir. İşgücü piyasasında göçmenlerin sebep olduğu değişimler de bu endişeyi beslemekte ve zenofobik tutumları derinleştirmektedir. Böylelikle göçmenlere yönelik endişeler öfkeye ve nefrete dönüşebilmekte, göçmenler işsizliğin, hastalıkların ve suç oranlarındaki artışın sebebi olarak görülebilmektedir. Bu durum toplum yapısındaki sosyal ve mekânsal ayrışmalar ve dışlanma pratiklerin kökleşmesine sebep olmaktadır (Castles ve Miller, 2008). Türkiye'nin de bu anlamda göçlerin olumsuz sonuçlarını deneyimlediği söylenebilir (Kara ve Korkut, 2010). Gönüllü göçlere kıyasla zorunlu göç süreçlerinde göçmenler, hazırlıksız ve birikimsiz oldukları için sosyoekonomik açıdan daha büyük sıkıntılar yaşamakta, yeni çevrenin sosyal ortamına uyum sağlamaları daha zor olmaktadır. Bu durum göç alan bölgede toplumsal uyum sorunlarının, sosyal-mekânsal ayrışmanın ve sosyal dışlanmanın yaşanmasına sebep olabilmektedir (Tümtaş, 2020). Güncel göç dalgasının başlangıcında Türkiye toplumu sığınmacılara, savaş mağduru olmaları, aynı dine mensup olmak, merhamet ve misafirperverlik gibi çeşitli sebeplerle daha olumlu tutumlar sergilemiştir (Tümtaş, 2020). Geçen on bir yılda yerli halk ve sığınmacılar arasında gelişen komşuluk, iş ya da okul arkadaşlığı, işçi-işveren ilişkileri, esnaf-müşteri ilişkileri, ev sahibi-kiracı ilişkileri ve yeni kurulan ailelerle oluşan akrabalık ilişkileri gibi ilişkisel temasların sıklığı ve çeşitliliği artmıştır. Bu temasların zaman içinde artışı, Suriyeli sığınmacıların daha görünür hâle gelmesine ve kalıcı olacaklarının anlaşılmasına sebep olmuştur. Bu bağlamda zaman içinde sosyal ayrışma ve toplumsal çatışma dinamikleri gelişmiş, Türkiye toplumunun bazı kesimleri sığınmacıların varlığını yük ve tehdit olarak algılamaya başlamıştır (Sarp-Kulkara, 2021; Tümtaş, 2020). Sığınmacılara “savaş ve zulümden kaçan, mağdur edilmiş insanlar” şeklinde bir tutumla geliştirilen davranışların yanında “üzerimize yük olan insanlar, bize ileride problem yaşatacak tehlikeli, güvenilmez kişiler, dilenciler” ve “bizden farklı, bize yabancı insanlar” şeklinde tutumlarla gelişen davranışların da olduğu bilinmektedir (Erdoğan, 2019). Baş gösteren bu sorunların ardından birçok araştırma yapılmıştır. Bu araştırmaların ağırlıklı olarak sığınmacı ve Türkiye vatandaşlarının düşüncelerine ve gruplar

arası temasın tutum ve davranışlar üzerindeki etkisine odaklandığı; psikolojik süreçler ve geçmiş yaşantıların tutumlar üzerindeki etkisinin, üzerinde sıkça durulan bir konu olmadığı gözlenmiştir (Bağcı ve Canpolat, 2019; Sarp-Kulkara, 2021). Sığınmacıların Türkiye’deki sığınma süreçlerinin uzun süre devam edebileceği, burada geçirdikleri uzun yılların ardından dönme ihtimallerinin yüksek olmadığı (İçduygu ve Ayaşlı, 2019) öngörülmektedir. Bu öngörü bağlamında iki grubun birbirine yönelik tutumlarının niteliği, düzeyi, bu tutumları ortaya çıkaran, geliştiren ve yaygınlaştıran psikolojik faktörleri tespit edebilmek ve birlikte yaşamayı iki taraf için de kolaylaştırabilmek adına olumlu tutumları artırmaya, olumsuz tutumları gidermeye veya azaltmaya yönelik tedbirler geliştirebilmek için önemli olduğu düşünülmektedir. Bu tez çalışması literatüre bu anlamda katkı sunabilmek amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Bu araştırmanın yabancılara yani mülteci, sığınmacı ve göçmenlere yönelik tutum konusunda odağına aldığı kavram yabancı düşmanlığı, kavramsal ismiyle zenofobidir. Yabancı korkusu ve düşmanlığına işaret eden zenofobi, yabancı ve azınlık olarak algılanan kişi ve topluluklara yöneltelen olumsuz tutum ve pratiklerin tümünü içermektedir (Yakushko, 2018). Zenofobik tutumlarla ilişkisi incelenen kavramlar ise sosyal tutumları oluşturabilen ve/veya geliştirebilen psikolojik faktörlerden olan empati ve çocukluk çağı travmatik yaşantılarıdır.

Çocukluk çağı travmatik yaşantıları, fiziksel istismarı, fiziksel ihmali, duygusal istismarı, duygusal ihmali ve cinsel istismarı içermektedir. Çocuğun sonucunda fiziksel, ruhsal, cinsel veya sosyal açıdan hasar aldığı tüm söylem ve eylemler travmatik olarak değerlendirilmektedir (; Oral ve diğ., 2001; Pizarro ve Billick, 1999). Çocukluk çağı travmatik yaşantılarının bireyin yetişkinlik döneminde sergileyebileceği davranış ve kişilik bozuklukları üzerindeki olumsuz etkisini gösteren birçok çalışma vardır (Arseneault vd., 2011; Bernet ve Stein, 1999; Carlson ve Rosser-Hogan, 1991; Durmuşoğlu ve Yıldırım-Doğru, 2006; Evren ve Ögel, 2003; Güler ve diğ., 2002; Luyten ve Fonagy, 2019; Wiersma ve diğ., 2009; Yılmaz-Irmak, 2008; Zoroğlu ve diğ., 2001). Zenofobiyle ilişkisi konusunda doğrudan bir çalışmaya rastlanmasa da çocukluk çağı travmatik yaşantılarının psiko-sosyal problematik süreçlerle ilişkilerine dair birçok çalışma mevcuttur. Gruen (2005) yabancılara yöneltelen olumsuz tutumların temelinde kişinin travmatik yaşantılarının ardından kendisine dair geliştirdiği olumsuz tutumlar olduğunu öne sürmektedir. Alpay ve arkadaşları (2017), çocukluk çağı travmalarının yetişkinlikteki birçok psikiyatrik problemle ilgili risk faktörü oluşturduğunu öne sürmüştür. Hoven ve arkadaşlarına (2012) göre çocukluk çağı travmaları

depresyon ve anksiyete bozukluğu için hem risk faktörü oluşturmakta hem de süreçlerin klinik olarak deneyimlenmesi üzerinde etkili olmaktadır. Çocukluk çağı travmalarının depresyon ve anksiyete bozuklukları ile ilişkisini inceleyen başka çalışmalar da mevcuttur (Bifulco ve Moran, 2002; Bifulco ve diğ., 2006; Bostancı ve diğ., 2006; Cogle ve diğ., 2010; Weich ve diğ., 2009). Çocukluk çağı travmalarının yetişkinlik yaşamında duygu düzenleme problemlerine sebep olduğunu (Hopfinger, Berking, Bockting ve Ebert, 2016), şiddet içeren davranışlar sergileme eğilimini artırdığını (Talevi ve diğ., 2018), obsesif-kompulsif bozuklukla ilişkili olduğunu (Lochner ve diğ., 2002), dissosiyatif bozuklukları tetiklediğini (Durmuşoğlu ve Doğru, 2006; Evren ve Ögel, 2003), cinsel işlev bozukluklarını artırdığını (Beitchman ve diğ., 1992), alkol ve madde bağımlılığında risk faktörü olduğunu (Evren ve Ögel, 2003; Chasan, 2010; Zoroğlu ve diğ., 2001; Durmuşoğlu ve Doğru, 2006) söylemek mümkündür.

Empati ise Rogers'ın (1983) tanımıyla kişinin, belli bir duruma dair, muhatabının hissettiklerini ve düşündüklerini doğru anlaması ve anladıklarını iletmesi sürecidir. Empatinin de insan yaşantısının ilk dönemleriyle ilintili olarak yetişkinlik hayatını etkilediği ifade edilmektedir (Auyeung ve diğ., 2009; Yılmaz, 2020). Kavramlar arasındaki ilişkilere odaklanıldığında, travmatik yaşantıların empatiyle ilişkisi hakkında çok fazla çalışma bulunmamaktadır. Çocukluk çağı travmalarının empatide artışa yol açabileceğini (Lim ve DeStano, 2016), merhametli, fedakâr ve toplum yanlısı davranışları olumlu yönde etkileyebileceğini (Bonanno, 2004; Lim ve DeSteno, 2016; Staub ve Vollhardt, 2008; Vollhardt ve Staub, 2011), psikolojik sağlamlığın artabileceğini (Bonanno, Field, Kovačević ve Kaltman, 2002; Calhoun, Cann, Tedeschi ve McMillan, 2000), şefkat ve yardımseverlik düzeyini yükseltebileceğini (Lim ve DeSteno, 2016) gösteren çalışmalar mevcuttur.

Zenofobi ve empati arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalara bakıldığında, Jünemann (2018) ve Hwang'ın (2020) yaptığı deneysel çalışmalar kavramlar arasında negatif yönlü bir ilişki olduğunu göstermektedir. Yurtiçinde yapılan çalışmalarda zenofobi ile empati düzeyleri arasındaki ilişkinin negatif yönlü ve anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Gündüz, 2019; Zeyhan-Aydın, 2019). Jugert, Noack ve Rutland (2013), duygusal empati düzeyi daha yüksek olan çocukların farklı etnik gruplardan arkadaşlarıyla daha uzun soluklu ilişkiler kurduğunu iddia etmektedir. Empatik değerlendirmenin etnik kökenle ilgili otomatik önyargıları azalttığı ifade edilmektedir (Germano, 2017; Keating, 2017; Todd vd., 2011), Gruplar arası temas sürecinin dış gruplara ilişkin ön yargıları azaltmaktaki aracı değişkenlerini incelemek üzere Pettigrew ve Tropp (2008) tarafından düzenlenen bir meta-

analiz araştırmasında, empati becerisinin artışının dış gruba yönelik önyargıları azalttığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Kavramlar arasındaki üçlü ve ikili ilişkiler bağlamında bu çalışmanın yabancılara yönelik güncel tutumlara dair psikososyal süreçlerin retrospektif bir bakış açısıyla değerlendirilmesine ve ilişkili olabilecek hususların bu bağlamda tartışılmasına olanak sağladığı düşünölmektedir.

1.2. Araştırmanın Problemi ve Alt Problemleri

Bu araştırmanın problem cümlesi, “Yetişkinlerin ocukluk ağı travmatik yaşantıları ile empati ve zenofobi (yabancı dışmanlığı) düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?” sorusudur.

Bu problem doğrultusunda aşağıdaki alt problemler araştırılmıştır:

Yetişkinlerin;

- 1- Zenofobi düzeyleri ile empati düzeyleri,
- 2- Zenofobi düzeyleri ile çocukluk ağı travmatik yaşantıları ortalama puanları,
- 3- Çocukluk ağı travmatik yaşantıları ortalama puanları ile empati düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
- 4- Yetişkinlerin yaş grubu değişkenine göre empati, zenofobi ve çocukluk ağı travmaları ortalama puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
- 5- Yetişkinlerin cinsiyet değişkenine göre empati, zenofobi ve çocukluk ağı travmaları ortalama puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
- 6- Yetişkinlerin ilişki durumu değişkenine göre empati, zenofobi ve çocukluk ağı travmaları ortalama puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
- 7- Yetişkinlerin eğitim durumu değişkenine göre empati, zenofobi ve çocukluk ağı travmaları ortalama puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
- 8- Yetişkinlerin Türkiye’de yaşadıkları bölge değişkenine göre empati, zenofobi ve çocukluk ağı travmaları ortalama puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
- 9- Yetişkinlerin empati ve çocukluk ağı travmatik yaşantıları düzeyleri, zenofobi düzeylerini anlamlı bir şekilde yordamakta mıdır?

1.3. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın amacı, yetişkinlerin çocukluk çağında yaşadıkları fiziksel istismar ve/veya ihmal, duygusal istismar ve/veya ihmal ve cinsel istismar gibi travmatik süreçler ile empati ve zenofobi (yabancı düşmanlığı) düzeylerinin birbirleriyle ve yaş grubu, cinsiyet, eğitim düzeyi gibi çeşitli demografik değişkenler ile ilişkisini incelemektir. Bu amaç doğrultusunda Türkiye'nin her bölgesinden, çeşitli eğitim düzeylerinde ve ilişki durumlarında kadın ve erkek katılımcılara araştırma ölçekleri uygulanmıştır.

Zenofobi olarak kavramsallaşan yabancı karşıtı/düşmanı tutumların 21. yüzyıldaki odağını ekonomik veya mecburî sebeplerle göç eden göçmenler oluşturmaktadır (Yakushko, 2018). Göç trafiği bakımından hem dışarıdan göç alan hem de dışarıya göç veren bir ülke olan Türkiye, başka ülkelere göç etmeyi hedefleyen göçmenler için de geçici bir istikamet noktası olması sebebiyle üç farklı türden göçü deneyimleyen bir ülke olagelmıştır (Atım, 2016; Danış, 2004; Deniz, 2014). Bu durum ise pek çok Türkiye Cumhuriyeti vatandaşının göçmen/yabancılar ile komşuluk, iş veya okul arkadaşlığı, iş ya da ticaret odaklı bağlantılar gibi çeşitli biçimlerde bağ kurmasına sebep olmuştur. Bu bağlamda Türkiye vatandaşlarının, geçici ve kalıcı olarak ülke içinde yer edinmeye çalışan göçmenlerle kurduğu ilişkileri etkileyen faktörleri ve bu faktörlerin birbiriyle ilişkisini araştırmanın karşılıklı anlayış, uyum ve iletişim becerilerini geliştirmek ve birlikte yaşam deneyimini kolaylaştırabilmek bakımından önem taşıdığı düşünülmektedir. Literatür incelendiğinde, göçmenlerle ilgili çalışmaların genellikle gruplar arası temas süreçleri ve göçmen ruh sağlığıyla ilgilendiği görülmektedir. Türkiye vatandaşları ve göçmenler arasındaki ilişkileri inceleyen araştırmalar mevcutsa da bunların nispeten azınlıkta olduğu gözlenmiştir. Göçmenlerin menşe ülkelerinde hâlen süren iç savaş ve karışıklıklar sebebiyle öngörülenden daha uzun süren sığınma süreçlerinin daha da uzayabileceği, vatandaşlık gibi yasal statülerle tıpkı geçmişteki başka göçmenler gibi zamanla Türkiye'nin “yerli”si hâline gelebilme ihtimallerinin de bu alanda yapılacak çalışmaların önemini artıracakları öngörülmektedir. Araştırma bu sebeple, Türkiye'nin içinde bulunduğu göç hareketliliği süreçlerinde uyum ve uzlaşya yönelik çözüm önerilerini değerlendirmek ve alan literatürüne özgün bir katkıda bulunmak bakımından, önemli bulunmaktadır. Yetişkinlerin zenofobi, empati ve çocukluk çağı travmaları düzeyleri arasındaki ilişkileri inceleyen araştırma sonuçları, alan literatürüne ve gelecekte yapılacak çalışmalara katkı sağlayacaktır.

Araştırmanın önemiyle ilgili bir başka boyut ise eğitimidir. Mülteci/sığınmacı durumundaki ailelerin çocuklarının eğitimi, eğitim sistemi içinde önemli bir problem oluşturmaktadır. 2011 yılından beri Millî Eğitim Bakanlığı bu probleme yönelik çeşitli politikalar uygulamayı sürdürmektedir. Hem geçici eğitim merkezlerinde hem de örgün eğitim kurumlarında devam eden eğitim süreçleri, toplumsal açıdan önem taşıyan bir durum hâline gelmiştir. Araştırmanın okul idarecilerine, okul psikolojik danışmanlarına ve öğretmenlere zenofobi, travmatik süreçler ve empati düzeyleri hakkında bilgi ve veri sunarak kaynaştırma programları konusunda yardımcı olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca araştırmanın günümüzde önemi artan zenofobiye dair önleyici rehberlik çalışmaları kapsamında, zenofobi düzeyi yüksek olan veliler, eğitimciler ve öğrencilerle gerçekleştirilecek çalışmalar için veri sunması bakımından önemli olduğu düşünülmektedir.

1.4. Varsayımlar

1. Araştırmaya katılımcılarının Kişisel Bilgi Formu, Çocukluk Çağı Ruhsal Travma Ölçeği, Empati Düzeyi Belirleme Ölçeği ve Yabancı Düşmanlığı (Zenofobi) Ölçeğinde yer alan soruları yaşıntılarını ve düşüncelerini yansıtacak biçimde, içtenlikle cevapladıkları varsayılmıştır.
2. Çalışma grubunun araştırma evrenini temsil ettiği varsayılmıştır.

1.5. Sınırlılıklar

- 1- Araştırmada incelenecek çocukluk çağı travmatik yaşıntılarına ilişkin düzeyler, Çocukluk Çağı Ruhsal Travma Ölçeği'nin (ÇÇTÖ) ölçtüğü niteliklerle sınırlıdır.
- 2- Araştırmada incelenecek zenofobi (yabancı düşmanlığı) düzeyi, Yabancı Düşmanlığı (Zenofobi) Ölçeği'nin (YDÖ) ölçtüğü niteliklerle sınırlıdır.
- 3- Araştırmada incelenecek empati düzeyi, Empati Düzeyi Belirleme Ölçeği'nin (EDBÖ) ölçtüğü niteliklerle sınırlıdır.
- 4- Araştırma belli bir süre ve tarih aralığında yapılacaktır. Zaman içinde çalışma grubunun düşünce, duygu ve tutumlarının değişebilme olasılığı vardır; dolayısıyla araştırma, gerçekleştirildiği süreçle sınırlıdır.
- 5- Araştırma verileri COVID-19 süreci içerisinde online elde edilmiştir. Ulaşılabilen kişilerin sadece internet erişimi olanlar olması bir sınırlılıktır.

1.6. Tanımlar

1. Yetişkin: Bu araştırmanın çalışma grubunu oluşturan yetişkinler, Türkiye’de ikamet eden, 18-75 yaş aralığındaki kadın ve erkek katılımcıları ifade etmektedir.
2. Yabancı: Bu çalışmada “yabancı” şeklinde söz edilen kişiler, Türk kökenli veya Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmayan, sığınmacı, mülteci veya göçmen konumundaki bireylerdir. Çalışma güncel göç süreçlerini konu edindiği için özellikle Suriye ve Afganistan vatandaşları kastedilmektedir.
3. Göçmen: Bu çalışmada göçmen; mülteci, sığınmacı, şartlı sığınmacı gibi farklı hukukî statülerin tümü yerine kullanılmıştır.
4. Zenofobi: “Yabancı düşmanlığı” şeklinde Türkçeye çevrilen “xenophobia” (zenofobi) kelimesi, Yunanca “xenos” (yabancı) ve “phobia” (fobi/korku) kelimelerinin birleşimiyle oluşmuştur. Yabancı olan birine/bir şeye duyulan fobi/korku anlamında kullanılmaktadır (Yakushko, 2018). “İrkçılık” kavramıyla sık sık aynı anlamda kullanılsa da zenofobi, ırkçılıktan farklı olarak fiziksel bir gösterge olmaksızın yabancı olan/yabancı olarak algılanan her şeye ilişkin korku, endişe ve düşmanlık duygularını ifade etmektedir (Arkonaç, 2016; Bauman, 2013; Yakushko, 2009). Bu çalışmada zenofobi yabancılardan nefret etmeye dair fikir ve tutumları ifade etmek için kullanılmıştır (Smelser ve Baltes, 2001; Özmete, Yıldırım ve Duru, 2018).
5. Empati: Bu çalışmada kastedilen anlamıyla empati, kişinin ötekini düşüncelerine bürünmesi ve onun hisleriyle bir duyulanmasıdır (Decety ve diğ., 2004).
6. Çocukluk Çağı Travmatik Yaşantıları: Bu çalışmanın konusunu oluşturan çocukluk çağı travmatik yaşantıları, duygusal istismar, duygusal ihmal, fiziksel istismar, fiziksel ihmal, cinsel istismar ve aşırı koruma-kontrolü içermektedir.

BÖLÜM II

ARAŞTIRMANIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde, çocukluk çağı travması, zenofobi ve empatiye dair kuramsal çerçeveye ve söz konusu kavramlarla ilişkili çalışmaların bulgularına yer verilmiştir.

2.1. Travma

Travma, köken olarak Yunanca “yara”, “cildin delinmesi”, “bedensel zarfın yırtılması” gibi anlamlara gelen traûma (τραῦμα) sözcüğünden diğer dillere geçmiş bir kelimedir (Kogan, 2012). Kelimenin anlamsal içeriği zamanla fiziksel hasarın ötesine geçerek kişiye psikolojik açıdan ciddi stres yaşatan olayları da kapsamaya başlamıştır. Türkçede ise travma hem ciddi fiziksel hasarı hem de kişinin tutumlarında, davranışlarında ve işlevselliğinde uzun süreli olumsuz etkiye neden olacak düzeyde rahatsız edici deneyimleri tanımlamak için kullanılmaktadır (Karakaş, 2017).

Freud (1920), travma sözcüğünü zihnin de tıpkı beden gibi çeşitli yaşantılar sonucunda hasar görebileceğini, yaralanabileceğini vurgulamak üzere mecazen kullanmıştır (Akt. Kogan, 2012). Ona göre travma, aşırı uyarılma sonucunda koruyucu bariyerleri aşarak kişinin benlik bütünlüğüne ve işlevselliğine yönelik bir tehdit oluşturan dışsal ve içsel uyaranların tamamıdır (Freud, 1926). Psikolojik anlamda travmanın resmî olarak ilk kullanımı ise *Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı*’nın (*The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*) 3. baskısında (DSM-3) Travma Sonrası Stres Bozukluğunun (TSSB) tanımlanması ve zorlayıcı yaşam olaylarının travma olarak adlandırılmasıyla başlamıştır (Çolak, Kokurcan ve Özsan, 2010). Kitabın 5. baskısına (DSM-5) dek travma, daha ziyade anksiyete bozuklukları kapsamında ele alınmıştır (Kaya, 2019). DSM-5’te ise travma, ölüm, ciddi yaralanma veya cinsel şiddete veya tehdidine maruz kalmak; bunu doğrudan yaşayarak, başkası yaşarken tanık olarak, yakın birinin yaşadığı öğrenerek veya bu tarz olaylara dair rahatsız edici detaylara sık ve tekrar maruz kalarak deneyimlemek, şeklinde tanımlanmıştır (APA, 2013). Bu tanı, bir olayın ölüm tehlikesi veya yaralanma içermeksizin de travmatik olabileceği gerekçesiyle eleştirilmiştir (Briere, 2004; Anders, Frazier ve Frankfurt, 2011). Bir olayın travmatik addedilebilmesi için mevcut travma

tanımına uygun olmasının gerekip gerekmediği ise hâlen tartışılmakta olan bir konudur (Kubany, Ralston ve Hill, 2010; Bryant, O'Donnell, Creamer, McFarlane ve Silove, 2010). Briere ve Scott (2016), yukarıda bahsedilen eleştiri ve tartışmalar bağlamında, kişinin içsel kaynaklarını belli bir süre için baş etmekte zorlayan, uzun zamana yayılan psikolojik belirtiler üreten, yoğun biçimde üzücü her olayı travmatik olarak tanımlamaktadır. Herman (2007) ise travmatik süreci güçsüzlükle ilişkilendirmiş ve mağdurun yıkıcı bir güç tarafından çaresiz bırakıldığı durumların kişinin psikolojik travma olarak deneyimlediği durumlar yarattığını belirtmiştir. Bu bağlamda psikolojik travma, kişinin zayıflığı, güçsüzlüğü ve çaresizliğiyle yüzleşmesi şeklinde de tanımlanabilmektedir (Önder ve Tural, 2004). Fakat gündelik stresle ilgili her olayın travmatik olarak değerlendirilmesi söz konusu değildir. Gündelik stres kaynağı durumlardan çıkmak ve semptomların sonlanması daha kolayken, alışlageldik yaşam döngüsünün dışındaki durumların sebep olduğu travmatik deneyimlerin vücut, zihin ve ruhsal yapı üzerinde kalıcı etkisi vardır (Ruppert, 2011). Kira'ya (2001) göre gündelik streslerin deneyimlenme ve kişi tarafından kontrol altına alınabilme ihtimali daha yüksekken travmayı daha sıra dışı ve kontrol edilmekte güçlük yaşanan olaylar oluşturur. Fischer, Riedesser ve Fischer (1999) bu minvalde travmayı, özel bir duruma bağlı tehdit edici faktörlerle bireyin durumun üstesinden gelme yeteneği arasındaki tutarsızlıktan kaynaklanan, çaresizlik ve başkalarının, kişiden bağımsız süreçlerin merhametine kalmış olma duygularının eşlik ettiği, kendine ve dünyaya dair algıda şok etkisi yaratan kritik deneyimlerin tümü olarak tanımlamıştır.

Psikolojik travmaya sebep olan süreçler, bireyin hayatı ve fiziksel varlığına ilaveten hayattaki yeri ve kendilik algısına ilişkin imajlarını da tehdit etmekte, özgüvenini ve çevresine ilişkin güvencilik hissini sarsmaktadır. Travmatik olayın ardından özsaygı ve özgüven duyguları ani bir hasar görür (Oflaz, 2008). Türksoy'a (2003) göre travmatik olayı sıra dışı kılan yalnızca öngörülemezliği değil, bireyin yaşamsal uyumunu sağlayan baş etme yollarını felç etmesidir. Genel bir tanımla travmanın, kişinin bedensel ve ruhsal bütünlük ve işlevselliğine zarar veren durumlarla ilgili çatı bir kavram olduğu söylenebilir (Erdoğan ve Öztürk, 2018).

Terr (1991), travmayı Tip 1 ve Tip 2 olarak ayırmıştır:

Tip 1: Hayat ve beden için şiddetli tehlike oluşturan kısa, umulmadık olaylardır. Araç kazaları, tecavüz ya da silahlı saldırı gibi suç teşkil eden şiddete maruz kalmak ve kasırga, sel, çığ gibi kısa süreli doğal afetler örnek olarak verilebilir.

Tip 2: Çaresizlik ve güçsüzlük hisleri yaratan, kişiye sıkıntı verici biçimde devamlılık arz eden ve tekrarlayan durumlardır. İşkenceye maruz kalmak, cinsel ve/veya fiziksel istismara uğramak ve çeşitli biçimlerde zorbalığa maruz kalmak örnek verilebilir.

2.1.1. Çocukluk Çağı Travması

Çocukluk çağı travmaları, genel travma başlığından ayrılmış, ebeveynlerin ya da çocuğun bakımından sorumlu kişilerin doğrudan ya da ihmal yoluyla sebep olduğu eylemler sonucunda çocukların zarar görmeleri olarak tanımlanmıştır (Kempe ve Helfer, 1972). Kültür, sosyal sınıf ve etnik köken fark etmeksizin her toplulukta çocukluk çağı travmasına rastlanabilmektedir (Bostancı, Albayrak, Bakoğlu ve Çoban, 2006). Çocuğun sonucunda fiziken, ruhen veya eşeysel zarara uğradığı, sağlamlık, iyi oluş ve güvencilik hislerinin tehdit altına girdiği, istismar veya ihmal içeren söylem ve eylemler, travmatik olarak değerlendirilmektedir (Oral ve diğ., 2001; Herman, 2007; Pizarro ve Billick, 1999). Ebeveynlerin boşanması, ölümü ve ebeveynlerden ayrı kalmak, göç etmek, şiddete, kazaya ve doğal afete uğramak ya da şahit olmak da bu bakımdan çocukluk çağı travmaları içinde ele alınabilir (Herman, 2007). Şahin'e (2008) göre çocukluk çağında yaşanan travmatik süreçler; ebeveynler, bakımdan sorumlu kişiler ya da çocuğun etrafındaki yabancı bireyler tarafından çocuğun sağlığına ya da gelişiminin engellenmesine sebep olacak tüm ihmalkârlık ve istismar davranışlarını içermektedir.

Polat (2001), çocukluk çağı istismar ve ihmali boyutları bakımından şu şekilde değerlendirmiştir:

- a. Kasıtlılık: Bu eylemlerin çocuğa acı yaşatma veya hasar verme amacını taşıması gereklidir. Örneğin bir ebeveynin hırsızlık yapan çocuğunu cezalandırmak için çocuğun parmaklarını yakması durumunda kasıtlı bir zarar eylemi vardır.
- b. Toplumsal onaylama-toplumsal eleştiri: Çocuk istismarıyla ilintili davranışlar toplumlar, yöreler ve kültürel normlarca çeşitlilik gösterebilmektedir. Örnek olarak, gelişmiş ülkelerde çocuğun ceza amaçlı yaralanması ciddi tepkilere yol açacak bir davranış biçimi iken, bazı kabilelerde erişkinliğe geçişin bir göstergesi olarak vücudun belli bir bölgesinde yara izi oluşturmak oldukça önemli olabilir, öyle ki bu izleri oluşturmayan ebeveynler damgalanabilir.
- c. Uluslararası uzlaşma: İstismar olduğu uluslararası toplumca kabul edilen davranışların, toplumsal onay ve eleştiri tartışılırken istismar olarak değerlendirildiği görülmüştür.

d. Kişisel ve/veya toplumsal sebep: Çocuk istismarı hem kişisel hem de toplumsal nedenlerle ilişkilendirilebilmektedir. Fakat kişilerin yol açtığı eylemler toplumlar veya kurumlarca yapılan eylemlere nazaran daha fazla istismar kapsamında değerlendirilmektedir.

Travmatik deneyimlere bağlı olarak hayatın ilerleyen dönemlerinde yaşanan psikolojik problemler açısından çocukluk çağı travmalarının en büyük risk faktörü olması muhtemeldir (Briere ve Scott, 2016; Güloğlu ve diğ., 2016). Çünkü çocukluk çağı travmalarına hayatın ilk dönemlerinde, nörobiyolojik olarak savunmasızken (Pratchett ve Yehuda, 2011), kendiliğe, ötekilere, dünyaya ve geleceğe dair bilişsel şemalar henüz oluşmaktayken (Messman-Moore ve Coates, 2007) maruz kalınmaktadır.

2.1.2. Türleri Bakımından Çocukluk Çağı Travmaları

2.1.2.1. Fiziksel İstismar ve İhmal

İstismar ve ihmal, istismarın doğrudan, ihmalin ise dolaylı durumlar olması bakımından ayrılır (Kara ve diğ., 2004). Fiziksel istismar, çocuğun bakımından sorumlu olan kişi/kişilerin çocuğun beden sağlığına zarar getirecek davranışlarını, yaralamasını veya yaralama riski taşıyan durumlara engel olmamasını içeren kaza dışı eylemlerdir (Acehan ve diğ., 2013; Kara ve diğ., 2004; Tıraşçı ve Gören, 2007). Söz konusu zarar el kullanılarak veya bir objeyle vurmak, itmek, sarsmak, yakmak veya ısırmakla oluşabilmektedir (Kaplan, Pelcovitz ve Labruna, 1999). Görünür izleri olabildiği için en kolay anlaşılabilen çocukluk çağı travmatik yaşantısı olan fiziksel istismar, en çok dövülme şeklinde görülmektedir (Kara ve diğ., 2004; Zoroğlu ve diğ., 2001). Çocuğu sarsmak, çocuğun kulağını ve/veya saçını çekmek, ağzına biber sürmek, vücudundaki bir bölgeye fiske vurmak gibi eylemler orta derecede fiziksel istismar kapsamında değerlendirilmektedir. Çocuğa el ya da ayakla vurmak, çocuğu yakmak, boğmak gibi eylemler ise şiddetli fiziksel istismar olarak görülmektedir (May-Chahal ve Cawson, 2005).

Fiziksel ihmal ise çocuğun bakımından sorumlu kişi/kişilerin çocuğun sağlık, beslenme, barınma, güvenlik, eğitim ve giyinme gibi ihtiyaçlarını yeterli düzeyde karşılamamasıdır (Kaplan, Pelcovitz ve Labruna, 1999; Polat, 2007; Taner ve Gökler, 2004). Çocuklarda fiziksel istismar, fiziksel ihmalden daha yüksek oranlarda görülmektedir. Ergenlerin fiziksel istismara uğrama ihtimali çocuklardan daha yüksektir (Christian, 2015). Fiziksel istismar birçok kişisel, kişilerarası, düşünsel, hissî ve eylemsel problemler ve mental rahatsızlıklarla

ilintilidir (Helvacı-Çelik ve Hoccoğlu, 2018). Fiziksel istismar mağduru çocukların ilişkisel işlevselliklerinde yoksunluklar gözlenmektedir. Söz konusu çocukların samimi, içten ilişkiler başlatmak ve sürdürmekte güçlük çekerek daha yoğun çatışma içeren, duygusal bakımdan daha derinliksiz ve istismar yaşantılarına sık rastlanan ilişkiler kurma eğiliminde olduğu belirtilmektedir (Kaplan, Pelcovitz ve Labruna, 1999).

2.1.2.2. Duygusal İstismar ve İhmal

Duygusal ihmal ve istismar, sıklıkla tek başına değil, birlikte görülmektedir (Dinleyici ve Dağlı, 2016). Oldukça sık rastlanan çocukluk çağı travmatik yaşantıları olsalar da fark edilmelerinde, somut olarak tanımlanmalarında ve yasal düzlemde kanıtlanmalarında büyük güçlükler yaşanabilmektedir (Glaser, 2002; Tıraşçı ve Gören, 2007). Wright, Crawford ve Castillo'ya (2009) göre duygusal istismar, en sık rastlanmasına karşın en az fark edilen, dolayısıyla üzerinde en az çalışılan çocukluk çağı travmasıdır. Bu durum duygusal istismarın kesin, sınırları net bir tanımının yapılabilmesini zorlaştırmaktadır (Rich ve diğ., 1997). Tanım konusundaki bu anlaşmazlıklara karşın duygusal istismarın çocuğun bakımından sorumlu kişi/kişilerin çocuğu ilgi ve sevgi gibi duygusal gereksinimlerinden yoksun bırakmasıyla ve/veya bu gereksinimleri suistimal etmeleriyle gerçekleştiği söylenebilir. Duygusal istismar, çocuğa olumsuz nitelikli davranışların sergilenmesi, duygusal ihmal ise çocuğun ihtiyaç duyduğu bakımın karşılanmaması olarak özetlenebilir (Alsancak, 2016). Kara ve arkadaşlarına (2004) göre çocuğa lakap takmak, bağırarak, küfretmek ve değer vermemek; çocuğu reddetmek, önemsememek, aşağılamak, yalnız bırakmak, kendine bağımlı kılmak, aşırı korumak, ürkütme, korkutma, tehdit etme, duygusal gereksinimlerini karşılamamak; çocukla alay etme, çocuktan yaşının gerektirdiğinden fazla sorumluluk üstlenmesini talep etme ve kardeşler arası ayrım gözetme, başlıca duygusal istismar davranışları olarak değerlendirilmektedir.

2.1.2.3. Cinsel İstismar

Yetişkinlerin cinsel istek ve ihtiyaçlarını gidermek amacıyla güç kullanarak, tehdit ya da kandırma yoluyla çocukları kötüye kullandığı eylemlerin tümü, cinsel istismar başlığı altında ele alınmaktadır (Green, 1996; Nurcombe, 2000). Çocuğun onayı olup olmadığı fark etmeksizin girilen cinsel ilişkiler, çocuğu yetişkin genital bölgesine dokunmaya zorlamak,

çocuğun genital bölgesine dokunmak, teşhircilik, çocuğu pornografik materyallere maruz bırakmak ve pornografide ya da fuhuşta kullanmak başlıca cinsel istismar davranışlarını oluşturur (Green, 1996). Aralarındaki yaş farkı dört ve üzerinde olan iki çocuktan yaşça daha küçük olanın zorlanma veya ikna yoluyla cinsellikle ilgili eylemlerde bulunması da cinsel istismar kapsamında ele alınmaktadır (İşeri ve diğ., 2008).

Çocukluk çağında yaşanan cinsel istismar genellikle suçluluk ve utanç duygularıyla, günah ve cezalandırılma düşünceleriyle ve/veya tehdit yoluyla gizlenerek yetişkinliğe kadar kimseye söylenmemektedir (İşeri ve diğ., 2008; Williams ve diğ., 2001). Yetişkinlik öncesinde ortaya çıkması, genelde çocuk cinsel istismara uğrarken fiziksel olarak zarar görmüşse mümkün olmaktadır (İşeri ve diğ., 2008).

Evlilik problemleri yaşayan, aile içinde çatışmalara sık rastlanan, ebeveynlikle ilişkili sorumluluklarını üstlenmeyen, ebeveyn-çocuk ilişkisinde yoğun uyum problemleri yaşayan ailelerde cinsel istismara daha sık rastlanmaktadır. Aile içindeki cinsel istismarda (ensest) genellikle görülen ilişki örüntüsü ise babanın kaba kuvvete ve baskıya dayalı kazandığı, sert ve yabancılara kapalı yapıdır (Helvacı-Çelik ve Hocaoglu, 2018). Çocukluk cinsel istismarında özellikle babanın antisosyal davranışlarına sıklıkla rastlanırken, annenin genellikle depresyon oranı yüksek bulunmaktadır (Sadock ve diğ., 2005).

2.1.2.4. Aşırı Koruma-Kontrol

Aşırı koruma, çocuğun ihtiyaçlarını aşırı düzeyde önemsemeyi içeren bir ebeveyn tutumudur. Bu tutumu benimseyen anne babalar, çocuğun beslenme ve güvenlik gibi temel ihtiyaçları dışında, talep etmediği gereksinim ve isteklerini de gidererek çocuğun bireyselleşmesine, bağımsız bir kimlik geliştirmesine ket vurabilmektedir (Şirin, 2015). Aşırı koruma ve kontrolün Türkiye'deki ailelerde yaygın görülen bir tutum olduğu belirtilmektedir (Şar ve diğ., 2017).

Aşırı koruma ve kontrolün, ebeveynler çocuğun başına bir tehlike gelebileceği endişesini çocuğa da yansıtarak sıkı biçimde müdahale ettikleri için olumsuz bir tutum olduğu, gelişimsel olarak travmatize edici bir deneyim yaşattığı öne sürülmüştür (Parker, 1983; Wood ve diğ., 2003). Çünkü ebeveynlerin çocuklarına özerklik tanımamaları, çocukların öz-yeterliklerinde azalma ve tehdide karşı savunmasızlık algısında artışa sebep olmaktadır (Wood ve diğ., 2003). Bu açıdan aşırı koruma ve kontrol, güvensiz bağlanma ile de ilişkili olarak ebeveyn kaynaklı bir çocukluk travması olarak değerlendirilmiştir (Machizawa-

Summers, 2007; Öztürk ve Şar, 2005; Scheeringa ve Zeanah, 2001). Bu bağlamda Çocukluk Çağı Ruhsal Travma Ölçeğinin (CTQ-28) yeni formunda (CTQ-33) aşırı koruma-kontrolle ilgili sorulara da yer verilmiştir (Şar ve diğ., 2021).

2.1.3. Çocukluk Çağı Travmalarının Etiyolojisi

Çocukluk çağı istismar ve travmalarının gerçekleşmesi, “uygun ebeveyn”, “uygun çocuk” ve “uygun dönem” şeklinde üç faktörün bir arada bulunmasıyla ilintilidir (Flowers, 1986; Tercier, 1998). Ağır fiziksel cezalara karşı toleranslı bir kültürde yetişmenin de dördüncü faktör olarak ele alınabileceği düşünülmektedir (Flowers, 1986).

Uygun ebeveyn: Çocuk istismarının faili %95 olasılıkla ebeveynlerdir. İstismar edici ebeveynler bütün etnik gruplarda, coğrafi bölgelerde, dinî inançlarda, meslek kollarında ve sosyoekonomik gruplarda bulunabilir. Fakat sosyoekonomik bakımdan dezavantajlı olarak nitelendirilen topluluklarda istismarcı ebeveynlerin görülme sıklığı daha fazladır (Bernet, 1997). Anneler birçok kültürde çocukların bakımının temel sorumlusu olarak görüldüğünden, istismar konusunda babalardan daha fazla sorumlu bulunmaktadır. Babanın da evde ve özellikle işsiz olduğu durumlarda ise istismarın temel sorumlusu baba olmaktadır (Bernet, 1997; Tercier, 1998). Ebeveynlerin ilaç ve/veya alkol bağımlılığı ve psikotik sorunlara sahip olmaları da istismar yaşanma riskinin artmasına sebep olmaktadır. İstismarcı ebeveynlerin kendi memnun oluşlarını çocuğunkinden üstün tutan, çocuğu çeşitli ihtiyaçlarını karşılamaları üzere orada bulunan bir nesne olarak değerlendirmeye yatkın, çocukla ilgili gerçekdışı beklentileri olan, duygusal anlamda katı veya kontrolsüz bir kişilik yapısında olduğu söylenebilir (Bernet, 1997; Jain, 1999; Tercier, 1998).

Uygun çocuk: İstenmeyen gebeliklerden doğmak, ebeveynlerin istediği cinsiyette doğmayan, sosyoekonomik kriz dönemlerinde ya da annenin yakın aralıklarla hamile kaldığı dönemlerde dünyaya getirdiği çocuklar istismar edilmeye daha açıktır (Bishop, 1971). İyi beslenememek, uyku sürecindeki düzensizlikler, aşırı ağlama davranışı, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu, davranışsal bozukluklar, zihinsel ve/veya fiziksel problemler ve kronik sağlık problemleri de bu çocukların sıklıkla deneyimlediği durumlardır (Bishop, 1971; Tercier, 1998).

Uygun dönem (Kriz dönemi): Ebeveynlerin problemlerle başa çıkma yolları geliştiremedikleri kriz durumlarının çocuğun istismara uğrama ihtimalini tetiklediği bilinmektedir (Flowers, 1996). Sık rastlanan kriz durumları arasında maddi problemler,

işsizlik, ailevi anlaşmazlıklar, hastalıklar ve anne babadan birinin çocuğun yetiştiği ortamda olmayışı sayılabilir (Flowers, 1996; Tercier, 1998).

2.1.4. Çocukluk Çağı Travmatik Yaşantıları ile İlgili Araştırmalar

Çocuklara yönelik kötü muamele ve dolayısıyla yaşanan çocukluk çağı travmaları, güncel ve önemli bir küresel sorun teşkil etmektedir (Pereda, Guilera, Forns ve Gómez-Benito, 2009; Stoltenborgh, Bakermans-Kranenburg, Alink ve IJzendoorn, 2015). Fakat çocukluk çağındaki istismar ve ihmal durumlarının çoğunlukla aile içinde kalması, araştırma yöntemlerinin farklılık göstermesi ve istismar konusunda sabit, ortak bir tanımın yokluğunun araştırmaların farklı konulara odaklanmasına sebep olması çocukluk çağında travmatik yaşantıların yaygınlık düzeyi ile ilgili net bir istatistiğe ulaşmayı güçleştirmektedir (Theodore ve diğ., 2005; Ziehnert, 2016).

Çocukluk çağı travmatik yaşantılarının yaygınlık düzeyini 967 kişilik bir yetişkin örnekleminin geriye dönük bildirimleri üzerinden inceleyen bir çalışma, yaygınlık oranlarını kadınlar için yüzde otuz, erkekler için yüzde kırk civarında bulmuştur. Çalışmanın örnekleminin %13'ü, birden fazla travmatik yaşantı biçimine maruz kaldığını belirtmiştir. Hem kadınlarda hem erkeklerde en yaygın olarak gözlenen travma biçimi fiziksel istismar, fiziksel ihmal ve duygusal istismardır (Scher, Forde, McQuaid ve Stein, 2004). Çocukluk çağı travmatik yaşantılarının yaygınlığını ABD, Kanada, İrlanda, Almanya, Çin ve Tayvan'da madde kullanım bozukluğu olan 1310 kişilik bir örneklem üzerinden inceleyen bir başka araştırma, duygusal istismarın ortalama yüzde otuz sekiz, fiziksel istismarın yüzde otuz altı, fiziksel ihmalin yüzde otuz iki, cinsel istismar ve duygusal ihmalinse %31 oranında görüldüğü belirtilmiştir (Zhang ve diğ., 2020). Fiziksel istismarın ABD, Şili, Filipinler, Mısır ve Hindistan'da yaygınlığını araştıran bir başka çalışmada, ABD ile Şili'de yüzde dört ve yüzde seksen beş aralığında; Filipinler'de yüzde yirmi bir ve yüzde seksen iki aralığında; Mısır'da yüzde yirmi altı ve yüzde yetmiş iki aralığında; Hindistan'da ise yüzde otuz altı ve yüzde yetmiş aralığında değişkenlik gösteren oranlara ulaşılmıştır (Runyan, Wattam, Ikeda, Hassan ve Ramiro, 2002). Kolombiya, Hindistan, Rusya ve İzlanda'da gerçekleştirilen bir başka çalışma için ise 459 kişilik çocuk örneklemine başvurulmuştur. Söz konusu araştırmaya göre 2008 yılı içerisinde çocukların yüzde altmış altısı duygusal istismar mağduru, yüzde elli beşi fiziksel istismar mağduru, %18'i ise cinsel istismar mağduru olarak saptanmıştır (Zolotor ve diğ., 2009). Mevcut araştırmaların gözden geçirildiği bir çalışmada

ise fiziksel kötüye kullanılmanın yaygınlığı yüzde on beş ile yetmiş beş arasında, cinsel kötüye kullanılmanın yaygınlığıysa ortalama yüzde yirmi olarak bulunmuştur (Xie ve diğ., 2018).

Çocukluk çağı travmatik yaşantılarının demografik değişkenlerle ilişkisine dair literatür incelendiğinde, Peker (2017), çocukluk çağı travmatik yaşantılarının bağlanma biçimi ve öz anlayışla ilişkisini incelediği yüksek lisans tez çalışmasında, çocukluk çağı travması alt türlerinin yaş bakımından anlamlı bir biçimde değişmediğini belirtmiştir. Elçi (2019), çocukluk çağı travmatik yaşantılarının kişilik tipleriyle ilişkisini incelediği yüksek lisans tez çalışmasında, yaş arttıkça çocuklukta görülmüş olan fiziksel ihmal oranının da arttığı sonucuna ulaşmıştır. La Greca ve arkadaşları (1996), çocukluk çağı cinsel istismarının kadınlarda erkeklerden 11 kat daha olası olduğunu iddia etmektedir. Alpay'ın (2015) çocukluk çağında maruz kalınan cinsel ve fiziksel istismarın tekrarlayan mağdur oluş ve psikopatoloji ile ilişkisinde duygu düzenleme faktörünün rolünü incelediği tez çalışmasında kadınların erkeklere göre anlamlı biçimde daha yüksek düzeyde cinsel istismar bildirdikleri belirtilmiştir. Hollanda'da (Garnefski and Diekstra, 1997), Finlandiya'da (Sariola and Uutela, 1996), İsveç'te (Edgardh ve Ormstad, 2000) ve İsviçre'de (Halperin ve diğ., 1996) yapılan çalışmalarda sonuçlar benzerlik göstermektedir. Cinsel istismarın genel olarak kadınların erkeklerden daha sık yaşadığı bir travma olduğunu belirten başka çalışmalar da bulunmaktadır (Beyazova ve Şahin, 2007; Walker ve diğ., 2004; Wolfe ve diğ., 2000).

Karanis'in (2016) 328 üniversite öğrencisiyle yürüttüğü, duygusal istismar ve atılganlık arası bağlantıyı incelediği tez çalışmasında kadın katılımcıların erkeklere göre daha çok duygusal istismar algıladıkları sonucuna ulaşılmıştır. Azizoğlu (2009), lise öğrencilerinde duygusal istismar ve başarı ilişkisini incelediği bir çalışmada kız öğrencilerin daha çok duygusal istismar algıladığı bulgusuna ulaşmıştır. Brown ve arkadaşları (2018), duygusal istismar, ihmal ve aleksitimi (duygusal körlük) arasındaki ilişkide cinsiyetin aracı rolünü incelemek için 500 yetişkin üzerinde yürüttükleri araştırmada kadınların her üç alanda da erkeklere göre daha yüksek puanlar aldıklarını bildirmiştir. Kıvılcım'ın (2015) çocukluk çağı travmatik yaşantılarıyla obsesif kompulsif bozukluk arasındaki ilişkiyi incelemek için yetişkinlerle yürüttüğü tez çalışmasında da kadınlar erkeklerden daha fazla duygusal istismar bildirmiştir. Erkeklerin kadınlara göre daha fazla duygusal istismar algıladığını belirten çalışmalar (Lee, 2015; Öztürk-Serter, 2018; Zeren, Yengil, Arık ve Arslan, 2012) ve duygusal istismar ile cinsiyet arasında ilişki olmadığı bulgusuna ulaşan araştırmalar da (Azizoğlu, 2008; Karaca, 2001; Öztep, 2010; Uzun, 2002; Yancı, 2020) mevcuttur.

Fiziksel ve duygusal ihmalin yaygınlığını inceledikleri bir meta analiz çalışmasında Stoltenborgh, Bakermans-Kranenburg ve van IJzendoorn (2015), ihmalin yaygınlığı bakımından cinsiyetin bir fark teşkil etmediği sonucuna ulaşmıştır. Çocukluk çağı travmatik yaşantılarının yetişkinlikte yaşam doyumu ile ilişkisini incelediği tez çalışmasında İnik (2020) de fiziksel ihmale erkeklerde kadınlardan daha sık rastlandığı sonucuna ulaşmıştır. Rehan ve arkadaşlarının (2017) Fin yetişkinler arasında çocukluk çağı travmatik yaşantıları, şiddetli kötü muamele, depresyon, anksiyete ve alkol kötüye kullanımı arasındaki ilişkileri inceledikleri bir araştırmada, kadınların erkeklere göre daha fazla duygusal ihmal bildirdiği bulunmuştur.

İnan'ın (2015) travma, bağlanma ve ruhsal dayanıklılık kavramları arasındaki ilişkileri değerlendirdiği yüksek lisans tez çalışmasında 12 yıl ve altında eğitim almış kişilerin insan kaynaklı travmatik yaşantılara maruz kalma düzeyleri, 12 yıldan daha uzun süre eğitim almış kişilere oranla, anlamlı biçimde daha yüksek bulunmuştur. Aydın ve İşmen'in (2003) ilk yetişkinlik çağındaki erkeklerin travmatik çocukluk yaşantılarını incelediği araştırmada ilkökul ve ortaokuldan mezun olan erkeklerin, diğer eğitim düzeylerinden mezun erkeklere göre travmatik yaşantılara maruz kalma oranının daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Gortner, Gollan ve Jacobson'ın (1997) psikolojik şiddeti konu edinen araştırması, duygusal istismarın romantik ilişkiyi sürdürme ve bitirme eğilimleri konusunda fiziksel istismara göre daha yüksek düzeyde yordayıcı olduğunu göstermektedir. Bir başka araştırma ise kişinin romantik ilişkisini sonlandırma kararı almasına sebep olma ihtimali en yüksek olan istismar türünün duygusal istismar olduğunu iddia etmektedir (Edwards, Murphy, Tansill, Myrick, Probst, Corsa ve Gidycz, 2012). Tatar'ın (2019) yetişkinlerin çocukluk çağı travmatik yaşantıları ile istemsiz düşünceleriyle baş etmekte kullandıkları yöntemlerin arasındaki ilişkiyi incelediği yüksek lisans tez çalışmasında ise çocukluk çağı travmatik yaşantıları evli ve boşanmış bireyler arasında incelenmiş, boşanmış katılımcıların daha fazla travmatik yaşantı bildirdiği belirtilmiştir.

Türkiye'de de çocuk istismarı ve ihmaline dair çalışmalar son 20 yılda yapılagelmektedir (Helvacı-Çelik ve Hoccoğlu, 2018). İhmal ve istismar yaşantılarının cinsiyete göre dağılımını inceleyen bir çalışma, kız çocuklarında %34,6, erkeklerde %32,5 oranına ulaşmıştır (Kaya, 2010). Ankara ve Adana'da fiziksel istismarın yaygınlığının incelendiği bir çalışmada Ankara için ortalama %46,44, Adana için %61,5 oranına ulaşılmıştır (Yalın ve diğ., 1995). İstanbul'da 49 okuldan altı, yedi ve sekizinci sınıf öğrencileriyle yapılan bir araştırmada, fiziksel istismar oranı %73,4 olarak bulunmuştur (Cankur ve diğ., 2012). Daha

önce yapılmış çalışmaların incelendiği bir araştırmada ise fiziksel istismar oranı %15-75 arasında, cinsel istismar oranı ise yaklaşık %20 olarak bulunmuştur (Aksel ve Yılmaz-Irmak, 2005). Cinsel istismar dışındaki çocukluk çağı travmatik yaşantılarının faili %77 oranla aile bireyleri, %11 oranla aile dışındaki akrabalar, %5 çocuğun bakımıyla ilişkisi olmayan kişiler ve %2 oranında ise çocuğun bakımını üstlenen aile dışındaki kişiler olarak bulunmuştur (Kara, Biçer ve Gökalp, 2004). Ele alınan bu araştırmalara bakılarak denilebilir ki çocukluk çağı travmaları pek çok sosyal ve demografik faktörle ilişkileri bağlamında değerlendirilmeye uygundur. Mevcut çalışmanın hem travma ve zenofobi kavramlarıyla ilişkileri hem de demografik özellikler bağlamında düzey farklılıklarını inceleyecek olmasının anlamlı bir katkı sunacağı düşünülmektedir.

2.2. Zenofobi (Yabancı Düşmanlığı)

Zenofobi, köken olarak Yunanca “yabancı”, “öteki”, “el” ve “diğeri” gibi anlamlara gelen ‘xenos’ (ξένος) ile korku, kaygı, güvensizlik ve tedirginlik gibi anlamlara gelen ‘phobia’ (φοβία) sözcüklerinin birleşimiyle oluşmuş bir kelimedir (Yakushko, 2009). Reynolds ve Vine’a göre (1987) zenofobi, yabancılara yönelmiş korku ve düşmanlığı ifade eden bir psikolojik durumdur. Crowther’a (1995) göre zenofobi, bir ülkenin yerlisi olan insanların başka ülkelerden insanlara yönelttikleri yoğun korku ve hoşlanmama hislerini içerir. Misago, Freemantle ve Landau (2015), zenofobiyi geniş biçimde yabancılar ve yabancı olarak algılananlara yönelik reddedici, dışlayıcı ve kötüleyici tutumların, önyargıların ve davranışların tümü olarak ele alır. Özbek (2021), zenofobiyi bir grup insanın yabancı/değişik olduğu gerekçesiyle dışlanması, onlarla ilişki kurmaktan kaçınılması ve onlara yöneltilen saldırganlık olarak tanımlar. Yakushko (2018) ise yabancı düşmanlığının tanımı gereği hem olumsuz tutumları hem de ayrımcı, klişeleştirici ve insanlıktan çıkarıcı ifadeler dahil olmak üzere geniş bir davranış yelpazesine dönüşen şovenist tutumları içerdiğini öne sürer. Güngör’e (2018) göre, bugün yabancı düşmanlığının içerdiği yabancı terimi, göç politikalarını, yabancıları yerlilerden ayırmaya yönelik çalışmaları, “davetsiz misafir” ve “günah keçisi” olgularını içinde barındırır. Zenofobinin odağındaki yabancı, kimlik, ırk, dil, din ve kültür gibi çeşitli alanlarda kendisini ondan daha üstün gören biri tarafından psikolojik düşman ilan edilmekte ve uzaklaşması istenmektedir (Güngör, 2018). Yakushko’ya (2018) göre hedef grupların kamu hizmetlerinden yararlanamaması, ayrımcı politikalara maruz

kalması, saldırı ve tacize açık hâle getirilmeleri ve kimi zaman büyük can ve mal kaybıyla sonuçlanan şiddete maruz kalmaları da zenofobiyle ilişkili davranışlar kapsamındadır.

2.2.2. Zenofobi ve Irkçılık

Irkçılık, zenofobi, cinsiyetçilik, homofobi ve kolektif önyargının diğer biçimleri, insan farklılıklarının başka biçimlerine odaklanmış olsalar da dışlanma ve baskıya ilişkin ortak toplumsal ve tarihsel kalıpları paylaşırlar (Allport, 1954; Baldwin, 1998; Cacho, 2012; Comas-Díaz ve Greene, 1994; Foner ve Fredrickson, 2004; Gabaccia, 2002; McClintock, 1995). Zenofobi ve ırkçılık da bu bağlamda birbiriyle oldukça ilişkili ve birbirini destekleyen tutumlardır (Cacho, 2012). Madalyonun iki yüzü olarak nitelendirilebilirler (Güngör, 2018). Bu sebeple sıklıkla birbirlerinin yerine kullanılsalar da kökenleri, hedefleri ve tipik ifade biçimleri bakımından ayrılırlar (Yakushko, 2018).

Irkçılık tipik olarak, ten rengi gibi görünür özellikler ve genetik yapı veya beyin boyutundaki değişiklikler gibi biyolojik belirteçlerle ilgili sosyal olarak oluşturulmuş kavramlara dayanır (Castles ve Miller, 1993; Helms ve Talleyrand, 1997; Marger, 1997). Zenofobide ise odak noktası, fiziksel benzerlik ya da farklılıkların ötesinde, yerli olmamaya, yabancılığa yapılan vurgudur (Boehnke, Hagan, ve Hefler, 1998; Yakushko, 2009). Irkçılık salt biyolojik niteliklerle yabancının dışlanmasını içerirken, zenofobi biyolojik nitelikler de dahil olmak üzere farklılıkla ilintili her türlü dışlamayı içerir. Böylelikle denebilir ki ırkçılık, zenofobinin türevlerindendir (Özbek, 2021).

Irkçılık ve zenofobi tarihsel süreçlerden de farklı biçimlerde etkilenmiştir. Irkçılığa katkıda bulunan sosyokültürel faktörler tarihsel olarak kölelik, sömürgecilik ve ayrımcılık tarihlerine dayanmaktadır (Gotanda, 1991). Yabancı düşmanlığı ise büyük insan gruplarının sınırlar ötesine göç etmesiyle sonuçlanan ekonomik ve politik istikrarsızlık ve öngörülemezlikle ilişkilidir (Esses ve diğ., 2001; Marsella ve Ring, 2003).

Farklı toplulukların yabancılara yönelik dışlayıcı tutumlarının sebepleri mukayese etmek, ırkçılık ve zenofobi arasındaki farkın daha iyi anlaşılmasına yardımcı olabilir. Türkiye’de yabancılara karşı dışlayıcı tutumların ırksal farklılıklardan çok yaşamsal koşullar ve kültürel pratiklerle ilgili olduğu söylenebilir (Güngör, 2018).

2.2.3. Zenofobinin Sebepleri

Zenofobinin sebepleri ekonomi, politika, psikoloji, kültür ve tarih gibi birçok alanla ilişkilendirilebilir. Nedensel olarak yalnızca insan doğasıyla ya da dış etmenlerle ilişkilendirilmeyecek kadar karmaşık bir olgudur (Güngör, 2018). Fakat yabancılara yönelik tutumların hemen her zaman birey ya da toplumun krizleriyle ilgili olduğu söylenebilir; yani ötekine nasıl davrandığımız, kendimizi konumlandığımız noktayla ilgili olabilir (Rydgren, 2004).

Marsella ve Ring'e göre (2003) yabancı düşmanlığı genellikle ekonomik ve politik istikrarsızlığın yoğun deneyimlendiği zamanlarla ilişkilidir. Yabancılar, politik ve sosyoekonomik kriz dönemlerinde toplumun “bizlik” duygusunu yeniden inşa etmek için bir yapıstırıcı işlevi görür (Burjanek ve Retter, 1999). Yabancı toplumdan tecrit edilerek “biz” sınırları içinde bulunanların aidiyet duygusu pekiştirilebilir. Böylelikle bir bakıma “vatandaş” olma statüsünün kıymeti, vatandaş olmayanlar tarafından arttırılmış olur (Güngör, 2018). Pedazhur ve Yishai'ye (1999) göre yerli/hâkim olan grup, yabancıyı mali kaynakların ve işgücü piyasasının paylaşımı konusunda bir tehdit olarak algıladığında, statü ve refahını korumak için yabancının yabancılığına vurgu yapmaya başlamaktadır. Bu vurgunun ardından yabancıların hak etmeksizin maddi olanaklarından faydalandığından şikâyetçi olunmaktadır.

Hem ekonomik dengesizlik hem de politik ve kültürel gerilimler bireyleri ve topluluklar için itici bir güç oluşturur. Bu itici güç, birey ve toplulukları daha yüksek kazanç veya hayatta kalma şansı sunan yeni topraklara doğru çeker. Suarez-Orozco ve Suarez-Orozco da (1995) göçmenlere yönelik olumsuz tutumların, azalan ekonomik kaynaklar, hızlı demografik değişimler ve politik güvensizlikten beslendiğini savunur. Bu göçler ev sahibi topluluğun ister ekonomik baskı ister kültürel farklılıklar nedeniyle olsun, yeni gelenler tarafından tehdit edildiğini hissederek korku ve nefret tepkileri geliştirmesiyle sonuçlanabilir (Esses ve diğ., 2001). Fritzsche (1994), bir ülkenin hem iç hem de dış işleri istikrarsız olduğunda, göçmenlere karşı önyargının hissedilen kaygıya yönelik bir çıkış sunabileceğini öne sürmüştür. Volkan'a (2017) göre ise gruplar arasındaki kaygı arttıkça sınır koruma dürtüsü belirginleşir. Bu da grup kimliklerinin farklı yönlerini abartmak, tarihsel kinleri yeniden gündeme getirmek gibi tepkilere yol açar. Morrison (2019) ise 20 ve 21. yüzyıl özelinde- bu kaygının temel olarak sömürgeleştirilenin sömürgecinin topraklarına yavaşması ile ilgili olabileceğini ifade eder.

2.2.4. Yabancılık ve Zenofobi

Zenofobi, çeşitli teorik yaklaşımlar yardımıyla daha anlaşılır olabilmektedir. Çünkü insan ilişkileri karşılaşmalar üzerinden kurulmaktadır ve yabancıyla karşılaşmak, bir yabancı figürüyle de karşılaşmak anlamına gelmektedir (Güngör, 2018).

Fayda-zarar ikilemi üzerinden belirlenen ilişkiler, bir “bizden-onlardan” ikiliği yaratarak yabancıyı “faydasız” olarak araçsallaştırabilmektedir (Güngör, 2018). Gerçekçi çatışma teorisine göre; sınırlı kaynaklara erişim konusunda yaşanan rekabet, grupların çatışma yaşamasına sebep olur ve bu rekabet, yabancılara yönelik önyargıya dönüşebilir. Söz konusu önyargılar ise zenofobi biçiminde görünürlük kazanabilir (Yakushko, 2009). Gruplar arası tehdit teorisi ise, kişilerin ait oldukları grup dışındaki grupların nüfuz ve güçlerinin artmasıyla kendi nüfuz ve güçlerinin tehlikeye girdiğini hissettiklerini öne sürer. Bunun sonucunda olumsuz tutum ve davranışlar dış grubun fertlerine yöneltilebilmektedir (Blalock, 1967). Bütünleşik Önyargı Teorisi, iç grup üyelerinin, dış grup üyelerini ekonomik ve politik güçlerine, kültürel değerlerine ve sosyal yaşamlarına karşı tehdit olarak algıladığını ifade etmektedir (Stephan ve Stephan, 1996; Stephan, Ybarra ve Bachman, 1999). Sosyal Hâkimiyet Yönelimi Teorisi ise önyargının, “ait olanlar” ve “olmayanlar” şeklinde iki grup oluşturma ihtiyacıyla ilişkisine odaklanır (Pratto, Sidanius, Stallworth ve Malle, 1994). Bu teoriye göre yüksek sosyal hâkimiyet yönelimi olan bireyler, sosyal yapıların doğası gereği hiyerarşik olduğuna ve bu tür yapıların desteklenmesi gerektiğine inanmakta, bu bağlamda yerlilerin yabancılardan daha iltimaslı olmasını beklemektedir. Hjern’e (1998) göre ise zenofobinin içerdiği fobi kelimesinin işaret ettiği korku ve endişeye dair yönlerin ortaya çıkması için somut bir sebebe ihtiyaç duyulmamaktadır, duygunun kendisi paranoyaya sebep olarak davranışa dönüşebilmektedir.

İrk ve etnik kökenle ilgili imajlar -ten ve saç rengi, konuşma tarzı, giyim tarzı vb.- tanıştığımız insanlar hakkında edindiğimiz ilk bilgiler arasındadır, bu bilgiler önyargılarımızı uyandırarak, tanıştığımız insanlara karşı tutum ve davranışlarımızı etkileme potansiyeli taşır (Operario ve Fiske, 1998; Dovidio ve Gaertner, 1998). Boudon (1989) ve Rydgren’e (2004) göre zenofobinin temelinde bilişsel kısıtlamalar ve *apriori* (denenmemiş, peşin) düşünsel formların sebep olduğu bu önyargılar vardır. Rydgren (2004), bilişsel kapasitemizin sınırlılığına karşılık dünyanın ve ilişkilerin çok karmaşık olması sebebiyle kategorize etme, kalıplaştırma ve önyargılı tümevarımlar gibi düşünsel süreçler

geliştirdiğimizi belirtir. Gündelik ilişkilerimizde zihinsel bir konfor yaşamamıza sebep olan bu düşünsel süreçler, yabancılarla ilişkilerimizde zenofobik tutumlar gelişmesine sebep olabilmektedir. Rydgren'e (2004) göre zenofobi, iki hatalı düşünce biçiminden kaynaklanır: Bunlardan ilki, bireyleri ait oldukları grupla ilişkilendirilen genel bilgilerden yola çıkarak kişinin de bu özellikleri taşıdığına inanmaktır. İkincisi ise bir grubun ferdi olarak görülen bireyin kişisel özelliklerini tüm grubun taşıdığını varsaymaktır. Bu yaklaşım ise yabancı gruplara ve bireylere kalıp yargılarla yaklaşılmasına sebep olabilmektedir. Kişilerin tanınmış olmayan durumlarla karşı karşıya kaldıklarında, -en azından başlangıçta- diğer durumlarda geçerli olan *apriori* düşünsel formları kullanmak ya da diğer insanlardan alınan bilgilere ve/veya teorik önermelere güvenmek şeklinde iki seçenekleri olduğunu iddia eden Boudon (1989), kalıp yargıları “kara kutu (black box)” olarak nitelendirmiştir. Kara kutu metaforu, yabancıyla karşılaşma öncesinde ona karşı bilişsel veya duygusal olarak boş bir bagajla yaklaşmadığımızı, yaklaşımımızı belirleyen bir bilgi deposu olduğunu imgelemektedir. Bu kutu, örf ve âdetlerle, söylenti ve atasözleriyle, mit, masal ve mesellerle, filmler, şarkılar, medya ve başkalarının anılarıyla dolarak yabancılar ve yabancılığa dair bilinci oluşturmaktadır. Yabancıyla karşılaşan birey, kalıp bilgi ve yargılara başvurarak onu kategorize etmek suretiyle, karşılaştığı kişiyi sıfırdan tanıma yükünden ve onun karşısında bilgisiz hissetmenin yarattığı çaresizlik hissinden kurtulmuş olur (Boudon, 1989; Rydgren, 2004). Fakat insanın karmaşıklığı söz konusu olduğunda, “bir meşe ağacını gören tüm meşe ağaçlarını görmüş sayılır” şeklinde özetlenebilecek bu genellemelerin sonuçlarının mantıken kabul edilebilmesi olanaksızdır (Rydgren, 2004; Wolfe ve Spencer, 1996). Yabancılar yönelik, gerçekte örtüşmeyen bu genellemelerin zenofobiyi beslemesinin bir diğer sebebi de insanın dikkat çekici, şaşırtıcı ve acı verici şeyleri öne çıkarmaya ve hatırlamaya meyilli olmasıdır (Nisbett ve Ross, 1980). Bu meyil, suç işleyen göçmenleri suç işlemeyenlerden daha görünür kılmaya ve yabancılar yönelik belleğin olumsuz örneklerden beslenmesine sebep olabilmektedir (Rydgren, 2004).

Zenofobi, yabancıların ilintili olduğu ekonomik, politik ve gruplar arası süreçlerin ötesinde, temsil ettikleri psikososyal imaj bakımından da değerlendirilebilmektedir. Kearney'e (2012) göre kimlikle ilgili düşüncelerin çoğu, başkalık üzerinden inşa edilmiştir. Bu bağlamda yabancı figürü, geçmişten günümüze kendilerini başkaları ve başkalarıyla karşıt olan yönleri üzerinden tanımlamaya çalışan insanlar için bir sınır işlevi görür. Yakushko (2018) ise ötekinin yaratılmasının ve ötekileştirmenin altında yatan süreçlerin, egemen/tebaa, efendi/köle, iyi/kötü ve yerli/yabancıların hem grup içi hem de grup dışı tarafından kabul

edilip içselleştirilmesine de katkıda bulunduğunu ifade eder. Güngör (2018), zenofobinin yöneltildiği özneler değişse de yabancılığın merkez ve eksen arasındaki sınırı belirleyen bir konum olarak sabit nitelikli olduğunu ifade eder. Bu bağlamda denilebilir ki mülteci, göçmen, sürgün ve sığınmacı gibi çeşitli biçimlerde isimlendirilen yabancı, evde hissetmenin garantörüdür (Güngör, 2018). Lacan’a (1978) göre ise göçmen ve yabancı, yerli kişinin kimliğini yaratan ve sürdüren unsurdur. Spivak (2013) ise güç ve tahakküm arzusunun hegemonik ilişkilerin ve söylemin inşasındaki yerini ve ötekileştirmenin bu ilişkiler ve söylem üzerinden nasıl kurulduğunu vurgular. Foucault (2006), dışlama pratiğinin önce cüzzamlılar üzerinde işlediğini, cüzzama çare bulununca cüzzamlıların yerine “delilerin” geçtiğini, fakat dışlama pratiğinin sürekliliğini asla yitirmediğini belirtir. Eski Çinlilerin kendilerini *insan*, öteki toplulukları “kuei (avlanan ruhlar)” olarak isimlendirmesi (Volkan, 2017), yabancı figürüne duyulan ihtiyacın köklülüğünün anlaşılmasına yardımcı olabilir. Kızılderililerin kendi topluluklarını “indeh” (insan), yabancıları ise “indah” (düşman) olarak (Boyer, 1986), iletişime geçtikleri Meksikalı toplulukları ise “nakaiye” (gelip gidenler, göçerler) olarak isimlendirmeleri de bu bağlamda ele alınabilir (Greenfeld, 2001).

Kearney’e (2012) göre yabancılar bilinç ile bilinçdışı, aşına olan ile olmayan, benzer ile öteki arasında nasıl bölündüğümüzü görme imkânı sunar. İçimizdeki yabancı, “başkası olarak kendimizin” sebep olduğu bilinçdışı korku ve endişelerden, onları günah keçisi ilan ettiğimiz dışarıdaki yabancı figürlerine yansıtarak kaçınırsınız (Kearney, 2012). Freud (1919) ise hem içimizdeki yabancı figürünü hem de bu figürün dış dünyadaki görüntüleriyle karşılaşmayı “tekinsiz (unheimlich)” olarak ele alır. Tekinsiz, tekin olanın diğer yüzüdür; tekin olanın sır gibi saklanan yanının bilinçdışının sınırından sızmasıyla ortaya çıkar (Kearney, 2012). Tekinsiz, varlığını bastırılmış bilinçdışı travmalara borçludur, yabancıyla karşılaşmayı tekinsiz kılan da yabancıların kendisi değil, temsil ettiği bastırılmış ötekimizdir (Freud, 1919). Kearney’e (2012) göre yabancılığın bu yönüyle bir kişi, bize ne kadar yabancıysa içimizin saklı, karanlık yanına o kadar yakın bir kimliği temsil eder. Nefret etmeyi tercih ettiğimiz yabancı, çoğunlukla kılık değiştirmiş bir kendilikten başkası değildir. Kristeva (1991) ise yabancıyı yabancı yapanın bir başka milletin ferdi olması değil, “yerli”lerin kendi kendine yabancı, bölünmüş benlikleri olduğunu ifade eder. Morrison’a (2019) göre ise “başka diyarlardan gelen yabancı” diye bir şey yoktur. Yabancı, bireye kendinden gizlediği yüzlerinden birine sahip olduğu için tanıdık gelen, bu sebeple korku uyandıran kişidir.

Yabancı tehlikeli olarak algılanır, çünkü bizi kendimize yabancılaşmakla tehdit eder (Waldenfels, 2010).

Volkan (2017), yabancılara yönelik paylaşılan endişe ve önyargıların grup kimlikleriyle ilintili olduğunu öne sürmektedir. Yaklaşımını somutlaştırmak için kıyafet ve çadır metaforlarına başvurmuştur. Etnik, kültürel ya da herhangi bir yönüyle büyük olan grup kimliklerine üye olabilmek için kişinin öncelikle bireysel, çekirdek bir kimlik geliştirmesi, yani üstüne oturan bir kıyafeti giymesi gerekir. Bunun ardından birey, bir çadır brandasıyla temsil edilen geniş grubun içine girebilir. Geniş grup kimliği, bir çadır gibi gevşektir, bu yönüyle başka kıyafetleri giymiş birçok kişiyi içine alarak “bizlik” ve “aynılık” deneyimlerini yaşamalarına imkân sunar. Çadırın iplerini ise “bizlik”le ilişkilendirilen “iyi” ve istedik özellikler oluşturur. Yabancı bir grupla karşılaşıldığında, geniş grup çadırının içindeki bireyler, çöplerini ve dışkılarını yani kendi bireysel ve grupsal kimlikleriyle ilgili “kötü” imgelerini, öteki çadırın brandasına fırlatır. Bu fırlatma ya da psikanalizdeki ismiyle yansıtma sayesinde grup hem istenmedik yönleriyle yüzleşmekten kurtulur hem de yabancıdan duyduğu endişe ve korku için haklı bir gerekçe bulur (Volkan, 2017).

Rutherford’a (2007) göre yabancılara yönelik tutumlarımız, onların “dünyanın uzak bir köşesinden kötü haberleri eşliğimize taşınmasıyla” ilgilidir. Bauman (2018) ise göçmenlerin “tercihen değil, kalpsiz bir yazgının buyruğuyla” yerlerinden edilmelerinin rahatsızlık verici biçimde bize, kendi konumumuzun ve zorlukla elde ettiğimiz iyilik hâlinin kırılmasını hatırlattığını öne sürer. Yabancılar, kültürün tahrip olmasıyla ilgili bir kaygının kaynağı olarak da görülebilmektedir (Yakushko, 2009). Bu kaygının temelini, yabancıların kendi kimliğinde içselleştirdiği kültürel, dinî ve gündelik davranış kalıplarının yerli topluluğun kimlik pratiklerini etkileyeceği algısı oluşturur (Han, 2105).

2.2.5. Zenofobi ile İlgili Araştırmalar

İçduygu ve Şimşek (2016), Suriyeli mülteci göçüne dair problemlerin Türkiye’nin sığınmacı politikası tarafından son birkaç yılda üretilen hukukî ve idari aygıtlarla nasıl yanıtlandığına odaklanmıştır. Mültecilerin oldukça yüksek düzeyde sosyal dışlanmaya maruz kaldığını, bunun giderilmesi açısından eğitim, sağlık ve alanlarında daha kapsamlı çalışmalar düzenlenmesinin elzem olduğu belirtilmiştir. Yıldız ve Uzgören’in (2016) düzenlediği, İzmir’de gerçekleştirilen bir başka araştırmanın sonuçları da İçduygu ve Şimşek’in (2016) araştırmasını destekler niteliktedir. Çalışmada barınma merkezleri dışında hayatını sürdüren

Suriyeli sığınmacıların sosyoekonomik beklentilerine, uyum süreçlerine ve Türk vatandaşlarınca kabul görmelerine odaklanılmıştır. Araştırmanın örneklemini 13 Suriyeli sığınmacı ve 19 Türk vatandaşı oluşturmuştur. Araştırmanın neredeyse tüm Suriyeli katılımcıları anavatanlarına geri dönmek gibi bir niyet taşımadığını belirtmiş, bu bağlamda Türkiye'nin kapsamlı ve uzun vadeli bir karşılıklı uyum politikası geliştirmesi gerektiği bildirilmiştir.

Küçükşen (2017), çalışmasında Suriyeli sığınmacı kadınların uğradığı dışlanma ve negatif algılar gibi problemleri incelemiştir. Sonuçta Suriyeli kadınların yerli halk ve medya tarafından söylemsel şiddete ve sosyal dışlanmaya maruz kaldıkları bulunmuştur. Suriyeli kadınların ülkelerine dönmeye dair umutlarının savaşın sonlanmaması dolayısıyla tükendiği, maruz kaldıkları dışlanmanın uyum süreçlerini zorlaştırdığı belirtilmiştir.

Akçapar ve Şimşek (2018), vatandaşlık yasa değişimlerinin ardından Suriyeli mültecilerin Türkiye vatandaşlığı edinme ihtimaliyle ilgili fikirlerini ve Türkiye vatandaşlarına ait tutumları belirlemek amacıyla bir araştırma düzenlemiştir. Araştırma kapsamında vatandaşlık hakkı almış kırk beş Suriye kökenli sığınmacı, yetmiş Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı, İstanbul ve Gaziantep şehirlerinden belediye personelleri ve Ankara şehrindeki hükümet sorumlularıyla görüşmeler yapmıştır. Çalışma bağlamında vatandaşlık yasasında yapılan değişikliklerin stratejik başarılarını ve zayıflıklarını tespit etmek amaçlanmıştır. Sonuçta, katılımcı Türk vatandaşlarının çoğunluğunun (% 86.2) savaşın ardından Suriyeli sığınmacıların ülkelerine dönmeleri/gönderilmeleri beklentisinde olduğu ve ortak bir dinî kültüre rağmen genel Suriye kültürüne yakın hissetmedikleri bulunmuştur. Suriyeli katılımcıların Türkiye'de kalma isteğinin temel sebeplerinin kültürel benzerlik ve anavatanlarına yakınlığı olduğu belirtilmiştir. Suriye'deki politik ve sosyoekonomik durum dolayısıyla bir kitlesel geri dönüşün muhtemel görülmediği fakat salt vatandaşlık elde etmelerinin Suriyeli sığınmacıların Türk toplum yapısına uyum sürecini desteklemek ve dışlanmayı sonlandırmak için yetersiz olduğu belirtilmiştir. Bu minvalde toplumsal dinamikleri düzenleyebilmek için iyi yapılandırılmış, uzun vadeli bir karşılıklı uyum politikasına ihtiyaç duyulduğu, aksi hâlde zenofobinin artmaya devam edeceği bildirilmiştir. Ercan (2020) Konya şehrindeki Suriye kökenli sığınmacı çocukların eğitim seviyelerini, okula uyum sağlamaları konusundaki engelleri ve okul sosyal hizmeti gereksinimlerini belirlemek amacıyla bir araştırma yapmıştır. Bu minvalde Geçici Eğitim Merkezinde eğitimlerini sürdüren 16 sekizinci sınıf öğrencisi, 14 öğretmen ve çocukların aileleri ile görüşmeler yapmıştır. Çalışma sonucunda sığınmacı çocuklar için en büyük önem arz eden

sorunun dil yetersizliği olduğu belirlenmiştir. Öğrencileri okuldan uzaklaştıran en önemli davranışların öğretmenlerin olumsuz tavırları ve akran zorbalığı olduğu bulunmuştur.

Doğan (2015), 10 televizyon kanalının ana haber bülteninde Suriyeli sığınmacılara odaklanan haberleri incelediği çalışmasında tüm kanalların mültecilere yönelik dışlayıcı tavrın, söylemsel şiddetin ve nefret dilinin bir parçası olduğunu ifade etmiştir. Erdoğan (2018) ise araştırmasında Kilis yerel gazetelerinin sığınmacılarla ilgili yayımladığı 709 haber incelenmiştir. Sonuçta haberlerin sığınmacılara dair açık ve örtük ırkçı, ayrımcı söylemler taşıdığı ifade edilmiştir.

Padır (2019), Suriyeli mültecilerle ilgili olarak hissedilen tehditlerin, temas sıklığı ve niteliğinin zenofobiyle ilişkisini incelemek için bir araştırma gerçekleştirmiştir. Araştırma kapsamında Mardin, Batman, Malatya, Hatay, Gaziantep ve İstanbul şehirlerinde yaşayan ve yaşları 16 ile 85 aralığında değişen 604 kişilik bir örnekleme çalışmıştır. Araştırma sonucunda kadınlara kıyasla erkeklerin, gençlere kıyasla yaşlıların, eğitim, gelir ve refah düzeyi yüksek kişilere oranla düşük olan kişilerin zenofobi düzeyinin daha yoğun olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Zeyhan Aydın (2019), İstanbul'un 4 ilçesinde ikamet eden 226'sı kadın, 210'u erkek olarak toplam 436 yetişkin katılımcıdan oluşan bir örneklemin zenofobi ve empati düzeyleri ile Suriyeli sığınmacı çocukların Türk eğitim sistemine entegrasyonuna dair tutumlarını incelemiştir. Araştırma sonucunda yetişkinlerin zenofobi ve empati düzeyleri arasında negatif yönlü bir ilişki olduğuna ulaşılmıştır. Katılımcıların yaşları arttıkça zenofobi düzeylerinin azalıdığı ve göçmen kökenli yetişkinlerin zenofobi düzeylerinin göçmen kökeni olmayanlara göre daha düşük olduğu bulgularına da ulaşılmıştır.

Zenofobinin yaşla ilişkisine dair literatür incelendiğinde, Burjanek (2001), ek Cumhuriyeti'ni eski Dođu Bloku ölkeleri ve Batı Avrupa ölkeleri ile zenofobi düzeyleri bakımından karşılaştırdığı geniş çaplı bir çalışma sonucunda, 50 yař üzerindeki insanların araştırmaya dahil olan 23 ölkede de zenofobi düzeylerinin daha yüksek olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Năstuță ve Tompea (2011), Romanya'daki yetişkinlerin yabancılara yönelik korku ve tehdit algısını inceledikleri çalışmada yaşlı katılımcıların zenofobi düzeylerinin yetişkin ve genç yetişkinlere kıyasla anlamlı derecede yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Fakat araştırmanın sadece incelendiği tarihi yansıttığını, kuşaklar ve dönemler arası bir araştırmanın mevcut olmadığını belirtmişlerdir. Chen ve Yi (2013) ise çok etnik grup barındıran toplumların yabancılara yönelik tutumunu incelemiş ve yaşlıların zenofobi ve önyargı düzeylerinin gençlere göre daha yüksek olduğunu bulmuştur. Bu çalışmanın yař ve

zenofobi ilişkisinde ulaşıldığı bulguyu destekleyen bir araştırma ise Türkiye’de yapılmıştır. Zeyhan-Aydın’ın (2019) önceki sayfalarda bahsedilen yüksek lisans tez çalışmasında yaş ve zenofobi arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

Zenofobinin cinsiyetle ilişkisine dair literatür incelendiğinde, cinsiyetin zenofobi düzeyi ile ilişkisi olmadığını (Burjanek, 2001; Năstută ve Tompea, 2011; Zeyhan Aydın, 2019) ve erkeklerde zenofobi düzeyinin kadınlardan daha yüksek düzeyde olduğunu (Barbarino ve Stürmer, 2016; Hjerm, 2009; Haque, 2015) belirten çalışmaların yanında, kadınların zenofobi düzeyinin erkeklerden daha yüksek düzeyde olduğuna ulaşan çalışmalar da mevcuttur. Örneğin Hjerm ve Nagayoshi (2011), zenofobinin algılanan kültürel ve ekonomik tehditlerle ilişkisini araştırmak için 21 Avrupa ülkesinden 27,399 katılımcı ile gerçekleştirdikleri çalışmada, kadınların zenofobi seviyesinin erkeklerden fazla olduğu sonucuna varmıştır. Navruz (2015), Konya’daki Suriyeli sığınmacılara yönelik tutumlar ve toplumsal kabulle ilgili yüksek lisans tez çalışmasında kadınların toplumsal kabul düzeyinin erkeklerden daha düşük olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Obeid ve arkadaşlarının (2019) Lübnanlılar arasında göçmenlere ve mültecilere yönelik zenofobik tutumlar, davranışlar ve başa çıkma stratejilerini incelediği çalışmada da kadınların zenofobi düzeyinin erkeklerle göre daha yüksek olduğu belirtilmiştir. Demir’in (2021), sağlık çalışanlarının kültürlerarası iletişim kaygılarının zenofobi düzeyi ile ilişkisini incelediği yüksek lisans tez çalışmasında, kadınların zenofobi düzeylerinin erkeklerden yüksek olduğu bulunmuştur.

Eğitim durumunun zenofobiyle ilişkisine dair literatür incelendiğinde, Hjerm (2001) tarafından Avustralya, Kanada, Avusturya, Almanya, İtalya, İspanya, Hollanda, İsveç, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan’dan katılımcıları eğitim düzeyi, milliyetçilik ve yabancı düşmanlığı bakımından birçok araştırmanın eğitim düzeyi ve zenofobi bakımından karşılaştırdığı çalışmanın bu alanda yapılan ilk çalışma olduğu görülmektedir. Çalışmanın sonuçları, eğitim biçimleri ve sosyoekonomik yapıları değişse de tüm ülkelerde katılımcıların eğitim düzeyi arttıkça zenofobi düzeylerinin azaldığına işaret etmektedir. Aynı bulguya işaret eden birçok çalışma bulunmaktadır (Burjanek, 2001; Chen ve Yi, 2013; Hjerm, 2009; Hjerm ve Schnabel, 2010; Küpper, Wolf ve Zick, 2010; Năstută ve Tompea, 2011).

İlişki durumuyla zenofobi arasındaki ilişkiye dair literatür incelemesinde, evli bireylerin bekar bireylere kıyasla mülteci ve sığınmacılara yönelik olumsuz tavır sergileme düzeylerinin daha yüksek olduğunu (Chen ve Yi, 2013), bekar ve boşanmış bireylerin evli bireylere göre daha yüksek düzeyde zenofobik tutumlara sahip olduğunu (Obeid ve diğ.,

2019) gösteren çalışmalar bulunmaktadır. Zeyhan-Aydın'ın (2019) daha önce bahsedilen çalışmasında, Navruz'un (2015) Konya'daki Suriyeli sığınmacılara yönelik tutumlar ve toplumsal kabulle ilgili yüksek lisans tez çalışmasında ve Özyurt'un (2021) okul psikolojik danışmanlarının zenofobi düzeylerini özgecili ve duygusal mesafe bakımından incelediği yüksek lisans tezinde, ilişki durumu ve zenofobi arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır. Özetle zenofobinin yurt dışında daha uzun süredir incelenen ve farklı parametreler bağlamında değerlendirilen bir kavramken Türkiye'de 2011 itibariyle süregelen göç dalgasıyla araştırmalara konu olan bir kavram olduğu söylenebilir. Bu anlamda çalışmanın yurt içinde yapılacak çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmüştür.

2.2.6. Zenofobinin Sonuçları

Sonuçları bakımından düşünüldüğünde zenofobinin hem toplumu hem bireyi olumsuz etkilediği söylenebilir. Çünkü zenofobi yalnızca hedefine aldığı yabancı kişi ve topluluklarda değil, toplumun genelinde korku kültürünün yayılmasına sebep olmaktadır (UNHCR, 2013). Zenofobik tutum ve davranışların muhatabı olan kişiler kendilerini değersiz hissedebilmekte, kalabalık alanlarda bulunmaktan korkabilmekte, kamusal hizmetlerden yararlanmaktan çekinebilmektedirler. İçinde bulundukları topluma yönelik bir tehdit olarak görülen kişi ve toplulukların iyi oluş düzeyi potansiyelin altına düşmektedir. Bu durum sosyal düzen, güvenlik ve ekonomi açısından da çeşitli sorunlar yaratmaktadır (UNHCR, 2013). Ülkelerini terk etmek zorunda kalan ve zenofobinin günümüzdeki başlıca muhatabı olan mülteci ve sığınmacıların ait oldukları kültürler yok sayılarak yeni katıldıkları toplumun kültürüne ayak uydurmaya, asimile olmaya zorlanması, iş yerlerinde çalıştırılmak istenmemeleri, kiracı olarak istenmemeleri, kamusal hizmetlerden faydalanamamaları gerektiğinin düşünülmesi, zenofobinin sonuçlarındandır (Yeşilyaprak, 2017). Zenofobinin kişisel etkileri çocuklarına da aktarılabilir. Model alma yoluyla öğrenen çocuklar, ebeveynlerinin zenofobik söylemlerine ya da davranışlarına şahit olduklarında kendileri de bu davranışları sergileyebilmekte, söylemleri sürdürebilmektedir (Kağnıcı, 2017).

Özetle zenofobi, dahil olduğu toplumun çoğunluğuyla aynı millete mensup olmayan bireye, gruba ya da gruplara karşı hissedilen korku, endişe ve düşmanlık hislerinin bütünüdür. Bu grup/ lar sıklıkla göçmenler ve/ ya azınlıkları içerdiği için takip eden bölümde göç, göçmen, sığınmacı ve mülteci gibi kavramlara ait tanımlar açıklanmıştır.

2.3. Göç ve Göçmenlik Biçimleri

Bu bölümde ilerleyişleri bakımından göç süreçleri ve tanımsal farklılıkları bağlamında mülteci, sığınmacı ve göçmen gibi kavramlar açıklanmıştır

2.3.1. Göç

İnsanlık tarihinin bir parçası olan göç, yaşanılan bölgenin şartlarının kişi veya topluluğun maddi-manevi gereksinimlerini karşılayamaması ve/veya kişinin/topluluğun çeşitli sebeplerle yaşamını tehdit altında hissetmesi sonucunda başlayarak bölgeler arasında kısa, orta ve uzun vadeli yer değiştirmelerle sonuçlanan bir süreçtir (Çakır, 2011; Sandal ve diğ., 2016). Bir hareketin göç olarak adlandırılabilmesi için politik sınırlar içinde olması, mevcut yerleşim bölgesinde bir değişiklik oluşması gerekmektedir (Cadwallader, 1992). Fakat olgusal olarak değerlendirildiğinde, göçe sebep ve sonuçlar bakımından etki edebilecek birçok faktör olduğu için göçü genel geçer biçimde tanımlamak olası görünmemektedir (Tümtaş ve Ergun, 2016).

Refah düzeyi bakımından daha yüksek standartlarda bir yaşam sürme arayışının, devlet politikalarının, iç ve dış çatışma ve savaş süreçlerinin, ekonomik yetersizliklerin ve refah düzeyi bakımından daha iyi yaşam koşullarına sahip olma isteğinin günümüzde göçlerin temel sebepleri olduğu söylenebilir (Dontsov ve Zotova, 2013; Gezici-Yalçın, 2017; Gürkan, 2006). Kişi ve toplulukların kendi iradeleriyle karar vererek, geçim kaynaklarını temin etmek, maddî birikim yapmak ya da çeşitli sosyal olanaklara ulaşmak gibi amaçlarla yaptıkları göçler ekonomik/gönüllü göçtür (Gezici-Yalçın, 2017; Tümtaş, 2020). Gönüllü göçün belirleyicileri, istihdam olanakları, iş saati, ücret oranları ve yaşam koşullarıdır (Bilsborrow, 2002). Kişinin ve topluluğun iradesi dışında; doğal, sosyoekonomik koşullar yaşamayı güç hâle getirdiğinde veya baskıdan, işkenceye maruz kalmaktan ve/veya savaştan kaçmak ve vatanından sürgün edilmek söz konusu olduğunda yapılan göçler ise zorunlu göçtür (Gezici-Yalçın, 2017). Bazı bilim insanları ise göç süreçlerinin daha iyi anlaşılabilmesi adına bu düalist yaklaşımın terkedilmesi, gönüllülük ve zorunlulukla ilişkilendirilen sebeplerin kapsamlı biçimde incelenmesi gerektiğini savunmaktadır (Cohen, 1987).

2.3.3. Göçmenlik Biçimleri

Bu bölümde göçmen, mülteci ve sığınmacı statülerine değinilmiştir.

2.3.3.1. Göçmen

Ülkelerin ve kurumların farklı biçimlerde tanımlayabildiği bir kavram olan göçmenle genelde daha iyi ekonomik ve sosyal koşullara sahip olmak gibi çeşitli nedenlerle ve özgür iradesiyle ülkesinden ayrılıp, başka bir ülkeye yasal yollarla ulaşan ve orada yaşayan kişiler kastedilmektedir (Akpınar, 2017; Döner, 2016; IOM, 2004). Göçmenliği diğer göç biçimlerinden ayıran temel husus, özgür iradeyle alınan bir kararın ardından yaşam alanının değişmesi sonucu edinilen bir statü olmasıdır (Ekici ve Tuncel, 2015). Göçmenin vatandaşlık bağını sürdürdüğü memleketinin hukukî korumasından genellikle faydalanmaya devam etmesi de mülteci ve sığınmacıdan ayrıldığı hususlardandır (Kızılay, 2017).

Düzensiz göçmen ise maddî yetersizlikten ya da üzerine isnat edilmiş bir suçtan dolayı vatandaşı olduğu ülkeden başka bir ülkeye illegal biçimde ulaşan, göç ettiği o ülkede ikamet edebilmesi için gerekli haklara sahip olmayan kişileri tanımlamaktadır (Kızılay, 2017).

2.3.3.2. Mülteci

Mülteci, etnik kökeni, dinî inancı, bir gruba üyeliği veya siyasi görüşünden dolayı vatandaşı olduğu ülkede zulüm görmekten haklı sebeplerle korktuğundan o ülkeye dönemeyen veya dönmek istemeyen ve o ülkenin kendisine sunduğu yasal korumadan faydalanamayan kişileri tanımlamaktadır (IOM, 2004). Türkiye’de mültecilik statüsünün tanımı, Birleşmiş Milletlerce düzenlenen ve taraf olduğumuz Cenevre Sözleşmesine dayanmaktadır. Mültecilerin hukuki durumunu değerlendiren Cenevre Sözleşmesi 1961’de düzenlenmiş, 1967’de mültecilerin hukuki şartlarına ilişkin protokol Türkiye tarafından da imzalanmıştır (Kızılay, 2017). İmzalanan bu protokol bağlamında Türkiye, Cenevre Sözleşmesinin bir maddesi olan coğrafi sınırlama ilkesini onaylamıştır, dolayısıyla mülteci statüsü yalnızca Avrupa’dan gelen kişiler için söz konusu olabilmektedir (Kızılay, 2017).

2.3.3.3. Sığınmacı

Sığınmacı, mültecilik tanımındaki ölçütleri taşıyan fakat resmi olarak mülteci statüsü edinmeyen kişileri tanımlayan bir statüdür (IOM, 2004; Nurdoğan ve diğ., 2016). Sığınmacı kavramıyla daha kısa süreli barınma sürecinde ve/veya mülteci statüsü için değerlendirilmekte olan, bu sebeple geçici koruma altına alınan bireyler kastedilmektedir (Nurdoğan ve diğ., 2016). Türkiye'nin Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununda sığınmacı statüsüne değinilmediği, yakın bir kavram olarak “şartlı mülteci”nin kullanıldığı görülmektedir (Tümeğ, 2018; Uzun, 2015). Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun (2013) 62. maddesi, şartlı mülteciliği “Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında verilen statüyü ifade eder” şeklinde tanımlamıştır. Yine bu madde kapsamında şartlı mültecilere üçüncü bir ülkeye yerleşinceye kadar Türkiye’de kalma izni verilmektedir.

2.4. Empati

Empati, köken olarak Yunanca “-inde”, “içinde” ve “içeride” anlamına gelen “em (em)” ve “hissetmek”, “duymak”, “duyumsamak” gibi anlamlara gelen “patheía (παθεία)” sözcüklerinin birleşimiyle oluşmuştur (Arkonaç, 1999). Kavram olarak empati ilk defa 1897 yılında Theodor Lipps tarafından, kişinin kendisini karşısındaki bir nesneye yansıtmasını ve o nesneyi içselleştirerek anlama sürecini ifade eden “einfühlung” sözcüğünün eş anlamlısı olarak kullanılmıştır (Basch, 1983). Lipps, konu üzerinde yaptığı çalışmaların ardından “einfühlung”un yalnızca nesnelerin algılanmasıyla değil, insanların algılanmasıyla ilgili süreçlerde de ortaya çıkabildiğini belirtmiştir (Akt. Wispé, 1986). Empatinin nesnelerle ilgili anlamının ötesinde, insan ilişkilerindeki rolüyle ilgili kullanımı ise Titchener’in (1915) empatiyi “muhatabın davranışına tepki verirken kendini aynı durum içerisinde, muhatabıyla birlikte duyumsama” şeklindeki tanımlamasıdır. Türkçede ise empati, “kişinin kendini

duygu ve düşünce süreçlerinde bir başkasının konumunda görebilmesi” anlamına gelen “duygudaşlık” sözcüğünün eşanlamlısı olarak kullanılmaktadır (TDK, t.y.).

Staub (1990), empatiyi başkalarının içsel yaşantılarını anlamak ve hislerine eşlik etmek olarak tanımlar (Akt. Eisenberg ve Strayer, 1990). Rogers (1983) ise empatiyi “kişinin bazı durumlarda başkalarının düşünce ve hislerini doğru bir şekilde hissedip anlayabilmesi ve anlayıp hissettiklerini muhatabına aktarabilmesi” olarak tanımlar. Yani kısaca empati, başkalarının bakış açısını benimseme ve onları kendi bağlamlarında anlayabilmekle ilgili faktörlerin tümüdür (Goetz ve diğ., 2010; Josselson, 1995).

Empati tarih boyunca pek çok farklı biçimde tanımlanmıştır. Bu biçimsel farklılıkların temelinde empatinin bilişsel ya da duygusal süreçlerle ilişkisinin yoğunluğu konusundaki ikilem bulunmaktadır (Yüksel, 2015). Bazı bilim insanları empatiyi bilişsel fonksiyonlarla ilgili olarak düşünmüş ve muhatabının duygularını idrak etmekle ilgili bir yetenek olarak tanımlamıştır (Barnett ve diğ., 1980; Borke, 1971). Başka bilim insanları ise empatiyi duygularla ilgili bir süreç olarak görmüş ve muhatabın hissettiklerini aynen hissedebilme kabiliyeti biçiminde tanımlamıştır (Bernadett-Shapiro, Ehrensaft ve Shapiro, 1996; Mehrabian ve Epstein, 1972). Günümüzde hem bilişsel hem duygusal süreçlerin empatiyi oluşturduğu kabul edilmiştir (Eisenberg ve Strayer, 1990; Pozzoli, Gini ve Thornberg, 2017). Empatiyi hem bilişsel hem duygusal süreçlerin bir ürünü olarak tanımlayanlardan Eisenberg ve Fabes’e (1990) göre empati, kişinin muhatabının duygusal durumunu anlayarak tepki vermesi veya hissedeceğini tahmin ettiği duyguya oldukça yakın bir duyguyu hissetmesidir. Bilişsel ve duygusal süreçlerin etkileşimi konusunda bir görüş ayrılığı devam etmektedir (Yüksel, 2015). Fakat empati düzeyini ve empati konusundaki bireysel farklılıkları ölçmek için geliştirilen ölçek çalışmaları, empatinin tek parçadan ibaret olmadığını, birden fazla bileşenin empatiyi oluşturduğunu doğrulamaktadır. Bilişsel ve duygusal empatiye ilaveten sosyal beceri ve duygusal tepki de empatiyi oluşturan unsurlar içinde değerlendirilmektedir (Davis, 1983; Muncer ve Ling, 2006).

2.4.1. Empatinin Alt Türleri

Bu bölümde empati, alt türleri bağlamında incelenmiştir.

2.4.1.1. Bilişsel Empati

Mead (1934) bilişsel empatiyi, kişinin uygun sosyal tepkiyi verebilmek için muhatabının rolüne girmesi olarak tanımlamaktadır. Bilişsel empatinin temelini muhatabın duygularına eşlik etmek değil, duyguları anlamak ve içsel süreçlerinin farkında olmak oluşturur (Staub, 1990; Akt. Eisenberg ve Strayer, 1990; Yüksel, 2015). Muhatabının duygularına dair sözel ve bedensel ipuçlarını dikkatli gözleyebilen ve bunlar üzerinde düşünebilen kişi, o duyguları hissetmeden de anlamış olacaktır (Davis, 1983).

Bilişsel empati kurabilmek ve sürdürebilmek için gereken temel süreç kendini diğerlerinden ayırabilmektir (Yüksel, 2015). Piaget'ye (akt. Thompson, 1990) göre bebekler kendilerini diğerlerinden ayıramadıkları için diğerlerinin problemlerini kendi problemleri gibi duyumsar; bu da empatinin önkoşulunun kendini başkalarından ayırt edebilmek olduğu anlamına gelir. Kendini başkalarından ayırabilmenin ardından duygusal durumları ayırt edebilme, geçmiş yaşantıları hafızadan geri çağırabilme ve bilişsel rol alma becerileri gelmektedir (Tisot, 2003).

Duygusal durumları ayırt edebilme süreci, farklı duygulara dair yüz ifadelerinin ayırt edilmesini ve çeşitli duygusal durumlardaki durumsal ipuçlarını tanıma yeteneğini içermektedir (Yüksel, 2015). Duyguların tanınma sürecini inceleyen araştırmacılar doğru biçimde algılanan ilk duygunun mutluluk olduğunu, bunun ardından hüznün, öfke ve korkunun geldiği sonucuna ulaşmıştır (Eisenberg ve diğ., 1997). Empatiyle ilgili sıklıkla anılan bir başka bilişsel yetenek, bireyin kendini muhatabının konumunda değerlendirerek onun his ve düşüncelerini idrak etmeye çalıştığı bilişsel rol alma becerisidir (Feshbach, 1975; Hoffman, 2001; Yüksel, 2015). Hoffman (2001), rol alma becerisinin kendine ve muhatabına yönelik olmak üzere iki biçimi olduğunu ifade etmiştir: Kendine yönelik rol alma, kişinin muhatabı yerine kendini düşünerek hislerini yansıtmasını içerir. Muhatabına yönelik rol alma ise kişinin muhatabının içinden geçtiği sürece odaklanarak onun düşünce ve hislerini anlamaya çalışmasını içerir. Muhatabına yönelik rol alma, kendine yönelik rol almaya göre daha zordur (Hoffman, 2001).

2.4.1.2. Duygusal Empati

Günümüzde empati öncelikle duygusal bir deneyim olarak değerlendirilmektedir (Hoffman, 2001; Strayer, 1990). Bu süreç, Rogers'ın (1983) duygusal empatiyi, kişinin muhatabının

hissettiklerine duyarlı olarak bu hisleri paylaşabilme becerisi olarak tanımlamasıyla ve terapötik sürecin odağına duygusal empatiyi koymasıyla başlamıştır (Dinçyürek, 2004). De Wied, Branje ve Meeus (2007) ise empatiyi, kişinin muhatabının hislerini algılayarak bu hislere en uygun tepkisi verebilmesi olarak tanımlayarak duygusal boyutuna vurgu yapmıştır. Duygusal yönüyle değerlendirilmeyen empati, başkalarının yaşantılarını tanımlama ve etiketleme becerisinden ibaret olarak görülmektedir (Yüksel, 2015). Çünkü empatik deneyimin merkezinde dolaylı duygusal tepkinin olduğu, bilişsel süreçlerin bu merkeze ulaşmaya yardımcı olduğu düşünülmektedir (Strayer, 1987). Yaşamın erken dönemindeki bebeklerin bile duygusal empati bakımından duyarlı oluşu, duygusal boyutun empatinin temelini oluşturduğuna dair bir kanıt olarak değerlendirilebilir (Smith, 2006).

De Vignemont ve Singer (2006) ise duygusal empatiyi dört kıstas bağlamında tanımlamıştır:

1. Kişi duygusal bir süreçte olmalıdır.
2. Bu süreç, muhatabının deneyimlediği duygusal sürece benzemelidir.
3. Bu süreç, muhatabın duygusal durumunun gözlemlenmesi ve/veya hayal gücüyle oluşturulmalıdır.
4. Kişi deneyimlediği duygusal sürecin kaynağının muhatabı olduğunu bilmelidir.

2.4.1.3. Sosyal Beceriler

Robinson ve Trower'e (1982) göre sosyalleşme, kişinin temel ihtiyacıdır, sosyal becerilerse bu amaca ulaşmak için yaşam boyu ortaya konan eylemlerin tümüdür. Yani kişi sosyalleşmek için ait olmak istediği toplum nezdinde kabulünü sağlayacak çeşitli davranışlara ihtiyaç duymaktadır (Kelly, 1982). Akçamete ve Avcıoğlu'na (2005) göre sosyal beceriler, bu bağlamda toplumsal hayat içerisinde kişilerden beklenen ödevlerin gerçekleştirilmesi için sergilenen tutum ve davranışlardır. Sosyal beceriler, doğumla birlikte kişinin kendisinden beklenen davranışları anlamaya başlamasıyla kazanılarak zamanla teorik boyuttan pratik boyuta ilerlemektedir (Çubukçu ve Gültekin, 2006).

Sosyal beceri, kişiler arası iletişimi başlatmak ve sürdürmek için kullanılması bakımından empatinin alt boyutlarından birini oluşturmaktadır (Riggio, Tucker ve Coffaro, 1989). Duyarlılık, duygu ifadelerini okuma/anlama, duyguları ifade edebilme vb. sosyal beceriler empatinin gereği olarak görülürken, empati de bir sosyal beceri belirtisi olarak değerlendirilmektedir (Ishak, Abidin ve Bakar, 2014; Riggio, Tucker ve Coffaro, 1989; Schutte ve diğ., 2001). Kişiler arası ilişkilerin ilişkinin taraflarınca olumlu olarak

yürütülebilmesi için sosyal farkındalığın, empatinin ve iş birliğinin önemli rolleri olduğu belirtilmektedir (Garaigordobil ve Peña, 2014; Khodabakhsh ve Besharat, 2011; Schutte ve diğ., 2001).

2.4.1.4. Duygusal Tepkisellik

Duygusal tepkisellik, kişinin gündelik hayatında sosyal çevresini oluşturan kişilere yönelik, mizacıyla ilintili duygularını ve bu duyguların süresi ile yoğunluğunu belirtmektedir (Herres ve diğ., 2018; Yurdakul ve Öner, 2015). Bir başka deyişle kişinin sosyal çevresindeki uyaranlara yönelik duygusal yanıtlarının yoğunluğudur (Nock, Wedig, Holmberg ve Hooley, 2008). Yani duygusal tepkiselliği duygularla ilgili diğer süreçlerden ayıran temel özelliğin süre ve yoğunluk olduğu söylenebilmektedir (Dökmeci, 2017).

Duygusal tepkisellik, olumsuz duygulanım süreçlerinden, dürtüsellikten ve fevrilikten farklı bir kavramdır. Olumsuz duygulanımdan farklı olarak, kişinin hem olumlu hem de olumsuz duyguları deneyimleme derecesiyle ilgilidir (Herpertz, Kunert, Schwenger ve Sass, 1999). Dürtüsellik kişinin eylemlerinin sonuçlarını düşünmeksizin tepki göstermesini; fevrilik ise olumsuz duygulanım süreçleriyle iç içe bir dürtüselliği ifade etmektedir (Cyders ve Smith, 2008; Evenden, 1999). Fakat duygusal tepkiselliğin hem dürtüsellekle hem de fevrilikle pozitif yönde anlamlı ilişki içinde olduğu bilinmektedir (Cyders ve Smith, 2008; Evenden, 1999).

2.4.2. Empati ile İlgili Araştırmalar

Empati düzeyi, çeşitli değişkenlerden etkilenmektedir. Bu değişkenlerden biri yaştır; literatür incelendiğinde Dymond ve arkadaşları (1952), yaşlı insanların sosyal bağlarını sürdürmek için başkalarını duygusal ve bilişsel olarak anlamaları gerektiğini, bunun da daha fazla empati geliştirmeye yol açtığını, dolayısıyla yaş ve empati arasında doğrusal bir ilişki olabileceğini iddia etmektedir. Farklı yaş gruplarında bilişsel empati, duygusal empati ve sosyal işlevselliğin karşılaştırıldığı bir çalışmada (Khanjani ve diğ., 2015) yaşlıların duygusal empatiyle ilintili tepkileri gençlere göre daha yoğun deneyimlediği bulgusuna ulaşılmıştır. O'Brien ve arkadaşları (2013), yaşın empati ve perspektif alma üzerindeki etkisini incelemek için 18-90 yaşları arasındaki katılımcılardan oluşan bir örnekleme yürüttükleri araştırmada, orta ve üzeri yaş grubunun diğer yaş gruplarına nazaran daha

yüksek empati düzeylerine sahip olduğunu bildirmiştir. Duyguların yaşam boyu dağılımını inceleyen bir araştırma da yaş arttıkça insanların diğerlerinin duygularına daha empatik bir şekilde tepki verebildikleri hâle geldiğini iddia etmektedir (Magai, 2001). Çocuklar üzerinde yapılan bir araştırma, yaş arttıkça empati düzeyinin de arttığını göstermektedir (Shamay-Tsoory ve diğ., 2005). İleri yaşlı katılımcıların duygusal empati düzeyinde diğer yaş gruplarından daha yüksek düzeylerde ortalama gösterdiği bir çalışma da (Sun, Luo, Zhang, Li ve Li, 2018) mevcuttur. İleri yaşlı katılımcıların genç ve yetişkin katılımcılara göre daha düşük empati düzeylerine sahip olduğunu gösteren araştırmalar da bulunmaktadır (Grühn, Rebucal, Diehl, Lumley ve Labouvie-Vief, 2008; Schieman ve Van Gundy, 2000; Thompson ve Voyer, 2014; Wieck ve Kunzmann, 2015).

Yaşın duygusal anlama üzerindeki etkisini genç (20-40) ve yaşlı (60-80) yetişkinler olmak üzere iki farklı grupta inceleyen Phillips ve arkadaşları (2002), sözlü ortamlarda katılımcıların duygusal ipuçlarını anlamak üzerinde yaşın herhangi bir etkisi olmadığı bulgusuna ulaşmıştır. Diehl, Coyle ve Labouvie-Vief (1996) de duygusal başa çıkma mekanizmalarının yaş ve cinsiyetle ilişkisini inceledikleri bir araştırmada, empatinin yaşla herhangi bir ilişkisi olmadığını bulmuştur. Yetişkinlerde dürtüsellik, maceraperestlik ve empati için yaş normlarını inceleyen bir araştırmada da empatinin yaştan etkilenmediği sonucuna ulaşılmıştır (Eysenck, Pearson, Easting ve Allsopp, 1985). Yüksek lisans tez çalışmasında branş öğretmenlerinin empatik eğilim düzeylerini çeşitli değişkenler arasındaki ilişki bakımından inceleyen Gürsel (2016) ve hemşirelerin empati eğilimleriyle iş doyum düzeyleri arasındaki ilişkiyi inceleyen Taşdemir (1999) de empati ve yaş değişkenleri arasında anlamlı bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Empati düzeyinin yaşla ilişkili olmadığını belirten başka çalışmalar da (Çelik, 2008; Diehl, Coyle ve Labouvie-Vief, 1996; Eysenck, Pearson, Easting ve Allsopp, 1985; Gürsel, 2016; Taşdemir, 1999) mevcuttur.

Empati düzeyinin etkilendiği özelliklerden biri de cinsiyettir. Empati cinsiyete göre incelendiği birçok çalışmada kadınların empati düzeyiyle ilgili puanlarının erkeklere göre daha yüksek olduğu bulunmuştur (Eisenberg ve Lennon, 1983; Endersen ve Olweus, 2001; Hoffman, 1977; Toussaint ve Webb, 2005). Doğumdan itibaren empatinin gelişimini inceleyen bir araştırmada, kız bebeklerinin doğumdan 24 saat sonra çevrelerindeki uyaranlara (insan yüzlerine) bakma ve göz teması kurma eğilimlerinin daha güçlü olduğu aktarılmaktadır. Aynı çalışma, 48. ayda empatik ilişki eğilimi düzeyinin kız bebeklerde daha yüksek olduğunu göstermiştir (Auyeung ve diğ., 2009). Kadınların duygusal empati kurmakta, sürdürmekte (Brody ve Hall, 2000) ve hemcinslerine karşı empatik

davranabilmek konusunda erkeklerden daha yüksek puan aldıkları çalışma bulguları da mevcuttur (Smith, 2006). Sınıf öğretmenleriyle yapılan bir başka çalışmada, kadın sınıf öğretmenlerinin empati düzeyi ortalama puanları, erkek meslektaşlarına göre daha yüksek bulunmuştur (Akbulut, 2010). Gutiérrez-Cobo ve arkadaşlarının (2021) 902 İspanyol yetişkin katılımcıyla düzenlediği, bilişsel empati üzerinde yaş ve eğitim düzeyinin rolünün incelendiği bir araştırma, kadınların bilişsel empati düzeylerinin erkeklerden daha yüksek olduğunu göstermiştir. Peleg ve Yitzhak (2011) tarafından ayrılık anksiyetesinin eşler arasında nasıl tepkilere yol açtığını gözlemek için yürütülen çalışmada kadınların duygusal tepkisellik düzeylerinin erkeklerden yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Brody ve Hall (2000), duyguların cinsiyetle ilişkisini inceledikleri çalışmada, kadınların duygusal empati kurmakta ve sürdürmekte erkeklerden daha yetenekli olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Duygusal ve bilişsel empatiyi insan davranışları ve sosyal evrimleşme bakımından incelediği çalışmasında ise Smith (2006), kadınların hemcinslerine karşı empatik davranış geliştirebilmekte erkeklerden daha yüksek puanlar aldığını ifade etmektedir (Smith, 2006). O'Brien ve arkadaşları (2013), yaşın empati ve perspektif alma üzerindeki etkisini inceledikleri çalışmada, empati düzeyleri bakımından kadınların erkeklerden daha yüksek puanlar aldığı sonucuna ulaşmıştır. Kadınların bilişsel ve duygusal empati düzeyinin erkeklere oranla yüksek olduğu bulgusuna ulaşan birçok çalışma bulunmaktadır (Ang ve Goh, 2010; Endresen ve Olweus, 2001; O'Brien ve diğ., 2013; Van der Graaff ve diğ., 2014; Zeyhan-Aydın, 2019). Trivers (1972), bu durumu kadınların duygusal sinyalleri algılamak ve başkalarının hissettiklerini anlamak konusunda daha yetenekli olmaları gerekçesiyle açıklamaktadır. Christov-Moore ve diğerlerinin (2014) yaptığı bir çalışmada, empatinin cinsiyete dayalı farklılığı biyolojik ve genetik kökenleri incelenmiş, kadınların erkeklere göre daha yüksek düzeyde empati geliştirmesinin temel sebebinin evrimsel açıdan sıklıkla birincil bakıcı rolünü üstlenmeleri olabileceği öne sürülmüştür. Evrimsel temellerin toplumsal cinsiyete ilişkin kodları ve çocuk yetiştirme/bakım verme biçimlerini etkilemesi sebebiyle kadınların daha empati odaklı düşünmeye, hissetmeye ve davranmaya yöneltildiği de ifade edilmektedir (Çelik, 2008; İkiz, 2009). Empatinin cinsiyet değişkeni açısından farklılaşmadığı sonucuna ulaşan çalışmalar da mevcuttur (Alver, 1998; Çetin, 2008; Genç ve Kalafat, 2008; Özcan, Mirzeoğlu, Mengin ve Özdamar, 2016).

Eğitim durumu ve empati ve alt boyutları arasındaki ilişkilere dair literatür incelendiğinde, Gutiérrez-Cobo ve arkadaşlarının (2021) bilişsel empati üzerinde yaş ve eğitim düzeyi rolünü, incelediği çalışmada, eğitim düzeyi arttıkça bilişsel empati düzeyinin de arttığı

sonucuna ulaşmıştır. Schieman ve Van Gundy'nin (2000) yaş ve öz bildirime dayalı empati arasındaki kişisel ve sosyal bağlantıları inceledikleri araştırmada eğitim düzeyi arttıkça empatinin de arttığı sonucuna ulaşmıştır. Motor taklit kabiliyetinin duygusal ve bilişsel empati arasındaki ilişkiyi profesyonel ve amatör dansçılar arasında incelediği yüksek lisans tez çalışmasında Çiloğlu (2015), eğitim düzeyinin empati düzeyiyle arasında olumlu ve anlamlı bir ilişkinin varlığı sonucuna varmıştır. Kunzmann ve Richter'in (2009) yetişkin yaşamı boyunca duygusal tepkisellik düzeyini inceledikleri bir araştırmada, eğitim düzeyinin artışının duygusal tepkisellikle zayıf fakat olumlu yönde anlamlı bir ilişkisi olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Eğitim düzeyinin artışının, entelektüel ve duygusal olgunluğu da artırarak empati düzeyini geliştirdiği iddia edilmiştir (Eisenberg ve Fabes 1990). Eğitimin empati üzerinde yaştan daha etkili bir değişken olabileceği iddia edilmektedir. Örneğin, Phillips ve arkadaşları (2002), yaş ve eğitim düzeyi bakımından farklılık gösteren iki katılımcı grubundan veri topladıkları çalışmada önce yalnızca yaşa odaklanarak, yaşlı katılımcıların genç katılımcılara kıyasla daha düşük empati düzeyine sahip olduğunu bulmuştur. Fakat katılımcıların eğitim düzeyi olası bir faktör olarak ele alındığında, yaştan sürekli empati üzerindeki anlamlı etkisi ortadan kalkmıştır. Eğitim düzeyi daha ileride olan kişilerin empati düzeylerinin eğitim düzeyi daha geride olan kişilere kıyasla daha yüksek olduğuna işaret eden birçok çalışma mevcuttur (Sarıyüce Körükçü, 2004; Sevimligül, 2002; Tanrıdağ, 1992; Zeyhan-Aydın, 2019).

İlişki durumu ve empati arasındaki ilişkiye dair literatür incelendiğinde, Bulut ve Düşmez (2014), öğretmenlerin empati yeteneklerini çeşitli değişkenlerce karşılaştırdıkları çalışmada ilişkisi olan katılımcıların olmayanlara göre daha yüksek empati düzeylerine sahip olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Topdemir (2009), ilköğretim öğretmenlerinin empatik eğilim düzeylerinin öğrencilerin akademik başarısına etkisini incelediği yüksek lisans tez çalışmasında ilişki durumunun empati düzeyiyle anlamlı bir ilişkisi olduğu fakat bu çalışmadan farklı olarak, ilişkisi olmayan katılımcıların ilişkisi olanlara kıyasla daha yüksek empati düzeyleri sahip oldukları sonucuna ulaşmıştır. Yetişkinlerde empatiyi yordamakta hayvan hakları ile ilgili tutumları incelediği yüksek lisans tez çalışmasında Demir' de (2020) bekar katılımcıların evlilere göre daha yüksek empati düzeyine sahip olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Alver'in (1998) uyum ve empati becerisi arası ilişkileri incelediği tez çalışmasında da ilişki durumunun empatiyle anlamlı bir ilişkiye sahip olduğu bulunmuştur. İlişki durumlarının empati düzeyi üzerinde herhangi bir etkisi olmadığı sonucuna erişen çalışmalar da mevcuttur (Alper, 2007; Erçoban, 2003; İkiz, 2009; Sevimligül, 2002).

Empatinin sosyal ilişkilerle ilgili hemen her konuyla ilişkisi bağlamında çalışılmaya müsait bir kavram olduğu görülmektedir. Çalışmada konu edinen şekilde çocukluk çağı travmatik yaşantılar ve zenofobiyle ilişkilerinin incelenmesinin alan literatürüne katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2.5. Empati ve Travma İlişkisi

Travmatik yaşantıların hem kişinin psikolojik sağlığı ve başkalarıyla kurduğu ilişkiler üzerindeki olumsuz sonuçlarına vurgu yapan (Arseneault ve diğ., 2011; Luyten ve Fonagy, 2019; Wiersma ve diğ., 2009) hem de merhametli, fedakâr ve toplum yanlısı davranışları artırabileceğine (Lim ve DeSteno, 2016; Staub ve Vollhardt, 2008; Vollhardt ve Staub, 2011), travma sonrasında psikolojik sağlamlık ve iyileşme gözlenebileceğine (Bonanno, 2004) ilişkin bulgular sunan araştırmalar mevcuttur. Travmayla mücadele etme sürecinde öğrendikleri sonucunda insanlar olumlu yönde psikolojik değişimler gösterebilmektedir (Calhoun, Cann, Tedeschi ve McMillan, 2000). Fakat travma sonrası dayanıklılık ve kendini olumlu yönde değiştirmenin yaygın görülmediği, çeşitli başa çıkma tarzları ve kişilik özellikleri dahil olmak üzere birçok faktörden kaynaklanabileceği belirtilmelidir (Bonanno, Field, Kovačević ve Kaltman, 2002).

Literatür incelendiğinde, Yu, Li ve Zhao'ya (2020) göre çocukluk çağında fiziksel ihmalin de içinde bulunduğu çeşitli biçimlerde kötü muameleye maruz kalmak, ilerleyen yaşlarda geliştirilecek olumlu sosyal davranışlarla negatif yönde anlamlı bir ilişkiye sahiptir, empati ve şükran duyguları bu ilişkiye aracılık etmektedir. Keil ve Price (2009), fiziksel olarak ihmal edilmiş çocukların duygusal işaretleri anlamak ve yansıtmakta yetersiz olabileceklerini belirtmektedir. Durmuşoğlu Saltalı (2012), Konya'da ortaokul öğrencileriyle yaptığı bir çalışmada fiziksel ihmalin de içinde bulunduğu bir dizi olumsuz ebeveyn davranışının olumsuz nitelikli sosyal davranışlarla pozitif yönde anlamlı bir ilişki içinde olduğu sonucuna ulaşmıştır. Luke ve Banerjee (2013) ise fiziksel olarak istismar veya ihmal edilen çocukların sosyal ve duygusal gelişiminde bozulma riskinin istismar veya ihmal edilmeyen çocuklara nazaran daha yüksek olduğunu belirtmiştir. Ebeveynler tarafından istismar ve ihmal edilmenin sosyal durumları anlayış becerilerinde, kendilik algılarında ve diğer psikososyal uyum süreçlerinde bozulmaya sebep olabileceği de belirtilmektedir (Kim ve Cicchetti, 2010; Lamphear, 1985). Çocuklukta istismar edilmek genellikle insanların ilişkisel bağlanma güvenliğini tehlikeye atarak (Allbaugh ve diğ., 2018), başkalarının içsel

durumlarını veya duygularını anlama, tanıma ve ayırt etmede zorluklar yaşamasına neden olur (Luke ve Banerjee, 2013). Bu nedenle başkalarına empatik tepkiler gösterme olasılıkları daha düşüktür (Luke ve Banerjee, 2012).

Travmatik yaşantıların sosyal ilişkiler, merhamet ve toplumsal duyarlılıkla ilişkisine dair birçok çalışma varsa da doğrudan empati ile ilişkisini inceleyen çalışmaların sayısı daha sınırlıdır. Greenberg ve arkadaşları (2018), yetişkinlerde empati düzeyinin çocukluk çağı travmatik yaşantılarıyla ilişkisini incelemiştir. 442 kişinin katılımcı olduğu araştırmada birden fazla öz-bildirim ölçeği kullanılarak, çocuklukta travmatik bir olay yaşadığını bildiren yetişkinlerin, travmatik bir olay yaşamayan yetişkinlere kıyasla empati düzeylerinin daha yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bilişsel empati bir aile üyesinin veya yakın arkadaşının kaybıyla; duygusal empati ise ailevi problemler, cinsel istismar ve diğer travmatik yaşantılarla pozitif yönde ilişkili bulunmuştur. Araştırmanın bulguları, çocukluk travması deneyiminin, bir kişinin başka birinin bakış açısını anlayabilme, zihinsel ve duygusal süreçleriyle ilgili empati kurabilme yeteneğini arttırdığını ve bu etkinin uzun süreli olarak devam ettiğini göstermiştir. Bir çalışmada, travmatik olayların çevresel dikkati ve duyarlılığı artırdığı ifade edilmiştir (Vythilingam ve diğ., 2007). Travmatik olayların duygusal dikkatin oluşumu ve depolanmasından sorumlu olan amigdala bölgesinin (Greenberg ve diğ., 2018) duyarlılığını artırdığına işaret eden bir çalışma da mevcuttur (Rauch, Shin ve Wright, 2003). Duyarlılık ve farkındalıktaki bu artış, travmatik bir deneyim yaşamış kişilerde, duygusal durumları tanıma, anlama ve bunlara uygun şekilde tepki verme yeteneğini geliştirebilmektedir (Greenberg ve diğ., 2018). Ebeveynleriyle ilişkilerinde travmatik deneyimlere maruz kalmış çocukların diğer çocukların problemlerine daha az empatik duyarlılıkla yaklaştığını (Klimes-Dougan ve Kistner, 1990), başkalarının duygularını anlamak ve empati geliştirmek konusunda diğer çocuklardan daha fazla problem yaşadıklarını (During ve McMahon, 1991) ve kendilerinin veya başkalarının davranışlarını açıklarken diğer çocuklara göre daha az duygusal/işsel ifadeye başvurdıklarını (Shipman ve Zeman, 1999; Ammerman ve diğ., 2013) gösteren çalışmalar mevcuttur. Ensink ve arkadaşları (2015), duygu ve düşünceleri yansıtabilmek söz konusu olduğunda aile içinde istismara uğrayan çocukların aile dışındaki biri/birileri tarafından istismara uğrayan çocuklara göre daha düşük düzeyde işlevsellik gösterdiği bulgusuna ulaşmıştır.

Lim ve DeSteno (2016) ise geçmişte yaşanan problemlerin ciddiyetinin empatinin aracılık ettiği şefkat duygusuyla ilişkili olup olmadığını ve eğer ilişki varsa, şefkatin başkalarının acısını hafifletmeye yönelik davranışlarla bağlantısını incelemiştir. Sonuçta, geçmişteki

problemlerin ciddiyetinin empatide artışa yol açtığını, bunun da ihtiyacı olan diğerlerine karşı şefkatli hissetmeye yönelik istikrarlı bir eğilimle ve bir yabancıya yardım etme, hayırseverlik gibi davranışsal tepkilerle bağlantısı olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Fakat insanların genelde öncelikle kendi acılarıyla meşgul olmaları veya travma sonrası büyümeyi deneyimlemek için çok az zamanları olması nedeniyle, zorlayıcı yaşam olaylarının güncelliği ya da yakın tarihte olup bitmişliği, empati ile negatif yönde ilişkili görülmektedir (Bonanno ve Diminich, 2013).

Travmanın alt türlerinden olan duygusal istismar sonucunda bireylerin duygu işaretlerini okumakta yetersizlik yaşayarak empati, karşılıklılık, yakınlık ve toplumsallık gibi sosyal beceriler bakımından yeterli düzeyin altında kaldıklarını gösteren çalışmalar mevcuttur (Elicker ve diğ., 1992; Lewis, Feiring, McGuffog ve Jaskir, 1984; Sroufe, Carlson ve Shulman, 1993; Sroufe ve Fleeson, 1986). Duygusal istismar ve ihmalin, yaşamın ilerleyen dönemlerinde kişinin duygularını uygun biçimde ifade edebilme ve etkili iletişim kurma yeteneklerini sınırlandırdığı sonucuna ulaşan çalışmalara da rastlanmıştır (Paivio ve Laurent, 2001; Coates, 2010; Draper ve diğ., 2008). Riggs'e (2010) göre çocuklukta duygusal olarak istismar edilmekle ergenlik ve ardından gelen dönemlerde empati yoksunluğu yaşamak arasında dolaylı fakat anlamlı bir ilişki vardır. Rees (2009), duygusal olarak ihmal edilen çocukların davranışlarında genellikle dürtüsellığe ve sosyal beceri eksikliğine rastlandığını belirtir. McDevitt (2011) ise çocuklukta yaşanan duygusal ihmalin/istismarın yetişkinlik döneminde kişilerin empatik eğilimlerini negatif yönde açıkladığı bulgusuna ulaşmıştır. Tosuntaş Karakuş (2006), 425 ortaokul öğrencisi ile yaptığı bir çalışmada, algılanan duygusal istismar düzeyi ve empatinin alt boyutlarından olan sosyal beceri düzeyi arasındaki ilişkiyi incelemiş, olumlu sosyal davranışla ebeveynin duygusal istismarı arasında negatif yönlü bir ilişkinin bulgusuna ulaşmıştır. Dereli İman (2015) ise çocukluk çağında maruz kalınan duygusal ihmal ve istismarın ilerleyen dönemde bilişsel ve duygusal empatiyi negatif düzeyde yordadığı bulgusuna ulaşmıştır.

Aşırı koruma-kontrol alt boyutu ile ilgili araştırma literatürü incelendiğinde, Yörükoğlu (2019) aşırı korumacı tutumla büyütülen çocukların sosyal problemleri tek başına çözmekte, sosyal beceri geliştirmekte zorlanabileceğini belirtmektedir. Taniguchi ve Ura (2001), çocuklar arasındaki arkadaşlıklarda ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumları, sosyal becerilerin ve destek verme ve destek alma davranışları arasındaki ilişkileri inceledikleri bir çalışmada daha az müdahaleci ve korumacı bir tutumu benimseyen ebeveynlerin çocuklarının yardımseverlik ve sosyal beceriler konusunda daha yüksek bir düzeyi

olduğunun bulgusuna ulaşmıştır. Aktaş Özkafacı (2012) ise annelerin çocuk yetiştirme tutumuyla çocuğun sosyal beceri düzeyi arasındaki ilişkiyi incelediği yüksek lisans tez çalışmasında annenin aşırı koruyucu tutumu ile çocuğun toplam sosyal beceri düzeyi arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Uçan (2019) ise ilkokul öğrencilerinin ebeveyn tutumları ile sosyal beceri düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelediği yüksek lisans tez çalışmasında bu çalışmanın ulaştığı bulgunun aksine koruyucu ebeveyn tutumları ile sosyal beceriler arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Derman, Türen ve Buntürk (2020) de okul öncesi çocukların empati bölümleriyle ebeveyn tutumlarının ilişkisini inceledikleri araştırmada aşırı koruyucu ebeveyn tutumu ile empati düzeyinin herhangi bir ilişkisi olmadığı bulgusuna ulaşmıştır.

2.6. Empati ve Zenofobi İlişkisi

Zenofobi ve empatinin ilişkisini doğrudan inceleyen sınırlı sayıda araştırma vardır. Fakat empati ve zenofobinin, kavramsal temelleri bakımından ayrıldığı düşünülmektedir. Çünkü empati temelde “kendini bir başkasının yerine koyarak onun hissettiklerini hissedebilme” becerisi (Staub, 1990) iken zenofobi, kişinin yabancı olarak algıladığı ötekini salt yabancılıkla ilişkili önyargılarıyla algılaması, yani bir bakıma empati kuramaması olarak değerlendirilebilir. Çünkü empati, kişinin yalnızca ailesi, arkadaşları ya da ait olduğu topluluk için değil, kendisiyle hiçbir ilişkisi olmayan, kendisine hiç benzemeyen, koşulları onun deneyimlerinin çok dışında olan başkaları için şefkat geliştirebilmesiyle ilgilidir (Landsberg, 2009).

Alan literatürü incelendiğinde, Jünemann (2017), Alman toplumunun ülkelerine iltica eden Suriyelilerle ilgili görüşlerini incelemiştir. Araştırmanın örneklemini, merhamet duygusuyla motive olarak göçmenlerle dayanışmakta gönüllü olanlar ve zenofobik tepki göstererek göçmenlerin kabul edilmesini ısrarla reddedenler olarak ikiye ayırmıştır. Bu ayrımın temelinde, göçmenleri tanıma isteği ve onlarla empati kurabilme yeteneği vardır, dolayısıyla zenofobik tutumların azaltılması ve engellenmesi için toplumun empati yeteneğinin geliştirilmesi gerektiği belirtilmektedir (Jünemann, 2017). Jugert, Noack ve Rutland’ın (2013) okul çağındaki çocuklarla yürüttüğü bir çalışmada, duygusal empati düzeyi daha yüksek olan çocukların başkalarına daha sık yardım ettiği ve farklı etnik gruplara mensup arkadaşlarıyla daha uzun soluklu ilişkiler kurabildiği sonucuna ulaşılmıştır. Empati odaklı canlandırmalar üzerinden yürütülen deneysel bir çalışma, başkasının bakış açısıyla olayları

değerlendirmenin etnik kökene dair otomatik gelişen önyargılı düşünceleri azalttığı bulgusuna ulaşılmıştır (Todd, Bodenhausen, Richeson ve Galinsky, 2011). Germano (2017) ise göçmenlerle ilgili belgesel filmleri seyretmenin göçmenlere yönelik zenofobik düşünceleri azalttığını iddia etmektedir. Çünkü filmlerde sunulan canlı tasvirlerin, katılımcıların günlük yaşamlarında asla temas kuramayacakları insanlarla empati kurmalarını sağlayacağını düşünmektedir. Keating (2017) ise katılımcıların sanal gerçeklik yoluyla kendilerini sığınmacıların yerine koydukları bir çalışma yürütmüş, deneyin ardından sığınmacılara dair önyargıların ve zenofobinin azaldığı sonucuna ulaşmıştır. Hwang (2020), ergenlerde sosyal tahakküm altına girmenin ve medyaya maruz kalmanın yabancı düşmanlığı ile ilişkisinde empatinin ilişkisi incelemiştir. Çalışmada empati ve yabancı düşmanlığı arasında negatif yönlü bir ilişki olduğuna ulaşılmıştır. Pettigrew ve Tropp (2008) tarafından düzenlenen bir araştırmada gruplar arası temas sürecinin dış gruplara ilişkin ön yargıları azaltmakta aracı roldeki değişkenleri incelenmiştir. Bu bağlamda 515 araştırma incelenmiş, gruplar arası temasın, dış grup hakkında fikir edinilmesi, temas sürecine dair endişelerin azalması ve empati becerisini arttırılmayı hedefleyen müdahalelerle dış gruba yönelik önyargıların azalacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Türkiye’de yapılan çalışmalara bakıldığında, Zeyhan-Aydın (2019) zenofobi ile empati düzeyleri arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır. Gündüz (2019) ise sağlık çalışanlarının empati düzeyleri ile zenofobik tutumları arasındaki ilişkiyi incelemiş, bu değişkenler arasında negatif yönlü bir ilişki bulmuştur.

2.7. Zenofobinin Travmatik Yaşantılarla İlişkisi

Literatürde zenofobi ve travmatik yaşantılarla ilişkisini inceleyen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu durum çalışmanın özgün yönüne işaret etmektedir. Bu çalışmada zenofobinin çocukluk çağı travmatik yaşantılarıyla ilişkisi hakkında faydalanılan kuramsal bakış açısı Arno Gruen’e aittir. Gruen (2005) ise yabancılara duyulan nefretin kişinin üstesinden gelemediği travmatik yaşantılardan dolayı kendisine duyduğu nefretle ilintili olduğunu öne sürmekte, zenofobiyi travmatik yaşantılarla ilişkilendirmektedir. Ona göre işlenmemiş travmatik yaşantılar kişiyi kendine yabancılaştırdığı için kişi somut, gerçek yabancılara düşmanlık beslemektedir. Bu şekilde kendine karşı duyduğu küçümseme ve nefret gibi hisleri batırmış, uzaklaştırmış olmaktadır (Gruen 2007). Gruen’e göre (2005; 2007) işlenmemiş travmatik yaşantıların sebebi ise kişinin bakım verenleriyle kurduğu

ilişkinin derininde kök salan itaat mekanizmasıdır. Gruen, Freud'un yabancılığa dair yukarıda da bahsedilen görüşlerini (Freud, 1919) benimsemekle birlikte, şiddetin kaynağının içsel bir korku olarak görmediğini, benlikteki yabancılaşmanın korkunun sürekli kaynağı hâline geldiğini öne sürmektedir. Yani Freud'a göre *ben/benlik*, korkunun konumuyken, Gruen'e göre hem konumu hem kaynağıdır denilebilir (Gruen, 2005; Gruen, 2006). Gruen'e (2005) göre insanların öteki olarak gördüklerini neden aşağıladıklarının anlaşılması için kendi içlerinde hoşlanmadıkları yönlerine bakılması gerekmektedir. Çünkü çocukların ebeveynleri tarafından aşağılanmalarından soykırımlara varana dek tüm olumsuz tutumların ötekenden, ötekinde görünür hâle gelen yabancılaşmış benlikten nefret etme duygusunda ortaklaştığını öne sürmektedir.

Gruen (2005) insanların küçük yaşlardan itibaren aile ve sosyal çevrenin baskılarını, kendilerine özgü biçimde yaşarlarsa başlarına geleceklerden korkarak içselleştirdiğini iddia etmektedir. Ona göre çocuğun çocuk olarak varlığını sürdürmesi bakım verenleriyle uzlaşmasına bağlıdır. Çünkü çocuk, güvende hissedebilmek için ebeveynlerinin kendisini sevdiğine, başına gelenlerin iyiliği için yapıldığına inanmak zorundadır. Böylelikle çocuk, bakım verenlerinin olumsuz tutumlarının sebebinin kendisi olduğuna inanır ve kendine özgü parçalarını olumsuz etiketleyerek onları içindeki bir yabancı hâline getirir. Fakat maruz kaldığı tutumun sebep olduğu acı ve öfke hâlâ içinde, işlenmeyi ya da yöneltilmeyi beklemektedir. Bekleyen bu duygulardan dolayı çocuk, ebeveynlerinin bir "yabancı" olduğu için ona yönelttiği travmatik tutumu çevresindeki yabancılara yansıtarak kurban edilen tarafla yüzleşmekten kaçınmış olur (Gruen, 2005). Denebilir ki yabancıyla özdeşleşen içsel düşman, aslında insanın çocuklukta varoluşunu sürdürememiş özgün benliğidir.

Gruen (2005), ekonomik ve politik istikrarsızlık dönemlerinde zenofobinin yükselişe geçmesini (Burjanek ve Retter, 1999; Marsella ve Ring, 2003) de zenofobiyi travmatik yaşantılarla ilişkilendirdiği teorisine dayanarak açıklamaktadır. Bu dönemlerde hissedilen çaresizlik, kişilerin travmatik yaşantılarından kaynaklanan "içsel terör"lerini tetiklemektedir. Kişinin buna karşı direnebilmek için enerjisini güçlendirmeye ihtiyacı vardır. Bu da olumsuz tutum ve varsayımların içten dışa yansıtılmasıyla, yabancılarla mücadele edilmesiyle mümkün kılınmaktadır. Böylelikle kişinin/topluluğun problemleri içsel süreçlerinin sebebi yine dışta bulunmuş, iç istikrarsızlıkların kaynağı yabancılar olarak görülmüş olmaktadır (Gruen, 2005). Yabancıların taşıdığı düşman imgesi, bu bağlamda kişinin bastırdığı travmatik yaşantılarını aktif ve şiddet yüklü bir davranış biçimine yönlendirmesinin yolunu açmaktadır (Gruen, 2007).

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu çalışmanın amacı yetişkinlerin çocukluk çağı travmatik yaşantı, empati ve zenofobi düzeyleri arasındaki ilişkilerin incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda katılımcıların çocukluk çağı travmatik yaşantı, empati ve zenofobi düzeylerinin yaş grubu, cinsiyet, ilişki durumu, Türkiye’de yaşanan bölge ve eğitim durumu değişkenleri bakımından anlamlı bir fark gösterip göstermedikleri de incelenmiştir. Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma grubu, araştırmada faydalanan ölçme araçları, verilerin toplanmasına dair süreçler ve veri analiz teknikleri tanımlanmıştır.

3.1. Araştırma Modeli

Bu çalışmada travmatik çocukluk yaşantıları, zenofobi ve empati düzeyleri arasındaki ilişki ilişkisel tarama modeli kullanılarak incelenmiştir. Genel tarama modelleri, ulaşılamayacak düzeyde yüksek elemandan oluşan bir evren içerisinden, evren hakkında genel bir yargıya ulaşabilmeyi amaçlayarak evrenden alınacak bir grup veya örneklem üzerinden yapılan tarama çalışmalarıdır (Karasar, 2015). Araştırılan olgunun mevcut biçimiyle resmedildiği tarama modellerinde, tekil veya ilişkisel yöntemler kullanılabilir (Karasar, 2015). Bunlardan tekil tarama yöntemlerinde, araştırmanın konusunu oluşturan değişkenlerin tekil olarak tür ya da miktar bakımından belirlenmesi amaçlanmaktadır (Karasar, 2015). Diğer model olan ilişkisel tarama yöntemlerinde ise iki veya daha fazla sayıdaki değişken arasındaki ilişkinin varlığı ve derecesini, bu değişkenlere herhangi bir biçimde müdahale edilmeksizin incelemek amaçlanmaktadır (Büyüköztürk ve diğ., 2008). Çalışmanın problemi ve alt problemlerine yanıt aramak amacıyla ilişkisel tarama modeli kullanılarak istatistiksel analizler yapılmıştır.

3.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 18-75 yaş aralığında olan ve okuma-yazma bilen katılımcılar oluşturmuştur. Uygun örnekleme yöntemiyle belirlenen katılımcılar cinsiyet, medenî durum,

yaş grubu, ikamet edilen bölge ve eğitim durumu gibi demografik değişkenler bakımından çeşitlilik göstermiştir.

Tablo 1

Çalışma Grubunun Yaşa Göre Dağılımı

Yaş Grubu	N	Yüzde
≤ 30 yaş	585	73,4
31-50 yaş	194	24,3
≥ 51 yaş	18	2,3
Toplam	797	100

Tablo 2

Çalışma grubunun Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	N	Yüzde
Kadın	596	74,8
Erkek	201	25,2
Toplam	797	100

Çalışma grubunun yaşa göre dağılımını gösteren Tablo 1 incelendiğinde araştırmaya katılan yetişkinlerin 585'inin (%73,4) 30 yaş ve altından, 194'ünün (%24,3) 31-50 yaş aralığından, 18'inin (%2,3) ise 51 yaş ve üzerinden oluştuğu görülmektedir. Çalışma grubunun cinsiyete göre dağılımını gösteren Tablo 2 incelendiğinde araştırmaya katılan yetişkinlerin 596'sının (%74,8) kadınlardan, 201'inin (%25,2) ise erkeklerden oluştuğu gözlenmektedir.

Tablo 3

Çalışma grubunun Eğitim Durumuna Göre Dağılımı

Eğitim Durumu	N	Yüzde
İlkokul	8	1,0
Ortaokul	8	1,0
Lise	96	12,1
Üniversite	575	72,1
Lisansüstü	110	13,8
Toplam	797	100

Tablo 4

Çalışma grubunun İlişki Durumuna Göre Dağılımı

İlişki Durumu	N	Yüzde
Şu anda bir ilişkim var	416	52,2
Şu anda bir ilişkim yok	381	47,8
Toplam	797	100

Çalışma grubunun eğitim durumuna göre dağılımını gösteren Tablo 3 incelendiğinde araştırmaya katılan yetişkinlerin 8'inin (%1) ilkökul, 8'inin (%1) ortaokul, 96'sının (%12,1) lise, 575'inin üniversite (%72,1) ve 110'unun (%13,8) lisansüstü eğitim düzeyinde olduğu görülmektedir. Çalışma grubunun ilişki durumuna göre dağılımını gösteren Tablo 4 incelendiğinde araştırmaya katılan yetişkinlerin 416'sının (%74,8) şu anda bir ilişkisi olanlardan, 381'inin (%47,8) ise şu anda bir ilişkisi olmayanlardan oluştuğu görülmektedir.

Tablo 5

Çalışma grubunun Türkiye'de Yaşadıkları Bölgeye Göre Dağılımı

Bölge	N	Toplam
Akdeniz	54	6,8
Doğu Anadolu	40	5,0
Ege	79	9,9
Güneydoğu Anadolu	55	6,9
İç Anadolu	221	27,7
Karadeniz	45	5,7
Marmara	303	38,0
Toplam	797	100

Çalışma grubunun Türkiye'de yaşadıkları bölgeye göre dağılımını gösteren Tablo 5 incelendiğinde araştırmaya katılan yetişkinlerin 54'ünün (%6,8) Akdeniz'de, 40'ının (%5) Doğu Anadolu'da, 79'unun (%9,9) Ege'de, 55'inin (%6,9) Güneydoğu Anadolu'da, 221'inin (%27,7) İç Anadolu'da, 45'inin (%5,7) Karadeniz'de, 303'ünün (%38) Marmara'da oturduğu görülmektedir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada Çocukluk Çağı Ruhsal Travma Ölçeği, Empati Düzeyi Belirleme Ölçeği, Yabancı Düşmanlığı (Zenofobi) Ölçeği ve Kişisel Bilgi Formu kullanılarak veri toplanmıştır. Anketler kurumsal bir firma vasıtasıyla çevrimiçi elde edilmiştir.

3.3.1. Çocukluk Çağı Ruhsal Travma Ölçeği (CTQ-33)

Çocukluk Çağı Ruhsal Travma Ölçeği, Bernstein ve arkadaşları (1994) tarafından geliştirilen; Şar, Öztürk ve İkikardeş (2012) tarafından Türkçeye uyarlanan 28 soruluk CTQ-28 Ölçeği'nin Şar, Necef, Mutluer ve Fatih (2020) tarafından genişletilmiş ve kültüre duyarlı hâle getirilmiş versiyonu olan CTQ-33 kullanılmıştır. 28 soruluk ilk versiyon, aşırı koruma-kontrol alt boyutuyla ilgili soruların eklenmesiyle 33 soruya genişletilmiştir. Ölçek, yetişkinlik öncesi istismar ve ihmal yaşantılarının geriye dönük değerlendirmesi amacıyla kullanılmaktadır.

Ölçek, 33 madde ve 6 alt boyuttan oluşmaktadır. Beşli likert tipinde (1= Hiçbir Zaman, 5= Her Zaman) derecelendirmeye sahiptir. Duygusal istismar, fiziksel istismar, cinsel istismar, duygusal ihmal, fiziksel ihmal ve aşırı koruma/kontrol alt boyutlarını içermektedir. Her alt bölümün puanları toplamı, toplam CTQ puanını vermektedir. Ölçeğin toplam puanı 25-150 arasındadır. Duygusal taciz (3, 8, 14, 18 ve 25 numaralı sorular), fiziksel taciz (9, 11, 12, 15 ve 17 numaralı sorular), fiziksel ihmal (1, 2, 4, 6 ve 26 numaralı sorular), duygusal ihmal (5, 7, 13, 19 ve 28 numaralı sorular), cinsel taciz (20, 21, 23, 24 ve 27 numaralı sorular) ve aşırı koruma-kontrol (29 ve 33 numaralı sorular) bölüm puanları, maddelerin toplamıyla elde edilmektedir. Ölçekten ve alt boyutlardan alınan puanların yükselmesi, travma deneyimi düzeyinin de yükseldiği anlamına gelmektedir.

Ölçeğin geçerlik ve güvenilirliğinin sınanmasında 37'si dissosiyatif, 78'i psikotik olan, 668'i ise klinik düzeyde rahatsızlık göstermeyen toplam 783 kişilik bir örnekleme başvurulmuştur. Klinik düzeyde rahatsızlık göstermeyen 25 kişi üzerinde bir test-tekrar test değerlendirmesi yapılmıştır. Alt bölümlerin maddeleri, yirmi bir alternatif ve yirmi beş orijinal ifade arasından, orijinal ve alternatif ifadelerin her bir alt kümesi için toplam puanlar arasındaki korelasyonlarla seçilmiştir. 33 maddelik nihai versiyon (CTQ-33) her bir alt boyut için beş ifadeye ilaveten üç de inkâr ifadesi (10, 16 ve 22 numaralı sorular) içermektedir. Ölçeğin Cronbach Alfa güvenirlik katsayısı 0.87 bulunmuştur.

Bu araştırmada CTQ-33 sorularının kendi içinde tutarlılığını gösteren Cronbach Alfa değerleri incelendiğinde; söz konusu veriler cinsel istismar alt boyutu için 0.914, fiziksel istismar alt boyutu için 0.874 ve duygusal istismar alt boyutu için 0.86 olarak saptanmıştır. Fiziksel ihmal alt boyutu için 0.83, duygusal ihmal alt boyutu için 0.89 ve aşır koruma-kontrol alt boyutu için 0.84 olarak saptanmıştır. Çocukluk ağı travmaları leği toplamı için Cronbach Alfa değerleri ise 0.933 olarak saptanmış olup, buna göre ölçeğin ulaştığı sonuçların güvenilir olduğu söylenebilir.

3.3.2. Empati Düzeyi Belirleme leği

Empati Düzeyi Belirleme leği, Lawrence ve arkadaşları (2004) tarafından 3 faktör ve 60 maddeden oluşan Empathy Quotient (EQ) için bir adaptasyon çalışması olarak geliştirilmiştir. leği Kaya ve olakoğlu (2015) Türkçeye evirmiştir. Empatiyi toplumsal anlayış bakımından ölçmeyi hedefleyen ölçek, beşli likert tarzı (1=Kesinlikle Katılmıyorum 5= Kesinlikle Katılıyorum) 13 maddeden oluşmaktadır. Ölçek, Sosyal Beceriler, Duygusal Tepki ve Bilişsel Empati olmak üzere üç boyuttan oluşmaktadır. Adaptasyon alışması iki aşamadan oluşmuştur. İlk aşamada 149, ikinci aşamada 297 ğretmen katılımcının oluşturduğu örneklem ile geçerlilik ve güvenilirlik analizleri yapılmıştır. Ölçek geçerlik ve güvenirlik analizlerinin sonuçları bakımından uygun görünse de ölçümlerin sadece Sosyal Bilgiler ğretmen adayları ile yapılmış olması geçerlik adına problemlili görülebilmektedir. Geçerlilik analizleri açımlayıcı (AFA) ve doğrulayıcı (DFA) faktör analizleri kullanılarak yapılmış, güvenilirlik analizleri içinse iç tutarlılık katsayısı hesaplanmıştır. Yapı geçerliği için açıklayıcı faktör analizlerinin tamamlanmasından sonra ölçeğin 3 alt boyut ve 13 maddeden oluşacak şekilde uyarlanmıştır. Alt boyutlar; sosyal beceriler, duygusal tepki ve bilişsel empatidir. Uyarlanan ölçeğin güvenirlik seviyesi, her iki çalışma aşamasındaki örneklem grupları aracılığıyla hesaplanmıştır. Birinci aşamada, tüm ölçek ve üç alt ölçek için güvenilirlik katsayıları (.78, .64, .71, .74) ve ikinci aşamada (.86, .61, .75, .74) olarak belirlenmiştir. Buradan ölçekten alınan puan arttıa empati düzeyinin de arttığı anlaşılmaktadır. Ölçeğin Cronbach Alfa güvenirlik katsayısı 0.86 bulunmuştur.

Bu araştırmada EQ sorularının iç tutarlılığını gösteren Cronbach Alfa değerleri incelendiğinde; bilişsel empati alt boyutu için 0.74, duygusal tepki alt boyutu için 0.68 ve sosyal beceriler alt boyutu için 0.68 olarak saptanmıştır. Empati düzeyi belirleme leği

toplamı için Cronbach Alfa değeri ise 0.848 olarak saptanmış olup, ölçekle ulaşılan sonuçların ileri düzeyde güvenilir olduğu söylenebilir.

3.3.3. Yabancı Düşmanlığı (Zenofobi) Ölçeği

Yabancı Düşmanlığı (Zenofobi) Ölçeği, Van der Veer, Yakushko, Ommundsen ve Higler (2011) tarafından geliştirilmiş; Özmete, Yıldırım ve Duru (2018) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Uyarlama çalışmasının örnekleme, Türkiye'nin farklı illerinde yaşayan 586 yetişkin katılımcı oluşturmuştur. Ölçeğin altılı likert tipinden oluşan (1=Kesinlikle Katılmıyorum, 6=Kesinlikle Katılıyorum) Türkçe formunda 11 madde vardır. Sekizinci soru, değerlendirme esnasında tersten kodlanarak değerlendirilmektedir. Alınabilecek puanlar 11 ile 66 arasında değişmektedir.

Ölçeğin güvenilirliğini belirlemek için Cronbach Alfa güvenirlik katsayısı hesaplanmış, madde ayırt edicilikleri ise düzeltilmiş madde toplam puan korelasyon değerleri ile belirlenmiştir. Ölçeğin Türkiye için kuramsal bilgisinin sınanması ve doğrulanması amacıyla yapı geçerliliği için Üst Düzey Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) yapılmıştır. Ölçeğin Cronbach Alfa güvenirlik katsayısının 0.87 olduğu belirtilmektedir.

Bu araştırmada Yabancı Düşmanlığı (Zenofobi) Ölçeği toplam sorularının iç tutarlılığını gösteren Cronbach Alpfa değeri 0.94 olarak saptanmış olup, buna göre ölçeğin ulaştığı sonuçların güvenilir olduğu söylenebilir.

3.3.4. Kişisel Bilgi Formu

Kişisel Bilgi Formu'nda katılımcıların hangi yaş grubu (genç, orta ya da ileri) içinde bulunduklarını, cinsiyetlerini, eğitim düzeylerini, ilişki durumlarını ve Türkiye'nin hangi bölgesinde ikamet ettiklerini öğrenmeye yönelik sorular sorulmuştur.

3.4. Verilen Toplanması ve Araştırmanın Etik Boyutu

Araştırma öncesinde Sakarya Üniversitesi'nden etik kurulu onayı alınmıştır. Söz konusu onaya ilişkin belgeye Ek-8'de ulaşılabilir. Çalışma grubunu oluşturan kişiler, içeriği oluşturan anket formlarını çözmeye başlamadan önce bilgilendirilmiş, araştırmada katılımcıların kimlik bilgileri kullanılmamıştır. Veriler 2021 yılı Aralık ile 2022 yılı Şubat

ayları arasında yetişkin katılımcılardan edinilmiştir. Katılımcılara kendileri hakkında bilgi paylaşımlarına odaklanan (self-report) ve dört bölümden oluşan uygulama formları çevrimiçi iletilmiştir. Toplam 902 katılımcıya uygulanan formlardan uç değerlerin, hatalı ve eksik yanıtlanmış verilerin çıkarılmasıyla 797'si analize dahil edilmiştir.

3.5. Verilerin Analizi

Araştırmanın amacı olan çocukluk çağı travmatik yaşantıları, zenofobi ve empati düzeyleri arasındaki ilişkileri ve değişkenlerin demografik açıdan farklılıklarını belirlemek üzere veriler çeşitli testler kullanılarak analiz edilmiştir. Çocukluk çağı travmatik yaşantıları, empati ve zenofobi ölçeklerine dair tüm alt boyutların verilerinin normal dağılımı Kolmogorov-Smirnov, Shapiro-Wilk ve Çarpıklık-Basıklık Testleri ile sınanmıştır. Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk Testlerinde normal dağılım için $p > .05$ (sig) olmalıdır (Lilliefors, 1967; Razali ve Wah, 2011). Tablo 2 incelendiğinde verilerin normal dağıldığı görülmektedir. Tablo 3'te Çarpıklık ve basıklık katsayıları incelendiğinde, Tabachnick ve Fidell (2015) tarafından belirlenen sınırlar (-1,5 ile +1,5) içerisinde yer alması veri setinin normal dağıldığını göstermektedir.

Çalışma grubunun yaşlarına, eğitim durumlarına ve yaşadıkları bölgeye göre çocukluk çağı travmatik yaşantıları, empati ve zenofobi düzeyleri arasında fark olup olmadığını değerlendirmek için Tek Boyutlu Varyans Analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Çocukluk çağı travmatik yaşantı düzeylerinin yaşa, eğitim durumuna ve yaşanan bölgeye göre farklılığını değerlendirmek için Kruskal Wallis Testi de kullanılmıştır. Çocukluk çağı travmatik yaşantıları, empati ve zenofobi düzeylerinin cinsiyet ve ilişki durumu bakımından farklılaşıp farklılaşmadığını değerlendirmek için Bağımsız Örneklem t Testi kullanılmıştır. Çocukluk çağı travmatik yaşantı düzeylerinin cinsiyet ve ilişki durumuna göre farklılığını değerlendirmek için Mann Whitney U Testi de kullanılmıştır. Çocukluk çağı travmatik yaşantıları, empati ve zenofobi düzeyleri arasında ilişki olup olmadığını değerlendirmek için Pearson Korelasyon Analizi kullanılmıştır. Çocukluk çağı travmatik yaşantıları ve empati düzeylerinin zenofobi düzeyi üzerindeki yordayıcılığını değerlendirmek için Çok Boyutlu Regresyon analizi kullanılmıştır. Araştırmada anlamlılık en az $p < 0.05$ düzeyinde değerlendirilmiştir.

Tablo 6

Ölçek Verilerinin Normal Dağılıp Dağılmadığına İlişkin Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk Normallik Testleri

	Kolmogorov-Smirnov			Shapiro-Wilk		
	Statistic ^a	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
YDÖ Toplam	.108	797	.0	.93	797	.0
Bilişsel Empati	.086	797	.0	.97	797	.0
Duygusal Tepki	.155	797	.0	.89	797	.0
Sosyal Beceriler	.099	797	.0	.96	797	.0
EDBÖ Toplam	.065	797	.0	.97	797	.0
Cinsel istismar	.394	797	.0	.49	797	.0
Fiziksel istismar	.343	797	.0	.50	797	.0
Duygusal istismar	.197	797	.0	.82	797	.0
Fiziksel ihmal	.220	797	.0	.79	797	.0
Duygusal ihmal	.107	797	.0	.94	797	.0
Aşırı koruma kontrol	.106	797	.0	.94	797	.0
ÇÇTÖ Toplam	.120	797	.0	.89	797	.0

Tablo 7

Ölçek Verilerinin Normal Dağılıp Dağılmadığına İlişkin Çarpıklık (Skewness) ve Basıklık (Kurtosis) Katsayıları

	Kurtosis	Skewness
YDÖ Toplam	-.67	-.59
Bilişsel Empati	.22	-.57
Duygusal Tepki	2.17	-1.192
Sosyal Beceriler	.04	-.583
EDBÖ_Toplam	.96	-.725
Cinsel.istismar	10.06	3.130
Fiziksel.istismar	12.02	3.303
Duygusal.istismar	1.47	1.391

Fiziksel.ihmal	3.01	1.661
Duygusal.ihmal	-.4	.65
Aşırı.koruma.kontrol	-.32	.68
ÇÇTÖ_Toplam	2.2	1.341

Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk normallik Testlerinin sonuçlarını içeren Tablo 6 incelendiğinde frekans değerlerinin 0 olması dolayısıyla verilerin normal dağıldığı söylenebilir. Çarpıklık ve basıklık katsayılarını içeren Tablo7 incelendiğinde, Tabachnick ve Fidel (2015) tarafından belirlenen sınırlar (-1,5 ile +1,5) içerisinde yer alması veri setinin normal dağıldığını göstermektedir.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde, çalışmanın problem ve amaçlarına ilişkin bulgular açıklanmıştır. Öncelikle çalışma grubunun demografik yapısına ilişkin istatistiki bilgilere yer verilmiştir. Çalışma grubunun yaş grubu, cinsiyeti, eğitim durumu, ilişki durumu ve Türkiye’de yaşadıkları bölgeye dair bilgiler, tablolarla birlikte eklenmiştir. Ardından çocukluk çağı travmatik yaşantılarına ilişkin bulgular ve bu bulguların demografik değişkenlerle ilişkilerine dair analizlere yer verilmiştir. Bunu empati ve zenofobi düzeylerine ilişkin bulgular ve bu bulguların demografik değişkenlerle ilişkilerine dair analizler takip etmiştir. Katılımcıların, çocukluk çağı travmatik yaşantıları, empati ve zenofobi ölçeklerine verdikleri cevaplar üzerinden bu değişkenler arasındaki ilişkiler incelenmiştir.

4.1. Yetişkinlerin çocukluk çağı travmatik yaşantıları ile empati ve zenofobi (yabancı düşmanlığı) düzeyleri arasındaki ilişkiye ilişkin bulgular

Tablo 8

Çocukluk Çağı Travmaları, Empati ve Zenofobi Düzeyleri Arasındaki İlişki Olup Olmadığına İlişkin Korelasyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1. Cinsel İstismar	1							.280	.719	.433	.207	.319
2. Fiziksel İstismar		1						.327	.642	.675	.108	.315
3. Duygusal İstismar			1					.625	.684	.600	.001**	.064
4. Fiziksel İhmal				1				.148	.004**	.001**	.001**	.001**
5. Duygusal İhmal					1			.531	.032*	.001**	.001**	.001**
6. Aşırı Koruma-Kontrol						1		.129	.979	.174	.001**	.006**
7. ÇÇTÖ Toplam							1	.631**	.162	.017	.001**	.001**
8. YDÖ Toplam								1	.001**	.001**	.131	.023*
9. Duygusal Tepki	.719	.642	.684	.004**	.032*	.979	.162	.001**	1			
10. Bilişsel Empati	.43	.675	.600	.001**	.001**	.174	.017	.001**		1		
11. Sosyal Beceriler	.207	.108	.001**	.001**	.001**	.001**	.001**	.131			1	
12. EDBÖ Toplam	.319	.315	.001**	.001**	.001**	.006**	.001**	.023*				1
SS	3,58	2,96	4,41	3,17	4,92	4,73	17,54	14,57	2,44	3,48	3,12	7,58
$\bar{X}$	6,48	6,29	8,75	7,50	11,31	11,30	51,63	47,24	17,36	19,76	15,37	52,50

Çocukluk çağı travmatik yaşantıları, empati ve zenofobi düzeyleri arasındaki ilişkilere dair Korelasyon Analizi sonuçlarını içeren Tablo 8 incelendiğinde, cinsel istismar puanı ile bilişsel empati, duygusal tepki ve sosyal beceriler puanları arasında anlamlı bir ilişkiye ulaşılamamıştır ($p>.05$). Cinsel istismar puanı ile EDBÖ toplam puanları arasında anlamlı bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşılmıştır ($p>.05$).

Fiziksel istismar puanı ile bilişsel empati, duygusal tepki ve sosyal beceriler puanları arasında anlamlı bir ilişki olmadığına ulaşılmıştır ($p>.05$). Fiziksel istismar puanı ile EDBÖ toplam puanları arasında anlamlı bir ilişki olmadığına ulaşılmıştır ($p>.05$).

Duygusal istismar puanı ile bilişsel empati ve duygusal tepki puanları arasında anlamlı bir ilişki olmadığına ulaşılmıştır ($p>.05$). Duygusal istismar puanıyla sosyal beceriler puanının negatif yönlü, zayıf fakat anlamlı bir ilişkisi olduğuna ulaşılmıştır ($r=-.129$; $p=.05$; $p<.05$). Duygusal istismar puanı ile EDBÖ toplam puanları arasında anlamlı bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşılmıştır ($p>.05$).

Fiziksel ihmal puanı ile bilişsel empati, duygusal tepki ve sosyal beceriler puanları arasında negatif yönlü, zayıf fakat anlamlı bir ilişki olduğuna ulaşılmıştır ($r=-.126$; $r=-.102$; $r=-.120$; $p<.05$). Fiziksel ihmal puanı ile EDBÖ toplam puanları arasında negatif yönlü, zayıf fakat anlamlı bir ilişki olduğuna ulaşılmıştır ($r=-.140$; $p<.05$). Çocuklukta fiziksel olarak ihmal edilme düzeyi arttıkça yetişkinlikte empati düzeyinin azaldığı söylenebilir.

Duygusal ihmal puanı ile bilişsel empati, duygusal tepki ve sosyal beceriler puanları arasında negatif yönlü, zayıf fakat anlamlı bir ilişki olduğuna ulaşılmıştır ($r=-.131$; $r=-.076$; $r=-.199$; $p<.05$). Duygusal ihmal puanı ile EDBÖ toplam puanları arasında negatif yönlü, zayıf fakat anlamlı bir ilişki olduğuna ulaşılmıştır ($r=-.167$; $p<.05$). Çocuklukta duygusal olarak ihmal edilme düzeyi arttıkça yetişkinlikte empati düzeyinin azaldığı söylenebilir.

Aşırı koruma-kontrol puanı ile bilişsel empati ve duygusal tepki puanları arasında anlamlı bir ilişki olmadığına ulaşılmıştır ($p>.05$). Aşırı koruma-kontrol puanı ile sosyal beceriler puanları arasında negatif yönlü, zayıf fakat anlamlı bir ilişki olduğuna ulaşılmıştır ($r=-.182$; $p<.05$). Aşırı koruma-kontrol puanı ile EDBÖ toplam puanları arasında negatif yönlü, zayıf fakat anlamlı bir ilişki olduğuna ulaşılmıştır ($r=-.097$; $p<.05$). Çocuklukta aşırı koruma-kontrole maruz kalmanın yetişkinlikte empati ve sosyal becerileri zayıflatmışlığı söylenebilir.

ÇÇTÖ toplam puanı ile bilişsel empati ve sosyal beceriler puanları arasında negatif yönlü, zayıf fakat anlamlı bir ilişki saptanmıştır ($r=-.084$; $r=-.178$; $p<.05$). ÇÇTÖ toplam puanı ile duygusal tepki puanları arasında anlamlı bir ilişki olmadığına ulaşılmıştır ($p>.05$). ÇÇTÖ toplam puanı ile EDBÖ toplam puanları arasında negatif yönlü, zayıf fakat anlamlı bir ilişki

olduğuna ulaşılmıştır ($r=-.128$; $p<.05$). Çocuklukta maruz kalınan travmatik yaşantıların empati ve empatiye dair sosyal yönleri zayıflattığı söylenebilir.

YDÖ toplam puanı ile cinsel istismar, fiziksel istismar, duygusal istismar, fiziksel ihmal, duygusal ihmal, aşırı koruma-kontrol puanları arasında anlamlı bir ilişki olmadığına ulaşılmıştır ($p>.05$). YDÖ toplam puanı ile ÇÇTÖ toplam puanları arasında anlamlı bir ilişki olmadığına ulaşılmıştır ($p>.05$). Çocukluk çağında yaşanan travmatik deneyimler ve yetişkinlikte geliştirilen zenofobik tutumlar arasında anlamlı bir ilişki olmadığı söylenebilir. YDÖ toplam puanı ile bilişsel empati puanı arasında pozitif yönlü, zayıf fakat anlamlı bir ilişki olduğu ulaşılmıştır ($r=.216$; $p=.05$; $p<.05$). YDÖ toplam puanı ile duygusal tepki puanı arasında pozitif yönlü, zayıf fakat anlamlı bir ilişki olduğu ulaşılmıştır ($r=.139$; $p=.05$; $p<.05$). YDÖ toplam puanı ile sosyal beceriler puanı arasında anlamlı bir ilişki olmadığına ulaşılmıştır ($p>.05$). YDÖ toplam puanı ile EDBÖ toplam puanı arasında pozitif yönlü, zayıf fakat anlamlı bir ilişki olduğu ulaşılmıştır ($r=.080$; $p=.023$; $p<.05$). Empati ve zenofobi arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu, empati düzeyi arttıkça zenofobi düzeyinin de arttığı söylenebilir.

4.2. Araştırmanın Alt Problemlerine İlişkin Değerlendirmeler

Bu bölümde araştırmanın alt problemleriyle ilgili bulgular değerlendirilmiştir.

4.2.1. Yetişkinlerin zenofobi düzeyleri ile empati düzeyleri arasındaki ilişkiye ilişkin bulgular

Tablo 8 incelendiğinde, YDÖ toplam puanı ile bilişsel empati puanı arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu ulaşılmıştır ($r=.216$; $p=.05$; $p<.05$). YDÖ toplam puanı ile duygusal tepki puanı arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu ulaşılmıştır ($r=.139$; $p=.05$; $p<.05$). YDÖ toplam puanı ile sosyal beceriler puanı arasında anlamlı bir ilişki olmadığına ulaşılmıştır ($p>.05$). YDÖ toplam puanı ile EDBÖ toplam puanı arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu ulaşılmıştır ($r=.080$; $p=.023$; $p<.05$).

4.2.2. Yetişkinlerin zenofobi düzeyleri ile çocukluk çağı travmatik yaşantıları ortalama puanları arasındaki ilişkiye ilişkin bulgular

Tablo 8 incelendiğinde, YDÖ toplam puanı ile cinsel istismar, fiziksel istismar, duygusal istismar, fiziksel ihmal, duygusal ihmal, aşırı koruma-kontrol puanları arasında anlamlı bir ilişki olmadığına ulaşılmıştır ($p>.05$). YDÖ toplam puanı ile ÇÇTÖ toplam puanları arasında anlamlı bir ilişki olmadığına ulaşılmıştır ($p>.05$).

4.2.3. Yetişkinlerin çocukluk çağı travmatik yaşantı ortalama puanları ile empati düzeyleri arasındaki ilişkiye ilişkin bulgular

Tablo 8 incelendiğinde, cinsel istismar puanı ile bilişsel empati, duygusal tepki ve sosyal beceriler puanları arasında anlamlı bir ilişki olmadığına ulaşılmıştır ($p>.05$). Cinsel istismar puanı ile EDBÖ toplam puanları arasında anlamlı bir ilişki olmadığına ulaşılmıştır ($p>.05$). Fiziksel istismar puanı ile bilişsel empati, duygusal tepki ve sosyal beceriler puanları arasında anlamlı bir ilişki olmadığına ulaşılmıştır ($p>.05$). Fiziksel istismar puanı ile EDBÖ toplam puanları arasında anlamlı bir ilişki olmadığına ulaşılmıştır ($p>.05$).

Duygusal istismar puanı ile bilişsel empati ve duygusal tepki puanları arasında anlamlı bir ilişki olmadığına ulaşılmıştır ($p>.05$). Duygusal istismar puanı ile sosyal beceriler puanı arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki olduğuna ulaşılmıştır ($r=-.129$; $p=.05$; $p<.05$). Duygusal istismar puanı ile EDBÖ toplam puanları arasında anlamlı bir ilişki olmadığına ulaşılmıştır ($p>.05$).

Fiziksel ihmal puanı ile bilişsel empati, duygusal tepki ve sosyal beceriler puanları arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki olduğuna ulaşılmıştır ($r=-.126$; $r=-.102$; $r=-.120$; $p<.05$). Fiziksel ihmal puanı ile EDBÖ toplam puanları arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki olduğuna ulaşılmıştır ($r=-.140$; $p<.05$).

Duygusal ihmal puanı ile bilişsel empati, duygusal tepki ve sosyal beceriler puanları arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki olduğuna ulaşılmıştır ($r=-.131$; $r=-.76$; $r=-.199$; $p<.05$). Duygusal ihmal puanı ile EDBÖ toplam puanları arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki olduğuna ulaşılmıştır ($r=-.167$; $p<.05$).

4.2.4. Yetişkinlerin empati düzeyi ortalama puanları arasında yaş grubu değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğine ilişkin bulgular

Tablo 7

Empatinin Yaşa göre Anlamlı Biçimde Farklılaşıp Farklılaşmadığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Ölçek puanları	Yaş (yıl)	n	$\bar{X}$	F	p
Bilişsel Empati	≤ 30 yaş	585	19,78±3,39	1,109	^b .330
	31-50 yaş	194	19,81±3,64		
	≥ 51 yaş	18	18,56±4,76		
Duygusal Tepki	≤ 30 yaş	585	17,35±2,3	3,854	^b .022*
	31-50 yaş	194	17,54±2,5		
	≥ 51 yaş	18	15,89±4,68		
Sosyal Beceriler	≤ 30 yaş	585	15,3±3,14	.582	^b .559
	31-50 yaş	194	15,57±3,06		
	≥ 51 yaş	18	15,61±3,29		
EDBÖ Toplam	≤ 30 yaş	585	52,43±7,38	1,253	^b .286
	31-50 yaş	194	52,92±7,71		
	≥ 51 yaş	18	50,06±11,71		

Çalışmaya katılanların yaşlarına göre bilişsel empati ve sosyal beceriler puanları arasında anlamlı farklılık yoktur ($p>.05$).

Çalışmaya katılanların yaşlarına göre duygusal tepki puanları arasında anlamlı farklılık olduğuna ulaşılmıştır ($p=.022$; $p<.05$). Yapılan ikili karşılaştırmalar sonucunda; 51 yaş ve üzerinde olanların duygusal tepki puanları, 30 yaş ve altında olanlar ile 31-50 yaş aralığında olanlardan daha düşüktür (sırasıyla $p=.036$; $p=.018$; $p<.05$). Katılımcılardan 31-50 yaş ile 30 yaş ve altında olanların duygusal tepki puanları arasında anlamlı farklılık yoktur ($p>.05$).

Çalışmaya katılanların yaşlarına göre empati düzeyi belirleme ölçeği toplam puanları arasında anlamlı farklılık yoktur ($p>.05$).

4.2.5. Yetişkinlerin zenofobi düzeyi ortalama puanlarının yaş grubu değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğine ilişkin bulgular

Tablo 8

Zenofobinin Yaşa göre Anlamlı Biçimde Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Ölçek puanları	Yaş (yıl)	n	$\bar{X}$	Test değeri	p
YDÖ	≤ 30 yaş	585	47,79±13,97	F: 5,822	^b .003**
Toplam	31-50 yaş	194	46,6±15,77		
	≥ 51 yaş	18	36,22±16,45		

Tablo 10 incelendiğinde, çalışmaya katılanların yaşlarına göre yabancı düşmanlığı (zenofobi) ölçeği toplam puanları arasında anlamlı farklılık olduğuna ulaşılmıştır ($p=.003$; $p<.05$). Farklılığı yaratan grubu belirlemek amacıyla yapılan ikili karşılaştırmalar sonucunda; 30 yaş ve altında olanlar ile 31-50 yaş aralığında olanların yabancı düşmanlığı (zenofobi) ölçeği toplam puanları, 51 yaş ve üzerinden olanlardan daha yüksektir (sırasıyla $p=.003$; $p=.011$; $p<.05$). Katılımcılardan 30 yaş ve altında olanlar ile 31-50 yaş aralığında olanların yabancı düşmanlığı toplam puanları arasında anlamlı fark olmadığına ulaşılmıştır ($p>.05$).

4.2.6. Yetişkinlerin çocukluk çağı travmaları ortalama puanlarının yaş grubu değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğine ilişkin bulgular

Tablo 9

Çocukluk Çağı Travmalarının Yaşa göre Anlamlı Biçimde Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi ve Kruskal Wallis Testi Sonuçları

Ölçek puanları	Yaş Grupları	n	$\bar{X}$	Ss	Test değeri	p
Cinsel istismar	≤ 30 yaş	585	6,60	3,70	χ^2 : 4,437	^a .109
	31-50 yaş	194	6,16	3,29		
	≥ 51 yaş	18	5,9	2,15		
Fiziksel istismar	≤ 30 yaş	585	6,20	2,85	χ^2 : 2,776	^a .250
	31-50 yaş	194	6,44	3,09		

	≥ 51 yaş	18	7,67	4,50		
Duygusal istismar	≤ 30 yaş	585	8,80	4,38	χ^2 : 1,848	^a .397
	31-50 yaş	194	8,66	4,47		
	≥ 51 yaş	18	8,28	4,93		
Fiziksel ihmal	≤ 30 yaş	585	7,19	2,91	χ^2 : 19,970	^a .001**
	31-50 yaş	194	8,25	3,59		
	≥ 51 yaş	18	9,44	4,44		
Duygusal ihmal	≤ 30 yaş	585	11,26	4,93	F: .137	^b .872
	31-50 yaş	194	11,46	4,95		
	≥ 51 yaş	18	11,11	4,59		
Aşırı koruma-kontrol	≤ 30 yaş	585	11,23	4,77	F: 1,581	^b .207
	31-50 yaş	194	11,64	4,66		
	≥ 51 yaş	18	9,72	3,83		
Toplam ÇÇTÖ	≤ 30 yaş	585	51,28	17,43	F: .137	^b .872
	31-50 yaş	194	52,62	17,72		
	≥ 51 yaş	18	52,17	19,81		

Tablo 11 incelendiğinde çalışmaya katılanların yaşlarına göre cinsel istismar, fiziksel istismar, duygusal istismar, duygusal ihmal ve aşırı koruma-kontrol puanları arasında anlamlı farklılık olmadığına ulaşılmıştır ($p>.05$).

Çalışmaya katılanların yaşlarına göre fiziksel ihmal puanları arasında anlamlı farklılık saptanmıştır ($p=.001$; $p<.05$). Farklılığı yaratan grubu belirlemek amacıyla yapılan ikili karşılaştırmalar sonucunda; 51 yaş ve üzeri ile 31-50 yaş aralığında olanların fiziksel ihmal puanları, 30 yaş ve altında olanlardan daha yüksektir (sırasıyla $p=.031$; $p=.001$; $p<.05$). Katılımcılardan 51 yaş ve üzeri ile 31-50 yaş aralığında olanların fiziksel ihmal puanları arasında anlamlı farklılık olmadığına ulaşılmıştır ($p>.05$).

Çalışmaya katılanların yaşlarına göre çocukluk çağı travmaları ölçeği toplam puanları anlamlı farklılık göstermemektedir ($p>.05$).

4.2.7. Yetişkinlerin empati düzeyi ortalama puanlarının cinsiyet değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğine ilişkin bulgular

Tablo 10

Empatinin Cinsiyete göre Anlamlı Biçimde Farklılaşıp Farklılaşmadığına İlişkin Bağımsız Örneklem t Testi Sonuçları

Ölçek puanları	Cinsiyet	n	$\bar{X}$	t	p
Bilişsel Empati	Kadın	596	19,99±3,41	3,257	^d .001**
	Erkek	201	19,07±3,61		
Duygusal Tepki	Kadın	596	17,70±2,19	6,101	^d .001**
	Erkek	201	16,36±2,83		
Sosyal Beceriler	Kadın	596	15,47±3,04	1,388	^d .166
	Erkek	201	15,09±3,37		
EDBÖ Toplam	Kadın	596	53,16±7,16	3,961	^d .001**
	Erkek	201	50,53±8,44		

Cinsiyete göre katılımcıların bilişsel empati puanları arasında anlamlı farklılık saptanmıştır (p=.001; p<.05). Kadınların bilişsel empati puanları, erkeklerden daha yüksektir.

Cinsiyete göre katılımcıların duygusal tepki puanları arasında anlamlı farklılık saptanmıştır (p=.001; p<.05). Kadınların duygusal tepki puanları, erkeklerden daha yüksektir.

Cinsiyete göre katılımcıların sosyal beceriler puanları arasında anlamlı farklılık saptanmamıştır (p>.05).

Cinsiyete göre katılımcıların empati düzeyi belirleme ölçeği toplam puanları arasında anlamlı farklılık saptanmıştır (p=.001; p<.05). Kadınların empati düzeyi belirleme ölçeği toplam puanları erkeklerden daha yüksektir.

4.2.8. Yetişkinlerin zenofobi düzeyi ortalama puanlarının cinsiyet değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğine ilişkin bulgular

Tablo 11

Zenofobinin Cinsiyete göre Anlamlı Biçimde Farklılaşıp Farklılaşmadığına İlişkin Bağımsız Örneklem t Testi Sonuçları

Ölçek puanları	Cinsiyet	n	$\bar{X}$	Test değeri	p
YDÖ	Kadın	596	49,09±14,03	t: 6,312	^d .001**

Toplam	Erkek	201	41,76±14,79
--------	-------	-----	-------------

Tablo 13 incelendiğinde, cinsiyete göre katılımcıların yabancı düşmanlığı (zenofobi) ölçeği toplam puanları arasında anlamlı farklılık saptanmıştır ($p=.001$; $p<.05$). Kadınların yabancı düşmanlığı (zenofobi) ölçeği toplam puanları erkeklerden daha yüksektir.

4.2.9. Yetişkinlerin çocukluk çağı travmaları ortalama puanlarının cinsiyet değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğine ilişkin bulgular

Tablo 12

Çocukluk Çağı Travmalarının Cinsiyete göre Anlamlı Biçimde Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Mann Whitney U ve Bağımsız Örneklem t Testi Sonuçları

Ölçek puanları	Cinsiyet	n	$\bar{X}$	Ss	Test değeri	p
Cinsel istismar	Kadın	596	6,65	3,72	Z: -3,283	^c .001**
	Erkek	201	5,96	3,08		
Fiziksel istismar	Kadın	596	6,34	3,13	Z: -.714	^c .475
	Erkek	201	6,15	2,38		
Duygusal istismar	Kadın	596	8,93	4,42	Z: -2,461	^c .014*
	Erkek	201	8,24	4,34		
Fiziksel ihmal	Kadın	596	7,09	2,76	Z: -5,767	^c .001**
	Erkek	201	8,73	3,90		
Duygusal ihmal	Kadın	596	11,32	4,94	t: .129	^d .897
	Erkek	201	11,27	4,90		
Aşırı koruma-kontrol	Kadın	596	11,43	4,85	t: 1.426	^d .155
	Erkek	201	10,91	4,32		
Toplam ÇÇTÖ	Kadın	596	51,75	17,66	t: .343	^d .732
	Erkek	201	51,26	17,22		

Cinsiyete göre katılımcıların cinsel istismar puanları arasında anlamlı farklılık saptanmıştır ($p=.001$; $p<.05$). Kadınların cinsel istismar puanları erkeklerden daha yüksektir.

Cinsiyete göre katılımcıların fiziksel istismar, duygusal ihmal ve aşırı koruma-kontrol puanları anlamlı farklılık göstermemektedir ($p>.05$).

Cinsiyete göre katılımcıların duygusal istismar puanları arasında anlamlı farklılık saptanmıştır ($p=.014$; $p<.05$). Kadınların duygusal istismar puanları erkeklerden daha yüksektir.

Cinsiyete göre katılımcıların fiziksel ihmal puanları arasında anlamlı farklılık saptanmıştır ($p=.001$; $p<.05$). Kadınların fiziksel ihmal puanları erkeklerden daha düşüktür.

Cinsiyete göre katılımcıların çocukluk çağı travmaları ölçeği toplam puanları arasında anlamlı farklılık olmadığına ulaşılmıştır ($p>.05$).

4.2.10. Yetişkinlerin empati düzeyi ortalama puanlarının ilişki durumu değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğine ilişkin bulgular

Tablo 13

Empatinin İlişki Durumuna göre Anlamlı Biçimde Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Bağımsız Örneklem t Testi Sonuçları

Ölçek puanları	İlişki durumu	n	$\bar{X}$	Test değeri	p
Bilişsel Empati	Şu anda ilişkim var	416	20,16±3,48	t: 3,372	^d .001**
	Şu anda ilişkim yok	381	19,33±3,44		
Duygusal Tepki	Şu anda ilişkim var	416	17,67±2,25	t: 3,739	^d .001**
	Şu anda ilişkim yok	381	17,03±2,58		
Sosyal Beceriler	Şu anda ilişkim var	416	15,82±2,95	t: 4,314	^d .001**
	Şu anda ilişkim yok	381	14,88±3,24		
EDBÖ Toplam	Şu anda ilişkim var	416	53,65±7,24	t: 4,552	^d .001**
	Şu anda ilişkim yok	381	51,24±7,75		

İlişki durumlarına göre katılımcıların bilişsel empati puanları arasında anlamlı farklılık olduğuna ulaşılmıştır ($p=.001$; $p<.05$). Şu anda ilişkisi olanların bilişsel empati puanları ilişkisi olmayanlardan daha yüksektir.

İlişki durumlarına göre katılımcıların duygusal tepki puanları arasında anlamlı farklılık olduğuna ulaşılmıştır ($p=.001$; $p<.05$). Şu anda ilişkisi olanların duygusal tepki puanları ilişkisi olmayanlardan daha yüksektir.

İlişki durumlarına göre katılımcıların sosyal beceriler puanları arasında anlamlı farklılık saptanmıştır ($p=.001$; $p<.05$). Şu anda ilişkisi olanların sosyal beceriler puanları ilişkisi olmayanlardan daha yüksektir.

İlişki durumlarına göre katılımcıların empati düzeyi belirleme ölçeği toplam puanları arasında anlamlı farklılık saptanmıştır ($p=.001$; $p<.05$). Şu anda ilişkisi olanların empati düzeyi belirleme ölçeği toplam puanları ilişkisi olmayanlardan daha yüksektir.

4.2.11. Yetişkinlerin zenofobi düzeyi ortalama puanlarının ilişki durumu değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğine ilişkin bulgular

Tablo 14

Zenofobinin İlişki Durumuna göre Anlamli Biçimde Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Bağımsız Örneklem t Testi Sonuçları

Ölçek puanları	İlişki durumu	n	$\bar{X}$	Test değeri	p
YDÖ	Şu anda ilişkim var	416	48,08±14,7	t: 1.707	^d .088
Toplam	Şu anda ilişkim yok	381	46,32±14,39		

İlişki durumlarına göre katılımcıların yabancı düşmanlığı (zenofobi) ölçeği toplam puanlarının arasında anlamlı farklılık olmadığına ulaşılmıştır ($p>.05$).

4.2.12. Yetişkinlerin çocukluk çağı travmaları ortalama puanlarının ilişki durumu değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğine ilişkin bulgular

Tablo 15

Çocukluk Çağı Travmalarının İlişki Durumuna göre Anlamli Biçimde Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Mann Whitney U ve Bağımsız Örneklem t Testi Sonuçları

Ölçek puanları	İlişki durumu	n	$\bar{X}$	Test değeri	p
Cinsel istismar	Şu anda ilişkim var	416	6,53±3,64	Z: -.832	^c .406
	Şu anda ilişkim yok	381	6,41±3,51		
Fiziksel istismar	Şu anda ilişkim var	416	6,29±2,96	Z: -.850	^c .395
	Şu anda ilişkim yok	381	6,29±2,97		
Duygusal istismar	Şu anda ilişkim var	416	8,49±4,37	Z: -2,145	^c .032*
	Şu anda ilişkim yok	381	9,04±4,44		
Fiziksel ihmal	Şu anda ilişkim var	416	7,64±3,15	Z: -1.984	^c .047*
	Şu anda ilişkim yok	381	7,34±3,18		
Duygusal ihmal	Şu anda ilişkim var	416	11,12±4,89	t: -1.151	^d .250
	Şu anda ilişkim yok	381	11,52±4,96		
Aşırı koruma - kontrol	Şu anda ilişkim var	416	11,34±4,55	t: .237	^d .813
	Şu anda ilişkim yok	381	11,26±4,91		
Toplam ÇÇTÖ	Şu anda ilişkim var	416	51,41±17,21	t: -.365	^d .715
	Şu anda ilişkim yok	381	51,86±17,92		

İlişki durumlarına göre katılımcıların cinsel istismar, fiziksel istismar, duygusal ihmal ve aşırı koruma-kontrol puanları arasında anlamlı farklılık olmadığına ulaşılmıştır ($p>.05$).

İlişki durumlarına göre katılımcıların duygusal istismar puanları arasında anlamlı farklılık olduğuna ulaşılmıştır ($p=.032$; $p<.05$). İlişkisi olmayanların duygusal istismar puanları ilişkisi olanlardan daha yüksektir.

İlişki durumlarına göre katılımcıların fiziksel ihmal puanları arasında anlamlı farklılık olduğuna ulaşılmıştır ($p=.047$; $p<.05$). İlişkisi olanların fiziksel ihmal puanları, ilişkisi olmayanlardan daha yüksektir.

İlişki durumlarına göre katılımcıların çocukluk çağı travmaları ölçeği toplam puanları arasında anlamlı farklılık olmadığına ulaşılmıştır ($p>.05$).

4.2.13. Yetişkinlerin empati düzeyi ortalama puanlarının eğitim durumu değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğine ilişkin bulgular

Tablo 16

Empati Düzeyinin Eğitim Durumuna göre Anlamlı Biçimde Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Ölçek puanları	Eğitim durumu	n	$\bar{X}$	Test değeri	P
Bilişsel Empati	Ortaokul ve altı	16	16,88±5,62	F: 3,813	^b .010*
	Lise	96	19,83±3,38		
	Üniversite	575	19,8±3,41		
	Lisansüstü	110	19,92±3,45		
Duygusal Tepki	Ortaokul ve altı	16	15,5±5,24	F: 4,022	^b .007**
	Lise	96	17,71±2,42		
	Üniversite	575	17,33±2,37		
	Lisansüstü	110	17,53±2,03		
Sosyal Beceriler	Ortaokul ve altı	16	13,94±3,94	F: 2,949	^b .032*
	Lise	96	15,13±3,05		
	Üniversite	575	15,33±3,15		
	Lisansüstü	110	16,02±2,84		
EDBÖ Toplam	Ortaokul ve altı	16	46,31±12,71	F: 4,217	^b .006**
	Lise	96	52,67±7,09		
	Üniversite	575	52,46±7,56		
	Lisansüstü	110	53,46±6,78		

Eğitim durumlarına göre katılımcıların bilişsel empati puanları arasında anlamlı farklılık olduğuna ulaşılmıştır ($p=.010$; $p<.05$). Yapılan ikili karşılaştırmalar sonucunda; lise, üniversite ve lisansüstü mezunu olanların bilişsel empati puanları, ortaokul ve altı mezunu

olanlardan daha yüksektir (sırasıyla $p=.010$; $p=.005$; $p=.006$; $p<.05$). Diğer grupların bilişsel empati puanları arasında anlamlı farklılık olmadığına ulaşılmıştır ($p>.05$).

Eğitim durumlarına göre katılımcıların duygusal tepki puanları arasında anlamlı farklılık saptanmıştır ($p=.007$; $p<.05$). Yapılan ikili karşılaştırmalar sonucunda; lise, üniversite ve lisansüstü mezunu olanların duygusal tepki puanları, ortaokul ve altı mezunu olanlardan daha yüksektir (sırasıyla $p=.005$; $p=.018$; $p=.011$; $p<.05$). Diğer grupların duygusal tepki puanları arasında anlamlı farklılık olmadığına ulaşılmıştır ($p>.05$).

Eğitim durumlarına göre katılımcıların sosyal beceriler puanları arasında anlamlı farklılık saptanmıştır ($p=.032$; $p<.05$). Yapılan ikili karşılaştırmalar sonucunda; lisansüstü mezunu olanların sosyal beceriler puanları, ortaokul ve altı mezunu olanlardan daha yüksektir ($p=.011$; $p<.05$). Diğer grupların sosyal beceriler puanları arasında anlamlı farklılık olmadığına ulaşılmıştır ($p>.05$).

Eğitim durumları bakımından katılımcıların empati düzeyi belirleme ölçeği toplam puanları arasında anlamlı farklılık olduğuna ulaşılmıştır ($p=.006$; $p<.05$). Yapılan ikili karşılaştırmalar sonucunda; lise, üniversite ve lisansüstü mezunu olanların empati düzeyi belirleme ölçeği toplam puanları, ortaokul ve altı mezunu olanlardan daha fazladır (sırasıyla $p=.011$; $p=.008$; $p=.002$; $p<.05$). Öteki grupların empati düzeyi belirleme ölçeği toplam puanları arasında anlamlı farklılık olmadığına ulaşılmıştır ($p>.05$).

4.2.14. Yetişkinlerin zenofobi düzeyi ortalama puanlarının eğitim durumu değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğine ilişkin bulgular

Tablo 17

Zenofobinin Eğitim Durumuna göre Anlamlı Biçimde Farklılaşıp Farklılaşmadığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Ölçek puanları	Eğitim durumu	n	$\bar{X}$	Test değeri	p
YDÖ	Ortaokul ve altı	16	46,81±16,05	F:	^b .001**
Toplam				10,064	
	Lise	96	50,78±15,29		
	Üniversite	575	47,91±14,01		
	Lisansüstü	110	40,68±14,87		

Eğitim durumlarına göre katılımcıların yabancı düşmanlığı (zenofobi) ölçeği toplam puanları arasında anlamlı farklılık olduğuna ulaşılmıştır ($p=.001$; $p<.05$). Yapılan ikili

karşılaştırmalar sonucunda; lise ve üniversite mezunu olanların yabancı düşmanlığı toplam puanları, lisansüstü mezunu olanlardan daha yüksektir (sırasıyla $p=.001$; $p=.001$; $p<.05$). Öteki grupların yabancı düşmanlığı toplam puanları arasında anlamlı farklılık olmadığına ulaşılmıştır ($p>.05$).

4.2.15. Yetişkinlerin çocukluk çağı travmaları ortalama puanlarının eğitim durumu değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğine ilişkin bulgular

Tablo 18

Çocukluk Çağı Travmalarının Eğitim Düzeyine göre Anlamlı Biçimde Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi ve Kruskal Wallis Testi Sonuçları

Ölçek puanları	Eğitim durumu	n	$\bar{X}$	Ss	Test değeri	P
Cinsel istismar	Ortaokul ve altı	16	6,06	2,26	χ^2 : 2,007	^a .571
	Lise	96	7,38	5,23		
	Üniversite	575	6,43	3,4		
	Lisansüstü	110	5,99	2,68		
Fiziksel istismar	Ortaokul ve altı	16	8,63	4,95	χ^2 : 11,609	^a .009**
	Lise	96	6,64	3,15		
	Üniversite	575	6,21	2,94		
	Lisansüstü	110	6,05	2,38		
Duygusal istismar	Ortaokul ve altı	16	8,81	4,59	χ^2 : .465	^a .927
	Lise	96	9,29	5,32		
	Üniversite	575	8,7	4,33		
	Lisansüstü	110	8,58	3,92		
Fiziksel ihmal	Ortaokul ve altı	16	10,69	3,72	χ^2 : 25,379	^a .001**
	Lise	96	8,64	3,87		
	Üniversite	575	7,27	3,03		
	Lisansüstü	110	7,27	2,64		
Duygusal ihmal	Ortaokul ve altı	16	11,75	4,65	F: 1,787	^b .148
	Lise	96	12,36	5,21		
	Üniversite	575	11,17	4,91		
	Lisansüstü	110	11,03	4,73		
Aşırı koruma - kontrol	Ortaokul ve altı	16	13,06	4,54	F: 1,747	^b .156
	Lise	96	11,41	4,79		
	Üniversite	575	11,38	4,8		
	Lisansüstü	110	10,55	4,22		
Toplam ÇÇTÖ	Ortaokul ve altı	16	59,00	19,81	F: 2,678	^b .055
	Lise	96	55,71	21,47		
	Üniversite	575	51,15	17,13		
	Lisansüstü	110	49,46	14,78		

Eğitim durumlarına göre katılımcıların cinsel istismar, duygusal istismar, duygusal ihmal ve aşırı koruma-kontrol puanları anlamlı farklılık göstermemektedir ($p>.05$).

Eğitim durumlarına göre katılımcıların fiziksel istismar puanları arasında anlamlı farklılık saptanmıştır ($p=.009$; $p<.05$). Yapılan ikili karşılaştırmalar sonucunda; ortaokul ve altı mezunu olanların fiziksel istismar puanları, lise, üniversite ve lisansüstü mezunu olanlardan daha fazladır (sırasıyla $p=.035$; $p=.003$; $p=.006$; $p<.05$). Diğer grupların fiziksel istismar puanları arasında anlamlı farklılık olmadığına ulaşılmıştır ($p>.05$).

Eğitim durumlarına göre katılımcıların fiziksel ihmal puanları arasında anlamlı farklılık olduğuna ulaşılmıştır ($p=.001$; $p<.05$). Yapılan ikili karşılaştırmalar sonucunda; ortaokul ve altı mezunu olanların fiziksel ihmal puanları, lise, üniversite ve lisansüstü mezunu olanlardan daha yüksektir (sırasıyla $p=.024$; $p=.003$; $p=.006$; $p<.05$). Lise mezunu olanların fiziksel ihmal puanları d üniversite ve lisansüstü mezunu olanlardan daha yüksektir (sırasıyla $p=.001$; $p=.025$; $p<.05$). Diğer grupların fiziksel ihmal puanları arasında anlamlı farklılık olmadığına ulaşılmıştır ($p>.05$).

Eğitim durumlarına göre katılımcıların çocukluk çağı travmaları ölçeği toplam puanları arasında anlamlı farklılık olmadığına ulaşılmıştır ($p>.05$).

4.2.16. Yetişkinlerin empati düzeyi ortalama puanlarının Türkiye’de yaşadıkları bölge değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğine ilişkin bulgular

Tablo 19

Empatinin Türkiye’de Yaşanan Bölgeye göre Anlamlı Biçimde Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Ölçek puanları	Yaşadığı bölge	n	$\bar{X}$	Test değeri	p
Bilişsel Empati	Akdeniz	54	20,33±2,91	F: 1,116	^b .351
	Doğu Anadolu	40	20,23±3,78		
	Ege	79	19,96±3,14		
	Güneydoğu Anadolu	55	19,8±3,16		
	İç Anadolu	221	19,39±3,6		
	Karadeniz	45	20,44±3,31		
	Marmara	303	19,71±3,62		
Duygusal Tepki	Akdeniz	54	18,19±2,02	F: 2,377	^b .028*
	Doğu Anadolu	40	17,15±2,44		
	Ege	79	17,86±2,26		

	Güneydoğu Anadolu	55	17,27±2,45		
	İç Anadolu	221	17,03±2,69		
	Karadeniz	45	17,47±2,47		
	Marmara	303	17,36±2,31		
Sosyal Beceriler	Akdeniz	54	15,44±2,93	F: 2,013	^b .062
	Doğu Anadolu	40	15,23±3,57		
	Ege	79	15,25±3,15		
	Güneydoğu Anadolu	55	16,18±2,52		
	İç Anadolu	221	15,57±3,1		
	Karadeniz	45	16,16±2,97		
	Marmara	303	15±3,19		
EDBÖ Toplam	Akdeniz	54	53,96±6,35	F: 1,151	^b .331
	Doğu Anadolu	40	52,6±8,76		
	Ege	79	53,08±7,3		
	Güneydoğu Anadolu	55	53,25±6,93		
	İç Anadolu	221	52±7,96		
	Karadeniz	45	54,07±7,18		
	Marmara	303	52,07±7,56		

Tablo 21 incelendiğinde, yaşadıkları bölgelere göre katılımcıların bilişsel empati ve sosyal beceriler puanları anlamlı farklılık göstermemektedir ($p>.05$). Yaşadıkları bölgelere göre katılımcıların duygusal tepki puanları arasında anlamlı farklılık olmadığına ulaşılmıştır ($p=.028$; $p<.05$). Yapılan ikili karşılaştırmalar sonucunda; Akdeniz bölgesinde yaşayanların duygusal tepki puanları, İç Anadolu bölgelerinde yaşayanlardan daha yüksektir ($p=.036$; $p<.05$). Diğer bölgelerde yaşayanların duygusal tepki puanları arasında anlamlı farklılık saptanmamıştır ($p>.05$). Yaşadıkları bölgelere göre katılımcıların empati düzeyi belirleme ölçeği toplam puanları arasında da anlamlı farklılık olmadığına ulaşılmıştır ($p>.05$).

4.2.17. Yetişkinlerin zenofobi düzeyi ortalama puanlarının Türkiye’de yaşadıkları bölge değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğine ilişkin bulgular

Tablo 20

Zenofobinin Türkiye’de Yaşanan Bölgeye göre Anlamlı Biçimde Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Ölçek puanları	Yaşadığı bölge	n	$\bar{X}$	Ss	Test değeri	p
	Akdeniz	54	49,65±14		F: 2,053	^b .061

YDÖ	Doğu Anadolu	40	43,28±15,47
Toplam	Ege	79	49,96±14,76
	Güneydoğu Anadolu	55	43,95±14,5
	İç Anadolu	221	46,09±13,69
	Karadeniz	45	46,62±15,66
	Marmara	303	48,16±14,81

Tablo 22 incelendiğinde, yaşadıkları bölgelere göre katılımcıların yabancı düşmanlığı (zenofobi) ölçeği toplam puanları arasında anlamlı farklılık olmadığına ulaşılmıştır ($p>.05$).

4.2.18. Yetişkinlerin çocukluk çağı travmaları ortalama puanlarının Türkiye’de yaşadıkları bölge değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğine ilişkin bulgular

Tablo 21

Çocukluk Çağı Travmalarının Türkiye’de Yaşanan Bölgeye göre Anlamlı Biçimde Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi ve Kruskal Wallis Testi Sonuçları

Ölçek puanları	Yaşadığı bölge	n	$\bar{X}$	Ss	Test değeri	p
Cinsel istismar	Akdeniz	54	7,44±4,76		χ^2 : 13,065	^a .042*
	Doğu Anadolu	40	5,55±1,72			
	Ege	79	7,77±5,31			
	Güneydoğu Anadolu	55	6,47±3,51			
	İç Anadolu	221	6,03±2,9			
	Karadeniz	45	6,49±3,91			
	Marmara	303	6,41±3,27			
Fiziksel istismar	Akdeniz	54	6,56±3,36		χ^2 : 4,555	^a .602
	Doğu Anadolu	40	6,28±2,44			
	Ege	79	6,85±4,08			
	Güneydoğu Anadolu	55	6,76±3,71			
	İç Anadolu	221	6,02±2,54			
	Karadeniz	45	6,07±2,42			
	Marmara	303	6,24±2,8			
Duygusal istismar	Akdeniz	54	9,46±5,05		χ^2 : 7,130	^a .309
	Doğu Anadolu	40	8,58±5,05			
	Ege	79	9,38±5,13			
	Güneydoğu Anadolu	55	8,91±4,87			
	İç Anadolu	221	8,17±3,81			
	Karadeniz	45	8,18±3,7			
	Marmara	303	8,97±4,4			
Fiziksel ihmal	Akdeniz	54	7,07±3,08		χ^2 : 10,175	^a .117
	Doğu Anadolu	40	8,35±4,36			
	Ege	79	7,29±2,99			
	Güneydoğu Anadolu	55	8,55±3,79			

	İç Anadolu	221	7,64±3,18		
	Karadeniz	45	7,13±2,43		
	Marmara	303	7,28±2,97		
Duygusal ihmal	Akdeniz	54	11,43±5,38	F: .944	^b .463
	Doğu Anadolu	40	10,48±4,45		
	Ege	79	11,32±5,36		
	Güneydoğu Anadolu	55	11,56±5,04		
	İç Anadolu	221	10,96±4,61		
	Karadeniz	45	10,51±4,83		
	Marmara	303	11,72±5,00		
Aşırı koruma kontrol	Akdeniz	54	12,06±5,49	F: .991	^b .430
	Doğu Anadolu	40	11,10±4,59		
	Ege	79	11,72±5,46		
	Güneydoğu Anadolu	55	11,40±4,50		
	İç Anadolu	221	10,73±4,24		
	Karadeniz	45	11,09±3,96		
	Marmara	303	11,50±4,86		
Toplam ÇÇTÖ	Akdeniz	54	54,02±21,50	F: 1,307	^b 0,251
	Doğu Anadolu	40	50,33±17,71		
	Ege	79	54,33±23,33		
	Güneydoğu Anadolu	55	53,65±19,56		
	İç Anadolu	221	49,56±14,84		
	Karadeniz	45	49,47±15,81		
	Marmara	303	52,13±16,61		

Tablo 23 incelendiğinde yaşadıkları bölgelere göre katılımcıların cinsel istismar puanları arasında anlamlı farklılık olduğuna ulaşılmıştır ($p=.042$; $p<.05$). Yapılan karşılaştırmalar sonucunda; Ege bölgesinde yaşayanların cinsel istismar puanları, İç Anadolu ve Doğu Anadolu bölgelerinde yaşayanlardan daha yüksektir (sırasıyla $p=.006$; $p=.006$; $p<.05$). Akdeniz bölgesinde yaşayanların cinsel istismar puanları da Doğu Anadolu bölgesinde yaşayanlardan daha yüksektir ($p=.026$; $p<.05$). Diğer bölgelerde yaşayanların cinsel istismar puanları arasında anlamlı farklılık olmadığına ulaşılmıştır ($p>.05$).

Yaşadıkları bölgelere göre katılımcıların fiziksel istismar, duygusal istismar, fiziksel ihmal, duygusal ihmal ve aşırı koruma-kontrol puanları anlamlı farklılık olmadığına ulaşılmıştır ($p>.05$).

Yaşadıkları bölgelere göre katılımcıların çocukluk çağı travmaları ölçeği toplam puanları da anlamlı farklılık göstermemektedir ($p>.05$).

4.2.19. Yetişkinlerin empati ve çocukluk çağı travmaları ortalama puanlarının zenofobi düzeyini yordamasına ilişkin bulgular

Tablo 22

Empati ve Çocukluk Çağı Travmatik Yaşantıları Toplam Puanlarının Zenofobi Puanlarını Yordamasına İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımsız Değişken	B	SE	β	t	p
Sabit	22.597	6.176	-	3.659	.000
Empati	.130	.068	.068	1.919	.055
Çocukluk Çağı Travmatik Yaşantıları	.215	.065	.116	3.285	.001
R=.14 F=8.01	R ² =.02				

Tablo 24 incelendiğinde empati ve çocukluk çağı travmatik yaşantıları düzeylerine dair toplam puanların zenofobiye ilişkin tutumları istatistiksel olarak anlamlı biçimde yordadığı ($p<.05$) görülmektedir. Söz konusu puanlar detaylı ele alındığında çocukluk çağı travmatik yaşantıları düzeyine ilişkin puanların zenofobi düzeyini net biçimde anlamlı yordadığı, empati ölçeğine dair puanların ise kısmî, belirsiz bir yordama gücünde olduğu söylenebilir. Buna göre söz konusu iki değişken, zenofobi düzeyinin %20'sini açıklamaktadır. Standardize edilmiş (β) katsayısı ve t değerleri incelendiğinde çocukluk çağı travmatik yaşantıları ve empatinin zenofobinin anlamlı bir yordayıcısı olduğunu söylemek mümkündür.

BÖLÜM V

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu bölümde, çalışmanın sonucuna, problemlere ilişkin elde edilen bulgulara dair tartışmalara ve gelecekteki araştırmalar ile araştırmanın konusuyla ilgili olduğu düşünülen kişi ve kurumlara yönelik önerilere sırasıyla yer verilmiştir.

5.1. Sonuç

Bu çalışma, yetişkinlerin zenofobi ve empati düzeyleri ile çocukluk çağı travmatik yaşantıları arasındaki ilişkilerin incelenmesini amaçlayarak yapılmıştır. Araştırma sonuçlarının elde edilmesinde ilişkisel tarama modelinden faydalanılmıştır. Verilerin toplanmasında Yabancı Düşmanlığı (Zenofobi) Ölçeği, Çocukluk Çağı Ruhsal Travma Ölçeği, Empati Düzeyi Belirleme Ölçeği ve Kişisel Bilgi formundan yararlanılmıştır. Kurumsal bir firma vasıtasıyla ulaşılan katılımcılar, veri toplama araçlarındaki soruları çevrimiçi katılım göstererek cevaplamıştır. 18-71 yaş aralığındaki katılımcıların 596'sı kadın, 201'i erkektir. Çalışmada katılımcıların zenofobi, çocukluk çağı travmatik yaşantıları ve empati düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiş, demografik özellikler açısından çocukluk çağı travmatik yaşantıları, empati ve zenofobi düzeylerinin farklılaşma durumları incelenmiştir.

Araştırmanın verileri değerlendirilirken kullanılan testler sırasıyla Bağımsız Grup t Testi, Mann Whitney U Testi, Tek Boyutlu Varyans Analizi (ANOVA), Bonferroni Testi, Kruskal Wallis Testi, Bonferroni Dunn Testi, Çoklu Regresyon Analizi ve Pearson Korelasyon Analizidir.

Araştırma sonuçlarına göre yetişkinlerin zenofobi düzeyleri ile empati düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Bilişsel empati ve duygusal tepki alt boyutları da zenofobi ile pozitif yönlü anlamlı ilişki içindedir.

Çocukluk çağı travmatik yaşantıları ve empati düzeyi arasında negatif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Çocukluk çağı travmatik yaşantıları ile bilişsel empati, aşırı koruma-kontrol

ve sosyal beceriler puanları arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ölçülen diğer alt boyutlar olan fiziksel ve duygusal ihmal ile bilişsel empati, duygusal tepki, sosyal beceriler ve genel empati düzeyi arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Fiziksel ihmal ile bilişsel empati, duygusal tepki ve sosyal beceriler puanları ve genel empati düzeyi arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Duygusal istismar ve sosyal beceriler arasındaki ilişki, negatif yönde anlamlı bulunmuştur. Duygusal ihmal ile bilişsel empati, duygusal tepki, sosyal beceriler ve genel empati düzeyleri arasındaki ilişki negatif yönde anlamlı bulunmuştur. Aşırı koruma-kontrol ile sosyal beceriler arasındaki ilişki negatif yönde anlamlı bulunmuştur.

Çocukluk çağı travmatik yaşantıları ile zenofobi arasında anlamlı bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmanın ulaştığı bu sonucun, değişkenler arasındaki ilişkinin daha önce ele alınmamış olması bakımından önemli olduğu düşünülmektedir.

Regresyon analizine ilişkin bulgular incelendiğinde, çocukluk çağı travmatik yaşantıları ve empati toplam düzeylerinin zenofobi düzeyini pozitif yöne anlamlı biçimde yordadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Demografik değişkenler ve zenofobi ilişkisi incelendiğinde, 30 yaş ve altındaki katılımcılar ile 31-50 yaş aralığındaki katılımcıların zenofobi düzeyinin 51 yaş ve üzerindeki katılımcılardan daha yüksek olduğu görülmektedir. Kadınların zenofobi düzeyi erkeklerden daha yüksektir. Eğitim düzeyine göre lise ve üniversite mezunu olanların zenofobi düzeyleri lisansüstü mezunu olanlardan daha yüksektir. İlişki durumu ve yaşanan bölge bakımından zenofobi düzeyi farklılık göstermemektedir.

Demografik değişkenler ve empati ilişkisi incelendiğinde, genel empati düzeyi yaşa bağlı bir değişiklik göstermezken, 51 yaş ve üzerindeki katılımcıların duygusal tepki puanları diğer katılımcılardan daha yüksektir. Kadınların empati düzeyi erkeklerden daha yüksektir. Eğitim düzeyine göre lise, üniversite ve lisansüstü mezunu katılımcıların genel empati düzeyleri ile bilişsel empati ve duygusal tepki düzeyleri, ortaokul ve ilkokul mezunu olanlardan daha yüksektir. Lisansüstü mezunu katılımcıların sosyal beceri düzeyleri, ortaokul ve ilkokul mezunu olanlardan daha yüksektir. İlişkisi olan katılımcıların bilişsel empati, duygusal tepki, sosyal beceriler ve genel empati düzeyleri ilişkisi olmayanlardan

daha yüksektir. Yaşanan bölge bakımından empati düzeyi ve alt boyutları anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Demografik değişkenler ve çocukluk çağı travmatik yaşantılarının ilişkisi incelendiğinde, cinsel istismar, fiziksel istismar, duygusal ihmal, duygusal istismar, aşırı koruma-kontrol ve çocukluk çağı travmaları genel düzeyi yaşa göre anlamlı bir değişiklik göstermemektedir. 51 yaş ve üzeri ile 31-50 yaş aralığında olan katılımcıların fiziksel ihmal puanları, 30 yaş ve altında olanlardan daha yüksektir. Fiziksel istismar, duygusal ihmal, aşırı koruma-kontrol ve çocukluk çağı travmatik yaşantılarına dair genel istatistikler cinsiyet bakımından anlamlı farklılık göstermemektedir. Cinsel ve duygusal istismar bakımından kadınların düzeyi erkeklerden daha yüksektir. Erkeklerin fiziksel ihmal düzeyleri kadınlardan daha yüksektir. Eğitim düzeyleri bakımından katılımcıların cinsel istismar, duygusal istismar, duygusal ihmal, aşırı koruma-kontrol ve genel çocukluk çağı travmatik yaşantıları düzeyleri anlamlı farklılık göstermezken ortaokul ve altı mezunu katılımcıların fiziksel istismar ve ihmal düzeyleri lise, üniversite ve lisansüstü mezunu olanlardan daha yüksektir. İlişki durumlarına göre katılımcıların cinsel istismar, fiziksel istismar, duygusal ihmal ve aşırı koruma-kontrol düzeyleri anlamlı farklılık göstermemektedir. İlişkisi olmayan katılımcıların duygusal istismar düzeyleri ilişkisi olanlardan daha yüksektir. İlişkisi olan katılımcıların fiziksel ihmal puanları ise ilişkisi olmayanlardan daha yüksektir. Yaşanan bölge bakımından katılımcıların fiziksel istismar, duygusal istismar, fiziksel ihmal, duygusal ihmal ve aşırı koruma-kontrol ve yaşadıkları bölgelere göre katılımcıların çocukluk çağı travmaları genel düzeyleri anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Ege bölgesinde yaşayanların cinsel istismar puanları, İç Anadolu ve Doğu Anadolu bölgelerinde yaşayanlardan daha yüksektir. Akdeniz bölgesinde yaşayanların cinsel istismar puanları ise Doğu Anadolu bölgesinde yaşayanlardan daha yüksektir.

5.2. Tartışma

Bu bölümde araştırma bulguları, literatür göz önünde bulundurularak tartışılmıştır.

5.2.1. Yetişkinlerde Zenofobi ve Empati Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Tartışılması

Araştırma bulgularında yetişkinlerin zenofobi ve sosyal beceri düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olmadığı bulunmuştur. Bilişsel empati, duygusal tepki ve EDBÖ genel puanı ile zenofobi arasında pozitif yönlü, düşük düzeyde ancak anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Bu bulgudan hareketle, zenofobi düzeyi yüksek olan yetişkinlerin empati düzeylerinin de kısmen yüksek olabileceği söylenebilir. Bu bağlamda araştırmanın ulaştığı sonucun, konu literatüründen farklıdır. Literatür incelendiğinde, göçmen ve mültecilere yöneltilen zenofobik tutumlarla empati düzeylerinin negatif yönde ilişkili olduğunu gösteren çalışmalara rastlanmaktadır (Hwang, 2020; Jünemann, 2017; Pettigrew ve Troop, 2008; Todd, Bodenhausen, Richeson ve Galinsky, 2011; Zeyhan-Aydın, 2019). Jünemann (2017), Empati düzeyinin artmasının zenofobiyi azalttığına (Jünemann, 2017), temas süreciyle ilgili endişelerin azalmasının ve empati becerisinin artırılmasının önyargıları seyrekleştirdiğine (Pettigrew ve Tropp, 2008) ilişkin çalışmalar da bulunmaktadır.

Zenofobi kavramının araştırmalara konu edilmesi nispeten yakın zamanda gerçekleştiği için, başka pek çok kavramla olduğu gibi empatiyle ilişkisini inceleyen araştırmaların sayısı da hayli kısıtlıdır. Dolayısıyla çalışmanın işaret ettiği pozitif yönde anlamlı ilişkinin yeni bir bulgu olduğu söylenebilir. Söz konusu pozitif yönlü ilişkinin işaret ettiği üzere empati düzeyi yüksek olan kişilerin zenofobi düzeyleri de yüksek görünmektedir. Duygusal tepki alt boyutunun da zenofobiyle pozitif yönde ilişkili olduğu göz önünde bulundurulduğunda, bu durumun Türkiye’de yaşanan ekonomik ve/veya sosyal problemlerinin temel sebebinin sığınmacılar olduğuna dair söylemin son zamanlarda sosyal medyada daha sık yer bulmasıyla ilgili olabileceği düşünülmektedir.

5.2.2. Yetişkinlerde Zenofobi ve Çocukluk Çağı Travmatik Yaşantıları Arasındaki İlişkinin Tartışılması

Araştırma bulgularında yetişkinlerin zenofobi düzeyleri ile duygusal ihmal, duygusal istismar, fiziksel ihmal, fiziksel istismar, cinsel istismar ve aşırı koruma kollama alt düzeyleri ve çocukluk çağı travmatik yaşantısı genel düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olmadığı saptanmıştır. Literatürde iki kavram arasındaki ilişkiyi doğrudan inceleyen bir başka çalışmaya rastlanmamıştır. Araştırma sonucunda elde edilen bulgu bu bakımdan

önemli görülmektedir. Araştırma söz konusu ilişki konusunda Gruen'ün (2005) travmatik deneyimlerin ardından kişinin kendine yabancılaşarak, yabancı kimliği üzerinden görünürlük kazanan kişilere yansıtılmasının zenofobinin temelini oluşturduğuna dair teorisinden faydalanmıştır. Gruen'ün bu teoriyi İkinci Dünya Savaşı sonrası Alman toplumunu gözlemleyerek oluşturduğu bilinmektedir. Bu çalışmanın ulaştığı sonucun sosyoekonomik şartların, güncel politikanın ve medya yönlendirmesinin toplumsal deneyimlere şekil vermesiyle ilintili olabileceği düşünülmektedir. Bu bağlamda zenofobi ve travmatik yaşantılar arasındaki ilişkiyi inceleyen daha fazla çalışma yapılması gerekli görülmektedir.

5.2.3. Yetişkinlerde Empati ve Çocukluk Çağı Travmatik Yaşantıları Arasındaki İlişkinin Tartışılması

Araştırma bulgularında cinsel istismar puanı ile bilişsel empati, duygusal tepki ve sosyal beceriler puanları arasında anlamlı bir ilişki saptanmamıştır. Cinsel istismar puanı ve EDBÖ toplam puanı arasında istatistik bakımından anlamlı bir ilişki saptanmamıştır. Fiziksel istismar puanı ile bilişsel empati, duygusal tepki ve sosyal beceriler puanları arasında anlamlı bir ilişki saptanmamıştır. Duygusal istismar puanı ile bilişsel empati ve duygusal tepki puanları arasında anlamlı bir ilişki saptanmamıştır. Fiziksel istismar ve duygusal istismar puanları ile EDBÖ toplam puanları arasında anlamlı bir ilişki saptanmamıştır.

Fiziksel ihmal puanı ile bilişsel empati, duygusal tepki ve sosyal beceriler puanları ve EDBÖ toplam puanı arasında negatif yönde, düzeyi düşük fakat anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Bu bulgudan hareketle, fiziksel ihmal puanı daha yüksek olan yetişkinlerin bilişsel empati, duygusal tepki ve sosyal beceriler bakımından düşük puanlar aldıkları; fiziksel ihmal puanı daha düşük olan yetişkinlerinse bilişsel empati, duygusal tepki ve sosyal beceriler bakımından daha yüksek puanlar aldıkları söylenebilir. Literatür incelendiğinde, çocukluk çağında fiziksel ihmale maruz kalmanın yetişkinlikte empati kurabilmek ve sosyal beceriler bakımından yetersizliğe sebep olabileceğine işaret eden birçok çalışma mevcuttur (Allbaugh ve diğ., 2018; Durmuşoğlu Saltalı, 2012; Keil ve Price, 2009; Kim ve Cicchetti, 2010; Lamphear, 1985; Luke ve Banerjee, 2013; Yu, Li ve Zhao, 2020). Çocuklukta fiziksel olarak ihmale uğramanın yetişkinlikte başkalarının duyguları anlamak ve beklenen tepkileri vermekte zorlanmaya sebep olduğu düşünülmekte, bu bağlamda çalışmanın fiziksel ihmal

ve empatinin çeşitli unsurlarının ilişkisine dair sonuçlarının mevcut literatürle uyumlu olduğu görülmektedir.

Duygusal istismar puanı ile sosyal beceriler puanı arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Bu bulgudan hareketle, çocukluğunda daha yoğun biçimde duygusal istismara uğramış yetişkinlerin sosyal becerileri sergilemek konusunda daha elverişsiz şartlara sahip olduğu, az duygusal istismar yaşamış yetişkinlerinse sosyal becerilerini daha kolay sergileyebildiği söylenebilir. Literatür incelendiğinde, duygusal istismar sonucunda bireylerin duygu işaretlerini okumakta yetersizlik yaşayarak empati, karşılıklılık, yakınlık ve toplumsallık gibi sosyal beceriler bakımından yeterli düzeyin altında kaldıklarını gösteren çalışmalar mevcuttur (Elicker ve diğ., 1992; Erickson, Egeland ve Sroufe, 1985; Lewis, Feiring, McGuffog ve Jaskir, 1984; Renken, Egeland, Marvinney, Sroufe, ve Mangelsdorf, 1989; Riggs, 2010; Sroufe, Carlson ve Shulman, 1993; Sroufe ve Fleeson, 1986; Tosuntaş Karakuş, 2006). Çocukluğunda duygusal istismar yaşamış yetişkinlerin kendi duygularıyla ilişkileri olumsuz yönde etkilenecek geliştigi için başkalarının duygularını tanımlamak ve uygun tepkiler vermek konusunda yeterli düzeyi sergileyemedikleri söylenebilir.

Duygusal ihmal puanı ile bilişsel empati, duygusal tepki, sosyal beceriler ve EDBÖ toplam puanları arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Söz konusu bulgudan hareketle, çocukluğunda duygusal olarak daha yoğun biçimde ihmal edilmiş yetişkinlerin, daha az ihmal edilmiş yetişkinlere kıyasla empatik açıdan daha düşük düzeyde bir tutum geliştirdikleri söylenebilir. Literatür incelendiğinde, duygusal istismar ve ihmalin, yaşamın ilerleyen dönemlerinde kişinin duygularını uygun biçimde ifade edebilme ve etkili iletişim kurma yeteneklerini sınırladığını (Paivio ve Laurent, 2001; Coates, 2010; Draper ve diğ., 2008), sosyal beceri eksikliği yaşadıklarını (Rees, 2009) ve empatik eğilimlerinin negatif yönde şekil aldığını (Dereli İman, 2015; McDevitt, 2011) belirten çalışmalar mevcuttur. Bu bağlamda çalışmada ulaşılan sonuçların literatür bulgularıyla uyumlu olduğu söylenebilir. Bu durumun duygusal olarak ihmal edilmiş çocukların yetişkinlikte başka kişilerin geçirdiği duygusal süreçlerin farkına varmak ve beklendik tepkiler geliştirmek konusunda yeterli düzeyi göstermekte zorlanmasıyla ilgili olduğu düşünülmektedir.

Aşırı koruma-kontrol puanı ile bilişsel empati ve duygusal tepki puanları arasında anlamlı bir ilişki saptanmamıştır. Aşırı koruma-kontrol puanı ile sosyal beceriler ve EDBÖ toplam

puanları arasında negatif yönlü, zayıf fakat anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Aşırı koruma ve kontrole maruz kalan çocukların yetişkinlik yaşamında sosyal problemleri yalnız başına çözmekte zorlandığına (Yörükoğlu, 2019), daha düşük yardımseverlik ve sosyal beceri düzeyi gösterdiklerine (Taniguchi ve Ura, 2001) işaret eden çalışmalar mevcuttur. Aşırı koruyucu tutum ve sosyal becerinin ilişkili olmadığı (Aktaş-Özkafacı, 2018; Derman, Türen ve Buntürk, 2020) ve pozitif yönlü ilişki olduğu (Uçan, 2019) sonucuna ulaşan çalışmalar da mevcuttur. Görüldüğü üzere konu literatürü, birbirinden farklı ilişkilere işaret etmektedir. Çocuklukta aşırı korunan ve kontrol edilen yetişkinlerin, başkalarının duygu ve/veya düşünce süreçlerini anlamakta ve istedik sosyal becerileri geliştirmekte zorluk yaşadıkları söylenebilir.

ÇÇTÖ toplam puanı ile duygusal tepki puanları arasında anlamlı bir ilişki saptanmamıştır. ÇÇTÖ toplam puanı ile bilişsel empati ve sosyal beceriler puanları arasında zayıf fakat anlamlı, negatif yönlü bir ilişki saptanmıştır. ÇÇTÖ toplam puanı ile EDBÖ toplam puanları arasında negatif yönlü, zayıf fakat anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Literatür incelendiğinde, travmatik deneyimler ve empatik duyarlılık ve işlevsellik arasında negatif yönlü bir ilişki olduğuna işaret eden çalışmalar mevcuttur (During ve McMahon, 1991; Klimes-Dougan ve Kistner, 1990; Ammerman ve diğ., 2013; Shipman ve Zeman, 1999). Tersi biçimde, travmatik deneyimlerin empatik tutumlarla pozitif yönde anlamlı bir ilişkisi olduğunu gösteren çalışmalar da mevcuttur (Bonanno, 2004; Bonanno, Field, Kovačević ve Kaltman, 2002; Calhoun, Cann, Tedeschi ve McMillan, 2000; Lim ve DeSteno, 2016; Staub ve Vollhardt, 2008; Vollhardt ve Staub, 2011). Çalışma bulguları göz önünde bulundurulduğunda, çocukluk sürecinde maruz kalınan travmatik yaşantıların kişinin duygusal ve düşünsel gelişim aşamalarını olumsuz yönde etkilediği, bu durumun başkalarıyla kurulan ilişkilerde de aynı problemlerin sürmesine sebep olabildiği düşünülmektedir.

5.2.4. Yetişkinlerde Zenofobi ve Demografik Değişkenler Arasındaki İlişkinin Tartışılması

Çalışmaya katılanların yaşlarına göre yabancı zenofobi ölçeği toplam puanları arasında anlamlı farklılık saptanmıştır. Söz konusu farkı oluşturan grubu belirlemeyi amaçlayarak yapılan kıyaslar sonucunda; 30 yaş ve altında olanlar ile 31-50 yaş aralığında olanların

yabancı düşmanlığı (zenofobi) ölçeği toplam puanları, 51 yaş ve üzerinden olanlardan daha yüksektir. Katılımcılardan 30 yaş ve altında olanlar ile 31-50 yaş aralığında olanların yabancı düşmanlığı toplam puanları arasında anlamlı bir farklılık saptanmamıştır. Literatür incelendiğinde, bu araştırmanın ulaştığı verilerin aksine, ileri yaşlılarda zenofobi düzeyinin gençlere daha yüksek olduğunu belirten çalışmalara rastlanmıştır (Burjanek, 2001; Năstută ve Tompea, 2011; Chen ve Yi, 2013). Gençlerin zenofobi düzeylerinin ileri yaşlılardan yüksek olduğunu gösteren bir çalışmaya da rastlanmıştır (Zeyhan-Aydın, 2019). Genelini Avrupa’da yapılan araştırmaların oluşturduğu zenofobi literatürünün yaşa dair bulgularının aksine Türkiye’de yapılan iki çalışmanın da genç yetişkin ve yetişkinlerde zenofobi düzeyinin yaşlılardan daha yüksek olduğu bulgusuna ulaşması önemli görülmüştür. Toplumlar arası sosyal, kültürel ve ekonomik farklılıkların zenofobi düzeylerini farklı biçimlerde etkilediği, bunun da araştırma sonuçlarına yansıdığı düşünülmektedir. Türkiye’de genç yetişkinlerin yüksek işsizlik düzeyinin, işverenlerin kendilerine sağladığı maddî avantajlar sebebiyle özellikle fiziksel güç gerektiren işlerde ucuz emek olarak gördükleri sığınmacıları çalıştırmayı tercih etmelerinin ve sosyal medyada özellikle son dönemde yaşanan ekonomik problemlerin sebebinin sığınmacılar olduğuna yönelik söylemlerin etkisiyle zenofobi düzeyinin daha ileri yaş grubundaki vatandaşlardan yüksek olduğu düşünülmektedir.

Cinsiyete göre katılımcıların zenofobi ölçeği puanları arasında anlamlı farklılık saptanmıştır. Kadınların yabancı düşmanlığı (zenofobi) ölçeği toplam puanları, erkeklerden daha yüksektir. Literatür incelendiğinde, cinsiyetin zenofobi düzeyi ile ilişkisi olmadığını (Burjanek, 2001; Năstută ve Tompea, 2011; Zeyhan Aydın, 2019) ve erkeklerin zenofobi düzeyinin kadınlardan daha yüksek düzeyde olduğunu (Barbarino ve Stürmer, 2016; Hjerm, 2009; Haque, 2015) belirten çalışmaların yanında, kadınların zenofobi düzeyinin erkeklerden daha yüksek olduğunu gösteren çalışmalar da mevcuttur (Demir, 2021; Hjerm ve Nagayoshi, 2011; Navruz, 2015; Obeid ve diğ., 2019). Kadınların zenofobi düzeylerinin erkeklerden daha yüksek olmasının sebebinin ekonomik ya da kültürel sebeplerden ziyade güvenliğe ve sosyoekonomik kazanımlara yönelik hissettikleri tehdit ve endişenin erkeklerden daha yoğun olmasıyla ilgili olduğu düşünülmektedir.

Eğitim düzeylerine göre katılımcıların zenofobi ölçeği toplam puanları arasında anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Lise ve üniversite mezunu olanların yabancı düşmanlığı toplam

puanlarının lisansüstü mezunu olanlardan daha yüksek olduğu görülmüştür. Öteki grupların yabancı düşmanlığı toplam puanları arasında anlamlı farklılık saptanmamıştır. Literatür incelendiğinde, eğitim düzeyi arttıkça zenofobi düzeyinin azaldığına işaret eden birçok çalışma bulunmaktadır (Burjanek, 2001; Hjerm, 2001; Hjerm, 2009; Hjerm, 2010; Küpper, Wolf ve Zick, 2010; Năstută ve Tompea, 2011; Chen ve Yi, 2013). Bu çalışmanın eğitim durumuyla zenofobi ilişkisi hakkındaki bulgularının lise ve üniversite mezunlarının çalışma ve sosyal güvence olanakları bakımından lisansüstü mezunlarına göre daha elverişsiz durumda olmasıyla ilgili olabileceği düşünülmektedir.

İlişki durumlarına göre katılımcıların zenofobi ölçeği toplam puanları anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Literatür incelendiğinde, hem evli bireylerin bekarlara göre daha yüksek zenofobi düzeyine sahip olduğuna (Chen ve Yi, 2013) hem bekar ve boşanmış bireylerin evlilere göre daha yüksek zenofobi düzeyine sahip olduğuna (Obeid ve diğ., 2019) işaret eden çalışmalar bulunmaktadır. Türkiye’de yapılan çalışmaların medeni durum ve zenofobi ilişkisine dair ulaştığı bulgular ise bu çalışmayla ortak biçimde zenofobi ile ilişki durumu arasında herhangi bir ilişki olmadığı bulgusuna ulaşılmıştır (Navruz, 2015; Özyurt, 2021; Zeyhan-Aydın, 2019). Bu ortaklığa dayanarak yaş grubu, eğitim düzeyi ve cinsiyet gibi değişkenlerin zenofobik tutumları etkilemek bakımından medeni duruma göre daha öncelikli olduğu söylenebilir.

Katılımcıların Türkiye’de yaşadıkları bölgelere göre zenofobi ölçeği toplam puanları anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Literatür incelendiğinde, Marmara ve Ege’de yaşayan vatandaşların Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu’da yaşayan vatandaşlara, İç Anadolu ve Akdeniz’de yaşayan vatandaşların ise Karadeniz ve Marmara’da yaşayan vatandaşlara göre daha düşük zenofobi düzeyine sahip olduklarına işaret eden bir çalışma mevcuttur (Çiftçi, 2018). Akdeniz bölgesinden katılımcıların diğer bölgelerden katılımcılara göre daha yüksek zenofobi düzeyine sahip olduğunu (Ankaralı ve diğ., 2017) ve Ege ve Güneydoğu Anadolu’daki katılımcıların zenofobi düzeyinin Karadeniz’deki katılımcılardan daha yüksek olduğuna (Karataş ve Güzel, 2020) işaret eden çalışmalar da mevcuttur. Çalışmanın ulaştığı bulgunun, başlangıçta sadece sınır illerini ve büyük şehirleri ilgilendiren bir süreç olarak değerlendirilen göçün tüm ülkeye yayılması ile ilgili olduğu düşünülmektedir.

5.2.5. Yetişkinlerde Empati ve Demografik Değişkenler Arasındaki İlişkinin Tartışılması

Çalışmaya katılanların yaşlarına göre bilişsel empati ve sosyal beceriler düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Duygusal tepki puanları arasındaysa anlamlı bir fark mevcuttur. 51 yaş ve üzerindeki kişilerin duygusal tepkisellik puanları, 30 yaş ve aşağısında olanlar ile 31-50 yaş arasındaki katılımcılardan daha yüksektir. Katılımcılardan 31-50 yaş ile 30 yaş ve aşağısında olanların duygusal tepki puanları arasında anlamlı bir farklılık olduğuna ulaşılmıştır. Çalışmaya katılanların yaşlarına göre empati düzeyi belirleme ölçeği toplam puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Literatür incelendiğinde, ileri yaş grubundaki bireylerin gençlere göre daha yüksek empati düzeyi gösterdiğini (Dymond ve diğ., 1952; Khanjani ve diğ., 2015; Magai, 2001; O'Brien ve diğ., 2013; Steenhaut, Demeyer, De Raedt ve Rossi, 2018) ve empatinin yaşla ilişkili olmadığını (Diehl, Coyle, ve Labouvie-Vief, 1996; Eysenck, Pearson, Easting ve Allsopp, 1985; Gürsel, 2016; Phillips ve diğ., 2002; Taşdemir, 1999) gösteren çalışmalar mevcuttur. İleri yaş grubundaki katılımcıların duygusal tepkisellik düzeyinin genç yaşlardaki katılımcılardan yüksek düzeyde olmasının belirli hayat tecrübelerinin ardından duyguların yoğunluğu ve süresinin artmasıyla ve yaş ilerledikçe sosyal bağları sürdürülebilir kılma ihtiyacıyla ilişkili olduğu düşünülmektedir.

Cinsiyete göre katılımcıların bilişsel empati, duygusal tepki ve empati düzeyi belirleme ölçeği genel puanları arasında anlamlı farklılık olduğuna ulaşılmıştır. Üç ölçek puanında da kadınların erkeklerden daha yüksek sonuçlar aldığı gözlenmiştir. Literatür incelendiğinde, kadınların empati düzeyinin erkeklerden daha yüksek olduğuna işaret eden birçok çalışmanın mevcut olduğu görülmektedir (Ang ve Goh, 2010; Brody ve Hall, 2000; Gutiérrez-Cobo ve diğ., 202; O'Brien ve diğ., 2013; Peleg ve Yitzhak, 2010; Smith, 2006; Endresen ve Olweus, 2001; O'Brien ve diğ., 2013; Van der Graaff ve diğ., 2014; Zeyhan-Aydın, 2019). Kadınlar hem fizyolojik olarak çevrelerindeki uyaranları algılamak ve onlarla etkileşime girmek konusunda erkeklere göre daha elverişli olduğundan (Auyeung ve diğ., 2009) hem de toplumsal cinsiyet kodlarıyla ilişkili olarak genellikle erkeklerden daha uyumlu, dikkatli ve anlayışlı olmak üzere yetiştirildiğinden (Akhtar, 1995; Çelik, 2008; İkiz, 2009) empati düzeylerinin de bu sürecin doğal bir sonucu olarak erkeklerden daha yüksek olduğu düşünülmektedir.

Eğitim düzeylerine göre katılımcıların bilişsel empati puanları arasında anlamlı farklılık saptanmıştır. Lise, üniversite ve lisansüstü mezunu olanların bilişsel empati puanları, ortaokul ve altı mezunu olanlardan daha yüksektir. Eğitim düzeylerine göre katılımcıların empati düzeyi belirleme ölçeği toplam puanları arasında anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Yapılan ikili karşılaştırmalar sonucunda; lise, üniversite ve lisansüstü mezunu olanların empati düzeyi belirleme ölçeği toplam puanları, ortaokul ve altı mezunu olanlardan daha yüksektir. Diğer grupların empati düzeyi belirleme ölçeği toplam puanları bakımından anlamlı bir farklılık olmadığına ulaşılmıştır. Eğitim düzeylerine göre katılımcıların duygusal tepki puanları arasında anlamlı bir farklılık olduğuna ulaşılmıştır. Lise, üniversite ve lisansüstü mezunu olanların duygusal tepki puanları, ortaokul ve altı mezunu olanlardan daha yüksektir. Diğer grupların duygusal tepki puanları arasında anlamlı bir farklılık saptanmamıştır. Literatür incelendiğinde, eğitim düzeyi ve bilişsel empati arasında (Gutiérrez-Cobo ve diğ., 2021), genel empati düzeyi arasında (Çiloğlu, 2015; Eisenberg ve Fabes, 1990; Sarıyüce Körükçü, 2004; Philips ve diğ., 2002; Schieman ve van Gundy, 2000; Sevimligül, 2002; Tanrıdağ, 1992; Zeyhan-Aydın, 2019) ve duygusal tepkisellik arasında (Kunzmann ve Richter, 2009) pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğunu belirten çalışmalar mevcuttur. Çalışmanın empati ve eğitim düzeyleri arasında ulaştığı bulguların literatürle uyumlu olduğu görülmekte, bu durumun eğitim düzeyi arttıkça aynı ortamda bulunan insan ve yaşantı çeşitliliğinin de artmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Eğitim düzeylerine göre katılımcıların sosyal beceriler puanları arasında anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Lisansüstü mezunu olanların sosyal beceriler puanları, ortaokul ve altı mezunu olanlardan daha yüksektir. Diğer grupların sosyal beceriler puanları arasında anlamlı bir farklılık saptanmamıştır. Literatürde doğrudan ilgili bir çalışmaya rastlanmayan bu durumun, eğitim düzeyi arttıkça genişleyen sosyal çevre ve iletişim olanakları ile ilgili olabileceği düşünülmektedir.

İlişki durumlarına göre katılımcıların empati düzeyi belirleme ölçeğinin tüm alt ölçekleri ile arasında anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur. İlişkisi olanların bilişsel empati, duygusal tepkisellik, sosyal beceriler ve empati düzeyi belirleme ölçeği toplam puanları ilişkisi olmayanlardan daha yüksektir. İlgili literatür incelendiğinde, ilişki durumunun empati düzeyini etkilediğine (Alver, 1998; Bulut ve Düşmez, 2014; Topdemir, 2009; Demir, 2020)

ve iki değişkenin anlamlı bir ilişkiye sahip olmadığına (Alper, 2007; Erçoban, 2003; İkiz, 2009; Sevimligöl, 2002) işaret eden çalışmalar mevcuttur. Çalışmanın bulgularının ilişkisi olan kişilerin partnerlerinin düşünce ve duyguları ile yakından ilgilenmeleri sonucu empati düzeylerinin ilişkisi olmayanlara nazaran daha yüksek olduğu düşünülmektedir.

Yaşadıkları bölgelere göre katılımcıların bilişsel empati, sosyal beceriler ve empati düzeyi belirleme ölçeği toplam puanlarının anlamlı farklılığı bulunmamaktadır. Yaşadıkları bölgelere göre katılımcıların duygusal tepki puanları arasında anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Akdeniz bölgesinde yaşayanların duygusal tepki puanları, İç Anadolu bölgelerinde yaşayanlardan daha yüksektir. Diğer bölgelerde yaşayanların duygusal tepki puanları arasında anlamlı bir farklılık saptanmamıştır. Literatür incelendiğinde bölgesel olarak empati düzeyinin değişkenliğini ölçen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu bakımdan bu verilerin, çalışmanın özgün yönlerinden birine işaret ettiği söylenebilir. Duygusal tepkisellik konusunda araştırma bulgularında gözlemlenen farklılığın, iklimin davranış biçimine etkisi bağlamında Akdeniz bölgesiyle sıkça ilişkilendirilen dürtüsellik, duygusallık gibi özelliklerle ilgili olabileceği düşünülmektedir.

5.2.6. Yetişkinlerde Çocukluk Çağı Travmatik Yaşantıları ve Demografik Değişkenler Arasındaki İlişkinin Tartışılması

Çalışmaya katılanların yaşlarına göre cinsel istismar, fiziksel istismar, duygusal istismar, aşırı koruma-kontrol ve çocukluk çağı travmaları ölçeği toplam puanları arasında anlamlı bir farklılık mevcut değildir. Literatür incelendiğinde, çocukluk çağı travmalarının yaşla ilişkisi olmadığını belirten bir çalışma bulunmuştur (Peker, 2017). Çalışmanın fiziksel ihmal dışındaki bulgularının bu çalışma ile uyumlu olduğu söylenebilir. Çalışmaya katılanların yaşlarına göre fiziksel ihmal puanları arasında anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Farklılığı yaratan grubu belirlemek amacıyla yapılan kıyaslar sonucu 51 yaşın üzerindeki katılımcılarla 31-50 yaş aralığındaki katılımcıların fiziksel ihmal puanları, 30 yaş ve altında olanlardan daha yüksektir. Katılımcılardan 51 yaş ve üzeri ile 31-50 yaş aralığında olanların fiziksel ihmal puanları arasında anlamlı bir farklılık saptanmamıştır. Literatürde yaş arttıkça çocukluk çağı travmatik yaşantısı düzeyinin de arttığı sonucuna ulaşan bir çalışmaya rastlanmıştır (Elçi, 2019). Bu durumun çocuğun ruhsal ve bedensel açıdan sağlıklı biçimde büyümesine verilen önemin zamanla artmasıyla ilgili olduğu düşünülmektedir.

Cinsiyete göre katılımcıların cinsel istismar puanları arasında anlamlı bir fark mevcuttur. Kadınların cinsel istismar puanları, erkeklerden daha yüksektir. İlgili literatür incelendiğinde, kadınların uğradığı cinsel istismar düzeyinin erkeklerden daha yüksek olduğuna işaret eden birçok çalışma mevcuttur (Alpay, 2015; Beyazova ve Şahin, 2007; Edgardh ve Ormstad, 2000; Garnefski and Diekstra, 1997; Glaser, 2022; Gunce, 1991; Halperin ve diğ., 1996; Perdahlı Fiş, Arman, Kalaca ve Berkem, 2010; Sariola and Uutela, 1996; Silverman ve diğ., 1996; Walker ve diğ., 2004; Wolfe ve diğ., 2000; Zoroğlu ve diğ., 2001). Bu bağlamda çalışmanın ulaştığı bulgunun literatürle uyumlu olduğu görülmektedir.

Katılımcıların fiziksel istismar, duygusal ihmal ve aşırı koruma-kontrol puanları ve çocukluk çağı travmatik yaşantılarına dair genel puanları arasında cinsiyete göre anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Duygusal istismar puanları ise cinsiyet bakımından anlamlı bir farklılık göstermektedir. Kadınların duygusal istismar puanları, erkeklerden daha yüksektir. Literatür incelendiğinde, kadınların daha fazla duygusal istismar bildirdiği birçok çalışma mevcuttur (Azizoğlu, 2008; Brown ve diğ., 2018; Karanis, 2016; Kıvılcım, 2015). Erkeklerin kadınlara göre daha fazla duygusal istismar algıladığını belirten çalışmalar (Lee, 2015; Öztürk-Serter, 2018; Zeren, Yengil, Arık ve Arslan, 2012) ve duygusal istismar ile cinsiyet arasında ilişki olmadığı bulgusuna ulaşan araştırmalar da (Azizoğlu, 2008; Karaca, 2001; Öztep, 2010; Yancı, 2020) mevcuttur. Bulgunun, kadınlara yüklenen duygusallık vasfından dolayı duygusal olarak istismar edilmeye daha uygun görülmeleriyle ilgili olduğu düşünülmektedir.

Katılımcıların cinsiyetine göre duygusal ihmal puanları arasında ise anlamlı bir fark yoktur fakat fiziksel ihmal puanları bakımından anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Erkeklerin fiziksel ihmal puanları kadınlardan daha yüksektir. Literatür incelendiğinde, cinsiyetin fiziksel ihmal düzeyiyle ilişkili olmadığı (Stoltenborgh, Bakermans-Kranenburg ve Van IJzendoorn, 2015) ve erkeklerin kadınlardan daha yüksek fiziksel ihmal düzeyleri bildirdiği (İnik, 2020) sonucuna ulaşan çalışmalar mevcuttur. Çalışmanın fiziksel ihmalin cinsiyetler arasındaki dağılımına ilişkin bulgusunun erkeklere yüklenen daha dayanıklı olma vasfıyla ilgili olduğu düşünülmektedir.

Eğitim düzeylerine göre katılımcıların cinsel istismar, duygusal istismar, duygusal ihmal, aşırı koruma-kontrol ve çocukluk çağı travmatik yaşantıları genel puanları anlamlı bir

farklılık göstermemektedir. Eğitim düzeyleri bakımından katılımcıların fiziksel istismar puanları arasında anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Ortaokul ve altı mezunu olanların fiziksel istismar puanları lise, üniversite ve lisansüstü mezunu olanlardan daha yüksektir. Diğer grupların fiziksel istismar puanları arasında anlamlı bir farklılık olmadığına ulaşılmıştır. Eğitim düzeylerine göre katılımcıların fiziksel ihmal puanları arasında anlamlı bir farklılık mevcuttur. Yapılan kıyaslar sonucunda; ortaokul ve altı eğitim düzeyinde olanların fiziksel ihmal puanları lise, üniversite ve lisansüstü düzeyinde olanlardan daha yüksektir. Lise mezunu olanların fiziksel ihmal puanları da üniversite ve lisansüstü mezunu olanlardan daha üsttedir. Diğer grupların fiziksel ihmal puanları arasında anlamlı bir farklılık olmadığına ulaşılmıştır. Literatür incelendiğinde, eğitim düzeyi ve travmatik yaşantıların negatif yönde ilişkili olduğuna işaret eden çalışmalar mevcuttur (Aydın ve İşmen, 2003; İnan, 2015). Çalışmanın fiziksel istismar ile ilgili ulaştığı veriler göz önünde bulundurularak, çocuklarının orta öğretimin üzerinde eğitim almasını destekleyemeyen ailelerin çocuklarını fiziksel olarak istismar etme oranlarının daha yüksek olduğu söylenebilir.

İlişki durumlarına göre katılımcıların cinsel istismar, fiziksel istismar, duygusal ihmal ve aşırı koruma-kontrol puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Genel olarak katılımcıların ilişki durumları ile çocukluk çağı travmaları arasında anlamlı bir farklılık saptanmamıştır. İlişkisi olmayan katılımcıların duygusal istismar puanları ise ilişkisi olanlardan daha yüksektir. Literatür incelendiğinde, duygusal istismarın ilişkinin gidişatı üzerinde fiziksel ihmalden daha büyük bir etki sahibi olduğuna (Edwards, Murphy, Tansill, Myrick, Probst, Corsa ve Gidycz, 2012; Gortner, Gollan ve Jacobson, 1997) işaret eden çalışmalara rastlanmıştır. Geçmişte duygusal olarak istismar edilmiş olmanın yetişkinlikte kişiye yeni bir ilişki kurmak ve sürdürmekte zorluk yaşatabildiği, çalışmanın bulgularının bu durumla ilgili olduğu düşünülmektedir.

İlişkisi olan katılımcıların fiziksel ihmal puanları ise ilişkisi olmayanlardan daha yüksektir. Literatür incelendiğinde, boşanmış kişilerin daha fazla travmatik yaşantı bildirdiğine (Tatar, 2019) ve travmatik yaşantıların ilişki durumuyla anlamlı bir ilişkisinin olmadığına (Kılınç, 2018) işaret eden çalışmalara rastlanmıştır. Fiziksel ihmal ve ilişki durumu arasında doğrudan bir ilişkidten bahsetmenin mümkün olmadığı ancak dolaylı bir ilişkinin söz konusu olabileceği düşünülmektedir.

Katılımcıların fiziksel istismar, duygusal istismar, fiziksel ihmal, duygusal ihmal ve aşırı koruma-kontrol ve yaşadıkları bölgelere göre katılımcıların çocukluk çağı travma puanları da anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Yaşadıkları bölgelere göre katılımcıların cinsel istismar puanları arasında anlamlı bir farklılık olduğuna ulaşılmıştır. Tespit amaçlı kıyaslar sonucunda; Ege bölgesinde yaşayanların cinsel istismar puanları, İç Anadolu ve Doğu Anadolu bölgelerinde yaşayanlardan daha yüksektir. Akdeniz bölgesinde yaşayanların cinsel istismar puanları da Doğu Anadolu bölgesinde yaşayanlardan daha yüksektir. Diğer bölgelerde yaşayanların cinsel istismar puanları arasında anlamlı bir farklılık saptanmamıştır. Literatür incelendiğinde, Türkiye'nin bölgeleri arasında cinsel istismarın dağılımı veya yaygınlığıyla ilgili bir çalışmaya rastlanmamıştır. Araştırmanın ulaştığı bulgunun bu bakımdan önemli olduğu düşünülmektedir.

5.2.7. Yetişkinlerde Empati ve Çocukluk Çağı Travmatik Yaşantılarının Zenofobiyle Yordayıcı İlişkileri Bakımından Tartışılması

Araştırma bulgularında empati ve çocukluk çağı travmatik yaşantılarının zenofobiye yordadığı görülmektedir. Bu bağlamda empati ve çocukluk çağı travmatik yaşantıları düzeylerindeki yükselmenin zenofobi düzeyinde de yükselmeye sebep olacağı söylenebilir. Sonuçlar empati ve zenofobi arasındaki yordayıcılık bağlamında değerlendirildiğinde, alan literatürü (Hwang, 2020; Jünemann, 2017; Pettigrew ve Troop, 2008; Zeyhan-Aydın, 2019) negatif ilişkiye işaret etmektedir. Çalışmanın ulaştığı sonucun bu açıdan pozitif çağrışım kapsamında değerlendirilebileceği düşünülmektedir. Yani daha yüksek düzeyde empati, bireylerin farklı geçmişlere sahip olanlar da dahil olmak üzere başkalarının duygularına ve deneyimlerine daha duyarlı olmalarına yol açabilir (Batson ve diğ., 1991; Tarrant ve diğ., 2009). Çelişkili gözükmeyle birlikte bu artan hassasiyet, potansiyel olarak algılanan tehditler veya farklılıklar konusundaki farkındalığı artırarak zenofobik tutumlara katkıda bulunabilir. Çocukluk çağı travmatik yaşantıları ve zenofobi arasındaki yordayıcılık ilişkisini doğrudan inceleyen bir literatür bulgusuna rastlanmamaktadır. Çocuklukta travmatik olaylar yaşamış kişiler, algılanan tehditlere karşı daha temkinli veya savunmacı olmayı içeren savunma mekanizmaları veya başa çıkma stratejileri geliştirebilirler (Finzi-Dottan ve Karu, 2006; Oflaz, 2008). Potansiyel tehlike olarak algılanan kişi ya da durumlara yönelik bu artan hassasiyet, zenofobik eğilimlere katkıda bulunabilir. Bu ilişkiyi psikolojik bir savunma mekanizması olan yansıtma (Freud, 1895; Akt. Vaillant, 1992) kapsamında

düşündüğümüzde çözülmemiş çocukluk travması yaşayan kişilerin problemlerini başkalarına, özellikle de farklı veya yabancı olarak algılananlara yansıttığını söyleyebiliriz (Gruen, 2005). Bu yansıtmanın artan empatiyle birleştiğinde, çözülmemiş travmatik deneyimlerle başa çıkmanın bir yolu olarak zenofobik tutumların artmasına yol açtığı söylenebilir.

Empati ve çocukluk çağı travmatik yaşantıları yordayıcı değişkenler olarak birlikte ele alındığında, artan empati ile çocuklukta yaşanan travmatik deneyimlerin birleşiminin komplike bir psikolojik dinamik yaratabileceği düşünülmektedir. Empati, travmatik deneyimler nedeniyle artan hassasiyetle birleştiğinde, algılanan farklılıklara karşı duygusal tepkilerin yoğunlaşmasına ve potansiyel olarak zenofobik tutumların artmasına yol açabilir. Üç kavram arası ilişkileri sosyo-kültürel bağlam ve çevresel faktörler üzerinden ele almak da mümkündür. Örneğin, sosyal çevre diğer gruplara yönelik olumsuz algıları güçlendiriyorsa, empatisi yüksek ve travmatik deneyim geçmişi olan bireylerin zenofobik tutumları benimsemeye daha duyarlı olacağı düşünülebilir.

5.3. Öneriler

Araştırmacılara;

Türkiye son on iki yıldır yoğun biçimde göç almaktadır. Bunun yanında hem göç vermekte hem de başka bir ülkeye göç etmeyi hedefleyen göçmenlerce transit ülke olarak kullanılmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmanın ele aldığı kavramlardan özellikle zenofobi konusunda yurt içinde yapılan çalışmalar artırılmalıdır. Farklı özelliklere sahip, göç süreçlerinden farklı biçimlerde etkilenen örneklem grupları ile yeni çalışmalar yapılması önemli görülmektedir.

Çalışmada kullanılan ölçeğin sınırlı kaldığı alanlar dolayısıyla zenofobi ile ilgili yeni çalışmalar için geniş kapsamlı ölçek ihtiyacı olduğu görülmüştür. Mevcut ölçekler genel bir göçmenler grubu hakkındaki tutumları ölçmeye yöneliktir oysa Türkiye’de farklı etnik gruplardan göçmenlerin zenofobinin farklı biçimlerde etkilendiği, örneğin Suriyeli göçmenlere yönelik zenofobinin Afrikalı göçmenlere yönelik zenofobiden farklı konularla ilişkili olduğu gözlenmektedir. Zenofobinin daha detaylı incelenebilmesi için daha detaylı

veri sağlayan, farklı özellik gösteren katılımcı gruplarına da uygulanabilecek ölçme araçları geliştirilmesi veya uyarlanması önemli olduğu düşünölmektedir.

Çalışmanın yapıldığı dönemde sosyoekonomik şartlar sebebiyle göçmenlere yönelik olumsuz tutumların daha yoğun olduğu gözlenmiştir. Bu bakımdan ilerleyen dönemlerde zenofobiyle ilgili yeni çalışmalar yapılmasının daha sağlıklı sonuçlar elde edebilmek bakımından elverişli olacağı düşünölmektedir.

Çalışma hazırlığı sürecinde öngörölememiş olsa da sonuçları değerlendirme aşamasında gelir düzeyinin zenofobiyle ilgili önemli bir demografik veri sunacağı düşünölmüştür. Zenofobiyle demografik değişkenler arasındaki ilişkileri inceleyecek araştırmacıların çalışma ve gelir durumunu da inceleyecekleri değişkenler arasında bulundurmasının önemli olduğu düşünölmektedir.

Okul ortamında zenofobinin kolayca gözlenebildiğı ve müdahale edilmesi gerektiğı düşünölmektedir. Bu bağlamda öğrencilerle, psikolojik danışmanların, öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin yabancı uyruklu öğrencilere yönelik tutumlarının, empati ve zenofobi düzeylerinin incelendiğı çalışmalar gerçekleştirilebilir.

Okul Psikolojik Danışmanlarına;

Araştırma bulguları, çocukluk çağı travmatik yaşantılarının empati düzeyiyle negatif yönlü ilişkisi olduğuna işaret etmektedir. Bu bağlamda okul psikolojik danışmanlarının önleyici rehberlik bağlamında travmatik yaşantıları olan öğrencileri tespit ederek empati düzeyini geliştirmeye yönelik bireyle ve grupla rehberlik çalışmaları yapmasının önemli olduğu düşünölmektedir.

Psikolojik danışmanlar tarafından önleyici rehberlik hizmetleri kapsamında yabancı uyruklu öğrencilerin eğitim sistemine uyum düzeyini artırmaları ve yerli öğrencilerle sağlıklı ilişki kurabilmeleri konusunda velilere yönelik faaliyetler düzenlenebilir.

Velilerin öğrencilere birçok alanda rol model olduğu göz önünde bulundurularak, özellikle zenofobi düzeyi yüksek olan velilerle, zenofobi düzeylerini azaltmaya yönelik çalışmalar gerçekleştirilebilir.

Öğretmenler ve Okul İdarecilerine;

Sınıf ve okul ortamında empatiyi artırabilmek adına öğrencilerin iletişimlerini geliştirebilecek faaliyetler düzenlenebilir.

Yabancı uyruklu ve yerli öğrenci velileri arasındaki ilişkileri iyileştirmek için velilerin de katılımını içeren etkinlikler düzenlenebilir.

Ailelere;

Ebeveynlerin çocuklara rol model oldukları bilinmektedir. Bu bağlamda aileler, kendilerindeki zenofobik düşünce ve tutumların farkına vararak söz konusu düşünce ve tutumları en aza indirebilmek için hem kendilerini hem de çocuklarını zenofobi, empati vb. konularda bilgilendirebilir.

Çocukluk çağı travmatik yaşantılarının kişilerin yetişkinlik yaşamını yoğun biçimde etkilediği bilinmektedir. Bu bağlamda ailelerin çocuklarla sağlıklı bir ilişki sürdürmesi, psikolojik destek almaktan kaçınmaması önemli görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Acehan, S., Bilen, A., Ay, M. O., Gülen, M., Akkan, A. ve İçme, F. (2013). Çocuk istismarı ve ihmalinin değerlendirilmesi. *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi*, 22(4), 591-614. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/aktd/issue/2206/29347>
- Auyeung, B., Wheelwright, S., Allison, C., Atkinson, M., Samarawickrema, N. ve Baron-Cohen, S. (2009). The children's empathy quotient and systemizing quotient: Sex differences in typical development and in autism spectrum conditions. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 39(11), 1509-1521. doi:10.1007/s10803-009-0772-x
- Akbulut, E. (2010). *Sınıf öğretmenlerinin empatik eğilim düzeyleri* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 273077).
- Akçamete, G. ve Avcıoğlu, H. (2005). Sosyal becerileri değerlendirme ölçeğinin (7-12 yaş) geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(2), 61-77. Erişim adresi: <http://acikerisim.ibu.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12491/284>.
- Akçapar, S. K. ve Şimşek, D. (2018). The politics of Syrian refugees in Turkey: A question of inclusion and exclusion through citizenship. *Social Inclusion*, 6(1), 176-187. doi:10.17645/si.v6i1.1323
- Akhtar, S. (1995). A third individuation: Immigration, identity and the psychoanalytic process. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 4(43), 1051-1084. doi:10.1177/00030651950430040
- Akpınar, T. (2017). Türkiye'deki Suriyeli mülteci çocukların ve kadınların sosyal politika bağlamında yaşadıkları sorunlar. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(3), 16-29. Erişim adresi: https://www.ibaness.org/bnejss/2017_03_03/03_Akpınar.pdf
- Aksel, Ş. ve Yılmaz Irmak, T. (2005). Review of child abuse and neglect literature in Turkey. *Xth ISPCAN European Regional Conference on Child Abuse and Neglect, Berlin, Almanya*.
- Akşit, G., Bozok, M. ve Bozok, N. (2015). Zorunlu göç, sorunlu karşılaşmalar: Hisar köyü, Nevşehir'deki Suriyeli göçmenler örneği. *TC. Maltepe Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1(2), 92-116. Erişim adresi: <http://acikerisim.maltepe.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12415/3565>
- Aktaş Özcafı, A. (2012). *Annenin çocuk yetiştirme tutumu ile çocuğun sosyal beceri düzeyi arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 449765).

- Allbaugh, L. J., Mack, S. A., Culmone, H. D., Hosey, A. M., Dunn, S. E. ve Kaslow, N. J. (2018). Relational factors critical in the link between childhood emotional abuse and suicidal ideation. *Psychological Services*, 15(3), 298-304. doi:10.1037/ser0000214
- Allport, G. W. (1954). *The nature of prejudice*. Boston: Addison-Wesley.
- Alpay, E. H. (2015). *Çocukluk çağı cinsel ve fiziksel istismarı ile yineleyen mağduriyet ve psikopatoloji ilişkisinde duygu düzenlemenin aracı rolü*. (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 407587).
- Alpay, E. H., Aydın, A. ve Bellur, Z. (2017). Çocukluk çağı travmalarının depresyon ve travma sonrası stres belirtileri ile ilişkisinde duygu düzenleme güçlüklerinin aracı rolü. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 20(3), 218-226. doi:10.5505/kpd.2017.98852
- Alper, D. (2007). *Psikolojik danışmanlar ve sınıf öğretmenlerinin duygusal zeka düzeyleri, iletişim ve empati becerilerinin karşılaştırılması* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 211617).
- Alsancak, C. (2016). *Çocukluk çağı travmaları ve bağlanma özellikleri ile obsesif inanışlar ve obsesif kompulsif belirtilerin ilişkisinde dünyaya ilişkin varsayımların aracılık rolü: Üniversite öğrencilerinde bir değerlendirme* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 449565).
- Alver, B. (1998). *Bireylerin uyum düzeyleri ile empatik becerileri arasındaki ilişkiler* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 72699).
- Ammerman, R. ve Hersen, M. (Ed.). (1990). *Children at risk*. Berlin: Springer Science & Business Media.
- Ammerman, R. T., Shenk, C. E., Teeters, A. R., Noll, J. G., Putnam, F. W. ve Van Ginkel, J. B. (2013). Multiple mediation of trauma and parenting stress in mothers in home visiting. *Infant Mental Health Journal*, 34(3), 234-241. doi:10.1002/imhj.21383
- Anders, S. L., Frazier, P. A. ve Frankfurt, S. B. (2011). Variations in criterion a and PTSD rates in a community sample of women. *Journal of Anxiety Disorders*, 25(2), 176-184. doi: 1.01016/j.janxdis.2010.08.018
- Ang, R. P. ve Goh, D. H. (2010). Cyberbullying among adolescents: The role of affective and cognitive empathy, and gender. *Child Psychiatry & Human Development*, 41(4), 387-397. Erişim adresi: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10578-010-0176-3>
- APA. (2013). *DSM-5 tanı ölçütleri başvuru elkitabı*. (Çev. E. Köroğlu). Ankara: HYB Yayıncılık.
- Arkonaç O. (1999). *Açıklamalı psikiyatri sözlüğü*. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri.s

- Arkonaç, S. (2016). *İnsan insan içinde*. İstanbul: Hiperlink.
- Arseneault, L., Cannon, M., Fisher, H. L., Polanczyk, G., Moffitt, T. E. ve Caspi, A. (2011). Childhood trauma and children's emerging psychotic symptoms: a genetically sensitive longitudinal cohort study. *American Journal of Psychiatry*, 168(1), 65-72. doi:10.1176/appi.ajp.2010.10040567
- Atım, R. (2016), *Yasadışı göç olayında transit ülke Türkiye* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 448679).
- Auyeung, B., Wheelwright, S., Allison, C., Atkinson, M., Samarawickrema, N. ve Baron-Cohen, S. (2009). The children's empathy quotient and systemizing quotient: Sex differences in typical development and in autism spectrum conditions. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 39(11), 1509-1521. Erişim adresi: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10803-009-0772-x>
- Aydın, O. ve İşmen, E. A. (2003). 18-25 yaş grubu erkeklerde çocukluk çağı örselenme yaşantısının incelenmesi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 18, 7-20. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mauebd/issue/379/2589>
- Azizoğlu, M. (2009), *Lise ergenlerinde duygusal istismarın başarıya etkisi* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 227457).
- Bağcı, S. Ç. ve Canpolat, E. (2019). Mediators on the relationship between contact with Turks and psychological well-being among Syrian immigrants. *Nesne Psikoloji Dergisi*, 7(15), 149-169. doi:10.7816/nesne-07-15-01
- Baldwin, J. (1998). *Collected essays*. New York: Library of America.
- Barbarino, M. L. ve Stürmer, S. (2016). Different origins of xenophile and xenophobic orientations in human personality structure: A theoretical perspective and some preliminary findings. *Journal of Social Issues*, 72(3), 432-449. doi:10.1111/josi.12175
- Barnett, M. A., King, L. M., Howard, J. A. ve Dino, G. A. (1980). Empathy in young children: Relation to parents' empathy, affection, and emphasis on the feelings of others. *Developmental Psychology*, 16, 243-244. doi:10.1037/0012-1649.16.3.243
- Basch, M.F. (1983). Empathic understanding: A review of the concept and some theoretical considerations. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 31(1), 101-26. doi:10.1177/0003065183031001
- Batson, C. D., Batson, J. G., Slingsby, J. K., Harrell, K. L., Peekna, H. M., & Todd, R. M. (1991). Empathic joy and the empathy-altruism hypothesis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61(3), 413-426. doi:10.1037/0022-3514.61.3.413

- Bauman, Z. (2018). *Kapımızdaki yabancılar* (Çev. E. Barca). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Belsky, J. (1980). Child maltreatment: An ecological integration. *American Psychologist*, 35(4), 320-335. doi:10.1037/0003-066X.35.4.320
- Bernadett-Shapiro, S., Ehrensaft, D. ve Shapiro, J. L. (1996). Father participation in childcare and the development of empathy in sons: An empirical study. *Family Therapy*, 23(2), 77. Erişim adresi: <https://psycnet.apa.org/record/1996-01767-001>
- Bernet, C. Z. ve Stein, M. B. (1999). Relationship of childhood maltreatment to the onset and course of major depression in adulthood. *Depress Anxiety*, 9, 169-74. Erişim adresi: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/10431682/>
- Bernet, W. (1997). Practice parameters for the forensic evaluation of children and adolescents who may have been physically or sexually abused. *American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 36(10), 37-56. doi:10.1097/00004583-199710001-00004
- Beter, Ö. (2006). *Sınırlar ötesi umutlar mülteci çocuklar*. Ankara: SABEV Yayınları.
- Beyazova, U. ve Şahin, F. (2007). Çocuk istismarı ve ihmaline yaklaşımda hastane çocuk koruma birimleri Derleme. *Türk Pediatri Arşivi*, 42(11), 16-18. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/tpedar/issue/13201/159490>
- Bhugra, D. (2004). Migration and mental health. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 109(4), 243-258. doi:10.1046/j.0001-690X.2003.00246.x
- Bifulco, A. ve Moran, P. (2002). *Wednesday's child: Research into women's experience of neglect and abuse in childhood and adult depression*. London: Routledge.
- Bifulco, A., Kwon, J., Jacobs, C., Moran, P. M., Bunn, A. ve Beer, N. (2006). Adult attachment style as mediator between childhood neglect/abuse and adult depression and anxiety. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 41(10), 796-805. doi:10.1007/s00127-006-0101-z
- Bilsborrow, R. E. (2002). Migration, population change, and the rural environment. *Environmental change and security project Report*, (8), 69-94. Erişim adresi: <https://www.jstor.org/stable/20164614>
- Bishop, F. I. (1971). Children at risk. *Medical Journal of Australia*, 1(12), 623-628. doi:10.5694/j.1326-5377.1971.tb87750.x
- Blalock, H. M. (1967). *Toward a Theory of Minority-group Relations*. New York, NY: Capricorn Books.

- Boehnke, K., Hagan, J. ve Hefler, G. (1998). On the development of xenophobia in Germany: The adolescent years. *Journal of Social Issues*, 54, 585-603. doi:10.1111/j.1540-4560.1998.tb01237.x
- Bonanno, G. A. (2004). Loss, trauma, and human resilience: have we underestimated the human capacity to thrive after extremely aversive events? *American Psychologist*, 59(1), 20-28. doi:10.1037/1942-9681.S.1.101
- Bonanno, G. A. ve Diminich, E. D. (2013). Annual research review: Positive adjustment to adversity-trajectories of minimal-impact resilience and emergent resilience. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 54(4), 378-401. doi:10.1111/jcpp.12021
- Bonanno, G. A., Field, N. P., Kovačević, A. ve Kaltman, S. (2002). Self-enhancement as a buffer against extreme adversity: Civil war in Bosnia and traumatic loss in the United States. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 28(2), 184-196. doi:10.1177/0146167202282005
- Borke, H. (1971). Interpersonal perception of young children: Egocentrism or empathy?. *Developmental psychology*, 5(2), 263-269. doi:10.1037/h0031267
- Bostancı, N., Albayrak, B., Bakoğlu, İ. ve Çoban, Ş. (2006). Üniversite öğrencilerinde çocukluk çağı travmalarının depresif belirtileri üzerine etkisi. *New/Yeni Symposium Journal*, 44(4), 189-195. Erişim adresi: <https://www.neuropsychiatricinvestigation.org/Content/files/sayilar/pdf/EN-YeniSempozyum-ec922c8b.pdf>.
- Boudon, R. (1989). Subjective rationality and the explanation of social behavior. *Rationality and Society* 2,173-196. doi:10.1177/10434631890010020
- Boyer, L. B. (1999). *Countertransference and regression*. Northvale, NJ: Jason Aranson.
- Briere, J. (2004). *Psychological assessment of adult posttraumatic states: Phenomenology, diagnosis, and measurement*. Washington, DC: American Psychological Association. doi:10.1037/10809-000.
- Briere, J. N. ve Scott, C. (2016). *Travma terapisinin ilkeleri: Belirtiler, değerlendirme ve tedavi için bir kılavuz*. (Çev. B. D. Genç). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Brody, L. R. ve Hall, J. A. (2000). Gender, emotion, and expression. M. Lewis ve J. M. Haviland-Jones (Ed.), *Handbook of emotions* (ss. 338-349). New York: Guilford Press.
- Brown, S., Fite, P. J., Stone, K., Richey, A. ve Bortolato, M. (2018). Associations between emotional abuse and neglect and dimensions of alexithymia: The moderating role of sex. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*, 10(3), 300-308. doi:10.1037/tra0000279

- Bryant, R. A., O'Donnell, M. L., Creamer, M., McFarlane, A. C., Clark, C. R. ve Silove, D. (2010). The psychiatric sequelae of traumatic injury. *American Journal of Psychiatry*, 167(3), 312-320. doi:10.1176/appi.ajp.2009.09050617
- Bulut, H. ve Düşmez, İ. (2014). Öğretmenlerin empatik eğilim becerilerinin demografik ve mesleki değişkenler bakımından karşılaştırılması. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (5), 105-115. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/igdirsosbilder/issue/66810/1044858>
- Burjanek, A. ve Retter, A. (2001). Xenophobia among the Czech population in the context of post-communist countries and Western Europe. *Czech Sociological Review*, 53-67.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2008). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Cacho, L. M. (2012). *Social death: Racialized rightlessness and the criminalization of the unprotected*. New York: New York University Press.
- Cadwallader, M. T. (1992). *Migration and residential mobility: Macro and micro approaches*. Wisconsin: University of Wisconsin Press.
- Coates, D. (2010). Impact of childhood abuse: Biopsychosocial pathways through which adult mental health is compromised. *Australian Social Work*, 63(4), 391-403. doi:10.1080/0312407X.2010.508533
- Calhoun, L. G., Cann, A., Tedeschi, R. G. ve McMillan, J. (2000). A correlational test of the relationship between posttraumatic growth, religion, and cognitive processing. *Journal of Traumatic Stress: Official Publication of The International Society for Traumatic Stress Studies*, 13(3), 521-527. doi:10.1023/A:1007745627077
- Cankur, S., Kırımsoy, E., Şekercioğlu, G., Özko, H., Yıldırım, E. ve Erdoğan N. (2012). *Çocukların ev içinde yaşadıkları şiddet araştırması*. İstanbul: Genç Hayat Yayınları.
- Carlson, E. B. ve Rosser-Hogan, R. (1991). Trauma experiences, posttraumatic stress, dissociation, and depression in Cambodian refugees. *The American Journal of Psychiatry*, 148(11), 1548-1551. doi:10.1176/ajp.148.11.1548
- Castles, S. ve Miller, M. J. (2008). *Göçler çağı/Modern dünyada uluslararası göç hareketleri*. (Çev. B. U. Bal ve İ. Akbulut). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Castles, S. ve Miller, M. J. (1993). *The age of migration: International population movements in the modern world*. London: Macmillan.
- Chasan, N. (2010). *Alkol bağımlılığı ile çocukluk çağı travmaları ilişkisi* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 278770).

- Chen, Y. H. ve Yi, C. C. (2013). The perception of social distance in a multi-ethnic society: The case of Taiwan. *Immigrant Adaptation in Multi-Ethnic Societies* (ss. 184-210). London: Routledge.
- Christian, C. W. (2015). The evaluation of suspected child physical abuse. *Pediatrics*, 135(5), 1337-1354. doi:10.1542/peds.2015-0356
- Christov-Moore, L., Simpson, E. A., Coudé, G., Grigaityte, K., Iacoboni, M. ve Ferrari, P. F. (2014). Empathy: Gender effects in brain and behavior. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, 46, 604-627. doi:10.1016/j.neubiorev.2014.09.001
- Chu, J. A., Frey L.M., Ganzel, B.L. ve Matthews, J.A. (1999) Memories of childhood abuse: dissociation, amnesia, and corroboration. *Am J Psychiatry*, 156, 749-755. doi:10.1176/ajp.156.5.749
- Coates, D. (2010). Impact of childhood abuse: Biopsychosocial pathways through which adult mental health is compromised. *Australian Social Work*, 63(4), 391-403. doi:10.1080/0312407X.2010.508533
- Cohen, R. (1987). *The new helots: Migrants in the international division of labour*. Avebury: Gower Publishing Group.
- Comas-Díaz, L. ve Greene, B. (Ed.). (1994). *Women of color: Integrating ethnic and gender identities in psychotherapy*. New York: Guilford.
- Crowther, J. (Ed.) (1995). *Oxford advanced learners dictionary of current English: International new students*. London: Oxford University Press.
- Cyders, M. A. ve Smith, G. T. (2008). Emotion based dispositions to rash action: Positive and negative urgency. *Psychological Bulletin*. 134(6), 807. doi:140.1037/a0013341
- Çakır, S. (2011). Geleneksel Türk kültüründe göç ve toplumsal değişme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2011(24), 129-142. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/sufesosbil/issue/11413/136309>
- Çelik, E. (2008). *Okul öncesi eğitim öğretmenlerinin empatik eğilimlerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 476026).
- Çetin, C. N. (2008). *İlköğretim dördüncü sınıf öğrencilerinin empatik beceri düzeylerinin anne baba tutumları ve öz saygı ile ilişkisi* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 214863).

- Çiloğlu, D. (2015). Motor taklit kabiliyeti ile duygusal ve bilişsel empati arasındaki ilişkinin profesyonel ve amatör dansçılar arasında incelenmesi (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 427580).
- Çolak, B., Kokurcan, A. ve Özsan H., H. (2010). DSM'ler boyunca travma kavramının seyri. *Kriz Dergisi*, 18(3), 19-26. doi:10.1501/Kriz_0000000322.
- Çubukçu, Z. ve Gültekin, M. (2006). İlköğretimde öğrencilere kazandırılması gereken sosyal beceriler. *Bilig*, (37), 155-174. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/bilig/issue/25369/267789>
- Danış, A. D. (2004). Yeni göç hareketleri ve Türkiye. *Birikim*, 184-185, 216-224. Erişim adresi: <https://www.academia.edu/download/10202856/yenigochareketleri.pdf>.
- Davis, M. H. (1983). Measuring individual differences in empathy: evidence for a multidimensional approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 44(1), 113. doi:10.1037/0022-3514.44.1.113
- De Vignemont, F. ve Singer, T. (2006). The empathic brain: how, when and why?. *Trends in Cognitive Sciences*, 10(10), 435-441. doi:10.1016/j.tics.2006.08.008
- De Wied, M., Branje, S. J. ve Meeus, W. H. (2007). Empathy and conflict resolution in friendship relations among adolescents. *Aggressive Behavior: Official Journal of the International Society for Research on Aggression*, 33(1), 48-55. doi:10.1002/ab.20166
- Decety, J. ve Jackson, P. L. (2004). The functional architecture of human empathy. *Behavioral and Cognitive Neuroscience Reviews*, 3(2), 71-100. doi:10.1177/1534582304267187
- Demir, A. (2020). *Yetişkinlerde empatiyi yordamada hayvan hakları ile ilgili tutumların incelenmesi* (Doktora Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 616175).
- Demir, E. (2021). *Sağlık çalışanlarında kültürlerarası iletişim kaygısının zenofobi (yabancı düşmanlığı) ile ilişkisi* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 690907).
- Deniz, T. (2014). Uluslar arası göç sorunu perspektifinde Türkiye. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 181, 175-204. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/tsadergisi/issue/21491/230375>
- Dereli-İman, E. (2015). Ergenlerin çocukluk örselenme yaşantıları ile empatik eğilim, sosyal sorun çözme becerileri arasındaki ilişki. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 5(3), 235-256, doi:10.14527/pegegog.2015.013.

- Derman, M. T., Türen, Ş. ve Buntürk, T. (2020). Okul öncesi çocukların empati bölümleri ile annelerinin ebeveyn tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi*, 4(2), 331-362. doi:10.24130/eccd-jecs.1967202042188
- Diehl, M., Coyle, N. ve Labouvie-Vief, G. (1996). Age and sex differences in strategies of coping and defense across the life span. *Psychology and Aging*, 11(1), 127. doi:10.1037/0882-7974.11.1.127
- Dinçyürek, S. (2004). Üniversite öğrencilerinin empatik becerilerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 10, 95-116. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/marucog/issue/457/3667>
- Doğan, E. (2015). *Televizyon haberlerinde nefret söylemi: Suriyeli sığınmacılar örnek olayı* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 391390).
- Dontsov, A. I. ve Zotova, O. Y. (2013). Reasons for migration decision making and migrants security notions. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 86, 76-81. doi:10.1016/j.sbspro.2013.08.528
- Dovidio, J. F. ve S. L. Gaertner. (1998). On the nature of contemporary prejudice. J. L. Eberhardt ve S. T. Fiske (Ed.), *Confronting Racism. The Problem and the Response*. London: Sage Publications, Inc.
- Dökmeci, M. (2017). *Self-compassion as a mediator between parental acceptance rejection and emotional reactivity among university students*. (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 503196).
- Döner, H. (2016). *Suriyeli göçmenlerle yaşanan sorunlar üzerine sosyolojik bir araştırma: Hatay ili örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 428275).
- Draper, B., Pfaff, J., Pirkis, J., Snowdon, J., Lautenschlager, N., Wilson, I. ve Almeida, O. (2008). Long-term effects of childhood abuse on the quality of life and health of older people: Results from the depression and early prevention of suicide in general practice project. *Journal of the American Geriatrics Society*, 56, 262-271. doi:10.1111/j.1532-5415.2007.01537.x
- During, S. M. ve McMahon, R. J. (1991). Recognition of emotional facial expressions by abusive mothers and their children. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 20(2), 132-139. doi:10.1207/s15374424jccp2002_4
- Durmuşoğlu, N. ve Yıldırım-Doğru, S. S. (2006). Çocukluk örseleyici yaşantılarının ergenlikteki yakın ilişkilerde bireye etkisinin incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal*

- Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, 237-246. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/susbed/issue/61781/923628>
- Dymond, R. F., Hughes, A. S. ve Raabe, V. L. (1952). Measurable changes in empathy with age. *Journal of Consulting Psychology*, 16(3), 202. doi:10.1037/h0061864
- Edgardh, K. ve Ormstad, K. (2000). Prevalence and characteristics of sexual abuse in a national sample of Swedish seventeen-year-old boys and girls. *Acta Paediatrica*, 89(3), 310-319. doi:10.1111/j.1651-2227.2000.tb01333.x
- Edwards, K. M., Murphy, M. J., Tansill, E. C., Myrick, C., Probst, D. R., Corsa, R. ve Gidycz, C. A. (2012). A qualitative analysis of college women's leaving processes in abusive relationships. *Journal of American College Health*, 60(3), 204-210. doi:10.1080/07448481.2011.586387
- Eisenberg, N. ve Fabes, R. A. (1990). Empathy: Conceptualization, measurement, and relation to prosocial behavior. *Motivation and Emotion*, 14(2), 131-149. Erişim adresi: <https://link.springer.com/article/10.1007/BF00991640>
- Eisenberg, N. ve Lennon, R. (1983). Sex differences in empathy and related capacities. *Psychological Bulletin*, 94(1), 100-131. doi:10.1037/0033-2909.94.1.100
- Eisenberg, N. ve Strayer, J. (Ed.). (1990). *Empathy and its development*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Eisenberg, N., Murphy, B. C. ve Shepard, S. (1997). The development of empathic accuracy. W. J. Ickes (Ed.), *Empathic accuracy* (ss. 73-116). New York: The Guilford Press.
- Ekici, S. ve Tuncel, G. (2015). Göç ve insan. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 9-22. doi:10.20493/bt.71783
- Elçi, P. (2019). *Çocukluk çağı örselenme yaşantılarının kişilik tiplerinin gelişimi üzerine etkisi* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 571335).
- Elicker, J., Englund, M., Sroufe, L. A., Parke, R. D. ve Ladd, G. W. (1992). *Family-peer relationships: Modes of linkage*. London: Routledge.
- Endersen, I. M. ve Olweus, D. (2001). *Constructive and destructive behavior: Implications for family, school, and society*. Washington, DC: American Psychological Association.
- Ensink, K., Biberdzic, M., Normandin, L. ve Clarkin, J. (2015). A developmental psychopathology and neurobiological model of borderline personality disorder in adolescence. *Journal of Infant, Child, and Adolescent Psychotherapy*, 14(1), 46-69. doi:10.1080/15289168.2015.1007715

- Ercan, F. Z. (2020). *Okul sosyal hizmeti bağlamında Suriyeli çocukların eğitim sorunları*. Konya: Çizgi Yayınevi.
- Erçoban, S. (2003). *İlköğretim II. kademesindeki branş öğretmenlerinin empatik eğilim düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 127904).
- Erdoğan, B. ve Öztürk, E. (2018). Ruhsal travmanın aktarımında narsisizm. *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 3(3), 11-20. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/buefd/issue/41874/505137>
- Erdoğan, D. (2018). *Yerel medyada nefret söylemi: Suriyeli sığınmacıların Kilis yerel basınında temsili*. (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 504330).
- Erdoğan, M. (2017). *Suriyeliler barometresi*. Erişim adresi: <https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2020/09/SB2019-TR-04092020.pdf>
- Esses, V. M., Dovidio, J. F., Jackson, L. M. ve Armstrong, T. L. (2001). The immigration dilemma: The role of perceived group competition, ethnic prejudice, and national identity. *Journal of Social Issues*, 57, 389-412. doi:10.1111/0022-4537.00220
- Evenden, J. (1999). Impulsivity: A discussion of clinical and experimental findings. *Journal of Psychopharmacology*, 13(2), 180-192. doi:10.1177/026988119901300211
- Evren, C. ve Ögel, K. (2003). Alkol/madde bağımlılarında dissosiyatif belirtiler ve çocukluk çağı travması, depresyon, anksiyete ve alkol/madde kullanımı ile ilişkisi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 4, 30-37. Erişim adresi: <http://www.ogelk.net/dosyadepo/disosiyatif.pdf>.
- Eysenck, S. B., Pearson, P. R., Easting, G. ve Allsopp, J. F. (1985). Age norms for impulsiveness, venturesomeness and empathy in adults. *Personality and individual differences*, 6(5), 613-619. doi:10.1016/0191-8869(85)90011-X
- Feshbach, N. D. (1975). Empathy in children: Some theoretical and empirical considerations. *The counseling psychologist*, 5(2), 25-30. doi: 10.1177/00110000750050020
- Finzi-Dottan, R., & Karu, T. (2006). From Emotional Abuse in Childhood to Psychopathology in Adulthood: A Path Mediated by Immature Defense Mechanisms and Self-Esteem. *Journal of Nervous and Mental Disease*, 194(8), 616-621. doi: 10.1097/01.nmd.0000230654.49933.23
- Fischer, G., Riedesser, P. ve Fischer, A. G. (1999). *Lehrbuch der psychotraumatologie*. E. Reinhardt. Munich: Ernst Reinhardt Verlag.
- Flowers, R.B. (1986). *Children and criminality*. Connecticut: Greenwood Press.

- Foner, N. ve Fredrickson, G. M. (Eds.). (2004). *Not just Black and White: Historical and contemporary perspectives on immigration, race, and ethnicity in the United States*. New York: Russell Sage.
- Foucault, M. (2006). *Deliliğin tarihi*. (Çev. M. A. Kılıçbay). Ankara: İmge Yayınları.
- Freud, S. (1926). *Inhibitions, symptoms and anxiety (The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud, Vol. 20)*. London: The Hogarth Press and the Institute of Psycho-Analysis.
- Freud, S. (2001). *The complete psychological works of Sigmund Freud vol. 12: The case of Schreber papers on technique and other works*. New York, NY: Random House.
- Fritzsche, K. (1994). Conditions for xenophobia in eastern Germany (Formerly the GDR). R. F. Farnen (Ed.), *Nationalism, ethnicity, and identity: Cross national and comparative perspectives* (ss. 277-284). Piscataway, NJ: Transaction Publishers.
- Gabaccia, D. R. (2002). *Immigration and American diversity: A concise introduction*. Malden, MA: Blackwell.
- Garaigordobil, M. ve Peña, A. (2014). Intervención en las habilidades sociales: Efectos en la inteligencia emocional y la conducta social. *Behavioral Psychology/Psicología Conductual*, 22(3), 551-567. Erişim adresi: https://www.behavioralpsycho.com/wp-content/uploads/2019/08/09.Garaigordobil_22-3oa.pdf.
- Genç, S. Z. ve Kalafat, T. (2008). Öğretmen adaylarının demokratik tutumları ile empatik becerilerinin değerlendirilmesi üzerine bir araştırma. *Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(19), 211-222. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/manassosyal/issue/49945/640049>
- Germano, R. (2018). Using video to promote empathy, reduce xenophobia, and illustrate concepts in the study of international migration. *Migration Studies*, 6(1), 140-152. doi:10.1093/migration/mnx035
- Gezici Yalçın, M. (2017). *Göç psikolojisi*. Ankara: Pharmakon Yayınevi.
- Glaser, D. (2002). Emotional abuse and neglect (psychological maltreatment): A conceptual framework. *Child Abuse & Neglect*, 26, 697-714. doi:10.1016/S0145-2134(02)00342-3
- Goetz, J. L., Keltner, D. ve Simon-Thomas, E. (2010). Compassion: an evolutionary analysis and empirical review. *Psychological bulletin*, 136(3), 351-374. doi:10.1037/a0018807
- Gortner, E. T., Gollan, J. K. ve Jacobson, N. S. (1997). Psychological aspects of perpetrators of domestic violence and their relationships with the victims. *Psychiatric Clinics of North America*, 20(2), 337-352. doi:10.1016/S0193-953X(05)70316-6

- Gotanda, N. (1991). A critique of “Our Constitution is color-blind.” *Stanford Law Review*, 44, 1–68. doi:10.2307/1228940.
- Green, A. (1996). Child sexual abuse and incest. M. Lewis (Ed.), *Child and adolescent psychiatry. A comprehensive textbook*. Baltimore, MA: Williams & Wilkins.
- Greenberg, D. M., Baron-Cohen, S., Rosenberg, N., Fonagy, P. ve Rentfrow, P. J. (2018). Elevated empathy in adults following childhood trauma. *PLoS One*, 13(10). 1-13. doi:10.1371/journal.pone.0203886
- Greenfeld, P. J. (2001). Escape from Albuquerque: an Apache memorate. *American Indian culture and Research Journal*, 25(3), 47-71. doi:10.17953
- Gruen, A. (2005). *İçimizdeki yabancı*. (Çev. İ. İgan). İstanbul: Çitlembik Yayınları.
- Gruen, A. (2007). *İhanete uğrayan sevgi - sahte tanrılar*. (Çev. İ. İgan). İstanbul: Çitlembik Yayınları.
- Grühn, D., Rebucal, K., Diehl, M., Lumley, M. ve Labouvie-Vief, G. (2008). Empathy across the adult lifespan: Longitudinal and experience-sampling findings. *Emotion*, 8(6), 753-765. doi:10.1037/a0014123
- Gutiérrez-Cobo, M. J., Cabello, R., Megías-Robles, A., Gómez-Leal, R., Baron-Cohen, S. ve Fernández-Berrocal, P. (2021). Does our cognitive empathy diminish with age? The moderator role of educational level. *International Psychogeriatrics*, 1-8. doi: 10.1017/S1041610221000624
- Güler, N., Uzun, S., Boztaş, Z. ve Aydoğan, S. (2002). Anneleri tarafından çocuklara uygulanan duygusal ve fiziksel istismar/ihmal davranışı ve bunu etkileyen faktörler. *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 24(3), 128-134. Erişim adresi: <https://www.babac-der.org.tr/wp-content/uploads/2018/12/204.pdf>.
- Güloğlu, B., Kararımak Ö. ve Emiral E. (2016). Çocukluk çağı travmaları tinsellik ve affetme üzerindeki etkisi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 17(4), 309-316. Erişim adresi: <https://psycnet.apa.org/record/2016-41335-008>
- Gündüz, C. (2019). *Sağlık çalışanlarının zenofobi (yabancı düşmanlığı) tutumları ile empatik eğilimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi: Kızıltepe Devlet Hastanesi örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 617902).
- Güngör, F. Ş. (2018). *Zenofobi – Yabancı düşmanlığına felsefî bir yaklaşım*. Ankara: Maarif Mektepleri Yayınları.
- Gürkan, M. (2006). *Sosyolojik açıdan göç ve yasadışı göç hareketleri*. (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 190682).

- Gürsel, H. E. (2016). *Branş öğretmenlerinin empatik eğilim düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 426202).
- Halperin, D. S., Bouvier, P., Jaffe, P. D., Mounoud, R. L., Pawlak, C. H., Laederach, J. ve Astie, F. (1996). Prevalence of child sexual abuse among adolescents in Geneva: results of a cross sectional survey. *BMJ*, 312(7042), 1326-1329. doi:10.1136/bmj.312.7042.1326
- Han, B. C. (2015). *Yorgunluk toplumu*. (Çev. S. Yalçın). İstanbul: Açılım Kitap.
- Helms, J. E. ve Talleyrand, R. M. (1997). Race is not ethnicity. *American Psychologist*, 52, 1246-1247. doi: 10.1037/0003-066X.52.11.1246
- Helvacıoğlu Çelik, F. G. ve Hocaoglu, Ç. (2018). Çocukluk çağı travmaları: bir gözden geçirme. *Sakarya Tıp Dergisi*, 8(4), 695-711. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/smj/issue/41781/454535>
- Herman, J. (2007). *Travma ve iyileşme*. (Çev. T. Tosun). İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Herpertz, S., Kunert, H.J., Schwenger, U. ve Sass, H. (1999). Affective responsiveness in borderline personality disorder: A psychophysiological approach. *American Journal of Psychiatry*, 156(10), 1550-1556. doi: 10.1176/ajp.156.10.1550
- Herres, J., Caporino, N. E., Cummings, C. M. ve Kendall, P. C. (2018). Emotional reactivity to daily events in youth with anxiety disorders. *Anxiety, Stress, & Coping*, 31(4), 387-401. doi:10.1080/10615806.2018.1472492
- Hjerm, M. (1998). National identities, national pride and xenophobia: A comparison of four Western countries. *Acta Sociologica*, 41(4), 335-347. doi:10.1177/000169939804100403
- Hjerm, M. (2001). Education, xenophobia and nationalism: A comparative analysis. *Journal of ethnic and Migration Studies*, 27(1), 37-60. doi:10.1080/13691830124482
- Hjerm, M. (2009). Anti-immigrant attitudes and cross-municipal variation in the proportion of immigrants. *Acta sociologica*, 52(1), 47-62. doi:10.1177/000169930810063
- Hjerm, M. ve Schnabel, A. (2010). Mobilizing nationalist sentiments: Which factors affect nationalist sentiments in Europe?. *Social Science Research*, 39(4), 527-539. doi:10.1016/j.ssresearch.2010.03.006
- Hoffman, M. L. (1977). Sex differences in empathy and related behaviors. *Psychological Bulletin*, 84(4), 712. doi: <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0033-2909.84.4.712>
- Hoffman, M. L. (2001). *Empathy and moral development: Implications for caring and justice*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Hopfinger, L., Berking, M., Bockting, C. L. ve Ebert, D. D. (2016). Emotion regulation mediates the effect of childhood trauma on depression. *Journal of Affective Disorders*, 198, 189-197. doi:10.1016/j.jad.2016.03.050
- Hoven, C. W., Duarte, C. S., Turner, J. B. ve Mandell, D. J. (2012). Child mental health in the aftermath of disaster: A review of PTSD studies. Neria Y ve diğerleri (Yay. haz.). *Mental health and disasters* (ss. 218-232). New York: Cambridge University Press.
- Hwang, M. (2020). 사회지배성향과 미디어 노출이 청소년의 제노포비아에 미치는 영향 : 이방인에 대한 공감의 매개효과. *시/민/교육연구*, 52(3), 239- 270. Erişim adresi:<https://kiss.kstudy.com/Detail/Ar?key=3826338>
- Hutchison, E. D. (1990). Child maltreatment: Can it be defined? *Social Service Review*, 60-78. doi: 10.1086/603742
- International Organization for Migration (IOM). (2004). *Göç terimleri sözlüğü*. (24.07.2023). https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf
- International Organization for Migration (IOM) (t.y.) *World migration report*. (24.07.2023). <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2022.pdf>
- Ishak, N. M., Abidin, M. H. Z. ve Bakar, A. Y. A. (2014). Dimensions of social skills and their relationship with empathy among gifted and talented students in Malaysia. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 116, 750-753. doi:10.1016/j.sbspro.2014.01.292
- İçduygu, A. (2015). *Syrian refugees in Turkey: The long road ahead*. Washington DC: Migration Policy Institute,
- İçduygu, A. ve Ayaşlı, E. (2019). Geri dönüş siyaseti: Suriyeli mültecilerin dönüş göçü ihtimali ve gelecek senaryoları. *MiReKoc Çalışma Notları*. doi:10.13140/RG.2.2.32266.39366
- İçduygu, A. ve Karadağ, S. (2018). Afghan migration through Turkey to Europe: seeking refuge, forming diaspora, and becoming citizens. *Turkish Studies*, 19(3), 482-502. doi: 10.1080/14683849.2018.1454317
- İçduygu, A. ve Şimşek, D. (2016). Syrian refugees in Turkey: Towards integration policies. *Turkish Policy Quarterly*, 15(3), 59-69. Erişim adresi: <http://turkishpolicy.com/article/828/syrian-refugees-in-turkey-towards-integration-policies>
- İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı. (2013). *Yabancılar ve uluslararası koruma kanunu*. (21.07.2023). <https://www.goc.gov.tr/gigm-mevzuati>

- İkiz, F. E. (2009). İlköğretim okullarında çalışan psikolojik danışmanların empati düzeylerinin incelenmesi. *İlköğretim Online*, 8(2), 346-356. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ilkonline/issue/8598/107020>
- İnan, E. (2015). *Travma, bağlanma, ruhsal dayanıklılık kavramları ve bu kavramlar arasındaki ilişkilerin değerlendirilmesi* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 417175).
- İnik, A. (2020). *Çocukluk çağı travmatik yaşantıların, yetişkinlik dönemi özgüven ve yaşam doyumu ile ilişkisinin incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 642753).
- İşeri, E., Çetin Çuhadaroglu, F., Coşkun, A., Pehlivan Türk, B., Türkbay, T., Uslu, R., Ünal, F. ve Motavallı N. (2008). *Çocuk ve ergen psikiyatrisi temel kitabı*. Ankara: Hekimler Yayın Birliği.
- Jain A. (1999). Emergency department evaluation of child abuse. *Emergency Medicine Clinics of North America*, 17, 575-593. doi:10.1016/S0733-8627(05)70083-3
- Josselson, R. (1995). Imagining the real: Empathy, narrative, and the dialogic self. *Narrative Study of Lives*, 3, 27-44. Erişim adresi: <https://psycnet.apa.org/record/1995-97769-002>
- Jugert, P., Noack, P. ve Rutland, A. (2013). Children's cross-ethnic friendships: Why are they less stable than same-ethnic friendships?. *European Journal of Developmental Psychology*, 10(6), 649-662. doi:10.1080/17405629.2012.734136
- Jünemann, A. (2017). Emotions matter. A. Jünemann ve diğerleri (Yay. haz.). *Fortress Europe?* (ss. 167-183). Wiesbaden: Springer Verlag für Sozialwissenschaften.
- Kağnıcı, D. Y. (2017). Suriyeli mülteci çocukların kültürel uyum sürecinde okul psikolojik danışmanlarına düşen rol ve sorumluluklar. *İlköğretim Online Dergisi*, 16(4), 1768-1776. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/ilkonline/issue/31371/342990>
- Kaplan, S. J., Pelcovitz, D. ve Labruna, V. (1999). Child and adolescent abuse and neglect research: A review of the past 10 years. Part I: Physical and emotional abuse and neglect. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 38(10), 1214-1222. doi:10.1097/00004583-199910000-00009
- Kara, B. Biçer, Ü. ve Gökalp, A.S. (2004). Çocuk istismarı. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 47, 140-151. Erişim adresi: http://www.cshd.org.tr/uploads/pdf_CSH_87.pdf
- Kara, P. ve Korkut, R. (2010). Türkiye’de göç, iltica ve mülteciler. *Türk İdare Dergisi*. 467. 153-162. Erişim adresi: [http://www.tid.gov.tr/kurumlar/tid.gov.tr/tum-sayilar\(2\)/2001-2025/2010/Haziran/467polatkararecep.pdf](http://www.tid.gov.tr/kurumlar/tid.gov.tr/tum-sayilar(2)/2001-2025/2010/Haziran/467polatkararecep.pdf)

- Karaca, N. (2001). *Duygusal istismara uğramış ergenlerin bazı kişilik özelliklerinin incelenmesi* (Doktora Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 106736).
- Karagöz, Y. (2014). *SPSS 21.1 uygulamalı biyoistatistik*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Karakaş, S. (2017). *Prof. Dr. Sirel Karakaş psikoloji sözlüğü: Bilgisayar programı ve veritabanı*. (15.04.2023). <https://www.psikolojisozlugu.com>
- Karanis, A. (2016). *Üniversite öğrencilerinde algılanan duygusal istismar düzeyleri ile atılabilirlik düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 447819).
- Karasar, N. (2015). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (Çev. B. Bıçak ve B. Çetin). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Karpat, K. H. (2010). *Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*. (Çev. B. Tırnakçı). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kartal, B. ve Başçı, E. (2014). Türkiye'ye yönelik mülteci ve sığınmacı hareketleri. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(2), 276-293. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/cbayarsos/article/53480c>
- Kaya, B. ve Çolakoğlu, Ö. M. (2015). Empati Düzeyi Belirleme Ölçeği (EDBÖ) Uyarlama Çalışması. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(1), 17-30. doi:10.17679/iuefd.16127895
- Kaya, E. (2010). Çocuk istismarı ve ihmalinin saptanmasında nükleer tıp yöntemlerinin kullanımı. *Journal of Current Pediatrics*, 8(2), 30-35. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/pediatrici/issue/51130/666356>
- Kaya, Z. (2019). Travma psikolojik danışmanlığında kavramsal çerçeve. F. S. Çakar (Ed.), *Travma psikolojik danışmanlığı*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Kearney, R. (2012). *Yabancılar, tanrılar ve canavarlar – Ötekiliği yorumlamak* (Çev. B. Özkul). İstanbul: Metis Yayınları.
- Keating, B. (2017). Changing hearts and minds, using virtual reality to improve empathy towards refugees. *Prehospital and Disaster Medicine*, 32(1). doi: 10.1017/S1049023X17002254
- Kelly, J. A. (1982). *Social-skills training*. New York: Springer.
- Kempe, C. H. ve Helfer, R. E. (1972). *Helping the battered child and his family*. Philadelphia: Lipnicott.

- Khanjani, Z., Mosanezhad Jeddi, E., Hekmati, I., Khalilzade, S., Etemadi Nia, M., Andalib, M. ve Ashrafian, P. (2015). Comparison of cognitive empathy, emotional empathy, and social functioning in different age groups. *Australian Psychologist*, 50(1), 80-85. doi: 10.1111/ap.12099
- Khodabakhsh, M. R. ve Besharat, M. A. (2011). Relationship of alexithymia with empathy and emotional intelligence. *Global Journal of Psychology Research*, 1, 9-14. doi:10.1016/j.sbspro.2011.10.175
- Kızılay (2017). *Göç istatistik raporu*. Ankara: Türk Kızılayı Göç ve Mülteci Hizmetleri Müdürlüğü.
- Kıvılcım, S. (2015). *Çocukluk çağı travmatik yaşam olaylarının yetişkin obsesif kompulsif bozuklukla komorbiditesi*. (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 427638).
- Kim, J. ve Cicchetti, D. (2010). Longitudinal pathways linking child maltreatment, emotion regulation, peer relations, and psychopathology. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 51, 706-716. doi: 10.1111/j.1469-7610.2009.02202.x
- Kira, I. A. (2001). Taxonomy of trauma and trauma assessment. *Traumatology*, 7(2), 73-86. doi: 10.1177/153476560100700202
- Klimes-Dougan, B. ve Kistner, J. (1990). Physically abused preschoolers' responses to peers' distress. *Developmental Psychology*, 26(4), 599. doi: 10.1037/0012-1649.26.4.599
- Kogan, I. (2012). *Kendilikten kaçış: Sınırları yıkmak, bir-liğe duyulan açlık*. (Çev. B. Karakaş). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kristeva, J. (1991). *Strangers to ourselves*. New York: University of New York Press.
- Kubany, E. S., Ralston, T. C. ve Hill, E. E. (2010). Intense fear, helplessness, "and" horror? An empirical investigation of DSM-IV PTSD Criterion A2. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*, 2(2), 77-82. doi:10.1037/a0019185
- Kunzmann, U. ve Richter, D. (2011). Age differences in three facets of empathy: performance-based evidence. *Psychology and Aging*, 26(1), 60. doi:10.1037/a0021138
- Küçükşen, K. (2017). Suriyeli sığınmacı kadınlarda sosyal dışlanma algısı üzerine nitel bir çalışma. *Itobiad: Journal of the Human & Social Science Researches*, 6(5), 2399-2413. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/itobiad/issue/31500/341721>
- Küpper, B., Wolf, C. ve Zick, A. (2010). Social status and anti-immigrant attitudes in Europe: An examination from the perspective of social dominance theory. *International Journal of Conflict and Violence (IJCV)*, 4(2), 205-219. doi:10.4119/ijcv-2826

- La Greca, A. M., Silverman, W. K., Vernberg, E. M. ve Prinstein, M. J. (1996). Symptoms of posttraumatic stress in children after Hurricane Andrew: a prospective study. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 64(4), 712. doi:10.1037/0022-006X.64.4.712
- Lacan, J. (1978). *The four fundamental concepts of psycho-analysis*. New York, NY: W.W. Norton & Company.
- Lamphear, V. S. (1985). The impact of maltreatment on children's psychosocial adjustment: A review of the research. *Child Abuse & Neglect*, 9, 251-263. doi:10.1016/0145-2134(85)90018-3
- Landsberg, A. (2009). Memory, empathy, and the politics of identification. *International Journal of Politics, Culture, and Society IJPS*, 22(2), 221-229. Erişim adresi: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10767-009-9056-x>
- Lawrence, E. J., Shaw, P., Baker, D., Baron-Cohen, S. ve David, A. S. (2004). Measuring empathy: Reliability and validity of the Empathy Quotient. *Psychological Medicine*, 34, 911-924. doi:10.1017/S0033291703001624
- Lee, M. A. (2015). Emotional abuse in childhood and suicidality: The mediating roles of revictimization and depressive symptoms in adulthood. *Child Abuse & Neglect*, 44, 130-139. doi:10.1016/j.chiabu.2015.03.016
- Lewis, M., Feiring, C., McGuffog, C. ve Jaskir, J. (1984). Predicting psychopathology in six-year-olds from early social relations. *Child Development*, 123-136. doi:10.2307/1129839
- Lilliefors, H. W. (1967). On the Kolmogorov-Smirnov test for normality with mean and variance unknown. *Journal of the American statistical Association*, 62(318), 399-402. doi:10.2307/2283970
- Lim, D. ve DeSteno, D. (2016). Suffering and compassion: The links among adverse life experiences, empathy, compassion, and prosocial behavior. *Emotion*, 16(2), 175-182. doi:10.1037/emo0000144
- Lochner, C., du Toit, P. L., Zungu-Dirwayi, N., Marais, A., van Kradenburg, J., Seedat, S. ve Stein, D. J. (2002). Childhood trauma in obsessive-compulsive disorder, trichotillomania, and controls. *Depression and Anxiety*, 15(2), 66-68. doi:10.1002/da.10028
- Luke, N. ve Banerjee, R. (2012). Maltreated children's social understanding and empathy: A preliminary exploration of foster carers' perspectives. *Journal of Child and Family Studies*, 21(2), 237-246.

- Luke, N. ve Banerjee, R. (2013). Differentiated associations between childhood maltreatment experiences and social understanding: A meta-analysis and systematic review. *Developmental Review*, 33(1), 1-28. Erişim adresi: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10826-011-9468-x>
- Luyten, P. ve Fonagy, P. Mentalizing and trauma. A. Bateman ve P. Fonagy (Ed.), *Handbook of mentalizing in mental health practice* (ss. 79-99). Washington DC: American Psychiatric Publishing.
- Machizawa-Summers, S. (2007). Childhood trauma and parental bonding among Japanese female patients with borderline personality disorder. *International Journal of Psychology*, 42(4), 265-273. doi:10.1080/00207590601109276
- Magai, C. (2001). Emotions over the life span. (J. E. Birren ve K. W. Schaie (Eds.), *Handbook of the psychology of aging* (ss. 399-426). Academic Press.
- Marger, N. (1997). *Race and ethnic relations: American and global perspective*. New York, NY: International Thompson Publishing.
- Marsella, A. J. ve Ring, E. (2003). Human migration and immigration: An overview. L. L. Adler ve U. P. Gielen (Ed.), *Migration: Immigration and emigration in international perspective* (ss. 3-22). Westport: Praeger.
- May-Chahal, C. ve Cawson, P. (2005). Measuring child maltreatment in the United Kingdom: A study of the prevalence of child abuse and neglect. *Child Abuse & Neglect*, 29(9), 969-984. doi:10.1016/j.chiabu.2004.05.009
- McClintock, A. (1995). *Imperial leather: Race, gender and sexuality in the colonial contest*. New York, NY: Routledge.
- McDevitt, P.J.(2011) Priests as victims of childhood sexual abuse: The effects of disclosure on empathy. *Pastoral Psychol*, 60, 681-691. Erişim adresi: <https://link.springer.com/article/10.1007/s11089-011-0345-8>
- Mead, G. H. (1934). *Mind, self and society*. Chicago: University of Chicago Press.
- Mehrabian, A. ve Epstein, N. (1972). A measure of emotional empathy. *Journal of personality*. 40(4), 525–543. doi: 10.1111/j.1467-6494.1972.tb00078.x
- Messman-Moore, T. L. ve Coates, A. A. (2007). The impact of childhood psychological abuse on adult interpersonal conflict: The role of early maladaptive schemas and patterns of interpersonal behavior. *Journal of Emotional Abuse*, 7(2), 75-92. doi: 10.1300/J135v07n02_05
- Morrison, T. (2019). *Ötekilerin kökeni* (Çev. C. Demirdöğdü). İstanbul: Sel Yayıncılık.

- Năstută, S. ve Tompea, A. D. (2011). Who is afraid of immigrants? Social predictors of fear of immigrants in Europe. *Sfera Politicii*, 19(12), 35. Erişim adresi: <https://www.proquest.com/docview/1010819876?pq-riqsite=gscholar&fromopenview=true>
- Navruz, M. (2015). *Bütünleşme ve ayrışma ikileminde kent mültecileri: Konya'da Suriyeli mülteciler*. (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 422427).
- Nisbett, R. E. ve Ross, L. (1980). *Human inference: Strategies and shortcomings of social judgment*. doi:10.2307/2184495.
- Nock, M. K., Wedig, M. M., Holmberg, E. B. ve Hooley, J. M. (2008). The emotion reactivity scale: development, evaluation, and relation to self-injurious thoughts and behaviors. *Behavior Therapy*, 39(2), 107-116. doi:10.1016/j.beth.2007.05.005
- Nurdoğan, A. K., Dur, A. İ. B. ve Öztürk, M. (2016). Türkiye'nin mülteci sorunu ve Suriye krizinin mülteci sorununa etkileri. *İş ve Hayat*, 2(4), 217-238. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/isvehayat/issue/29036/310478>
- O'Brien, E., Konrath, S. H., Grühn, D. ve Hagen, A. L. (2013). Empathic concern and perspective taking: Linear and quadratic effects of age across the adult life span. *Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 68(2), 168-175. doi: 10.1093/geronb/gbs055
- Obeid, S., Haddad, C., Salame, W., Kheir, N. ve Hallit, S. (2019). Xenophobic attitudes, behaviors and coping strategies among Lebanese people toward immigrants and refugees. *Perspectives in Psychiatric Care*, 55(4), 710-717. doi: 10.1111/ppc.12415
- Oflaz, F. (2008). Felaketlerin psikolojik etkileri ve hemşirelik uygulaması. *Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 12(3), 70-76. doi: 10.2307/11329838
- Ouimette, P. C., Kimerling, R., Shaw, J. ve Moos, R. H. (2000). Physical and sexual abuse among women and men with substance use disorders. *Alcoholism Treatment Quarterly*, 18(3), 7-17. doi:10.1300/j020v18n03_02
- Operario, D. ve Fiske, S. T. (1998). Racism equals power plus prejudice: A social psychological equation for racial oppression. J. L. Eberhardt ve S. T. Fiske (Ed.), *Confronting racism: The problem and the response* (ss. 33-53). London: Sage Publications, Inc.
- Oral, R., Can, D., Kaplan, S., Polat, S., Ateş, N., Çetin, G., Miral, S., Hancı, H., Erşahin, Y., Tepeli, N., Bulguç, A. G. ve Tıraş, N. (2001). Child abuse in Turkey: An experience in

- overcome denial and a description of 50 cases, *Child Abuse Neglect*, 25(2), 279-90. doi: 10.1016/s0145-2134(00)00241-6.
- Önder, E. ve Tural, Ü. (2004). *Travma sonrası stres bozukluğunda tedavi kılavuzu*. Ankara: Türk Psikiyatri Derneği.
- Özbek, H. S. (2021). *Teoride ve pratikte ırkçılık*. İstanbul: Fol Kitap.
- Özcan, G., Mirzeoğlu, A. D., Mengin, G. ve Özdamar, H. (2016). Rol oynama tekniği ile farklı engel durumları oluşturularak işlenen beden eğitimi dersinin öğrencilerin empati düzeylerine etkisi. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3(9), 22-37. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/inesj/issue/40032/476015>
- Özmete, E., Yıldırım, H. ve Duru, S. (2018). Yabancı Düşmanlığı (Zenofobi) Ölçeğinin Türk kültürüne uyarlanması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 18(40/2), 191-209. doi:10.21560/spcd.v18i39974.451063
- Öztep, İ. C. (2010). *Duygusal istismar algılayan ve algılamayan ergenlerin kaygı düzeyleri ve denetim odaklarının karşılaştırılması*. (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 278771).
- Öztürk, E. ve Şar, V. (2005). 'Apparently normal' family: A contemporary agent of transgenerational trauma and dissociation. *Journal of Trauma Practice*, 4(3-4), 287-303. doi:10.1300/J189v04n03_06
- Öztürk Serter, G. (2018). Üniversite öğrenimi gören öğrencilerin algıladıkları duygusal istismar ile affetme ve öznel iyi oluş düzeyleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Electronic Turkish Studies*, 13(19). Erişim adresi: <http://earsiv.hitit.edu.tr/xmlui/handle/11491/7875>
- Özyurt, S. (2021). *Okul psikolojik danışmanlarında zenofobi: Özgecilik ve mültecilere karşı duygusal mesafe değişkenlerine göre bir inceleme*. (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 673496).
- Padır, M. A. (2019). *Examining xenophobia in Syrian refugees context: The roles of perceived threats and social contact*. (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 535127).
- Paivio, S. ve Laurent, C. (2001). Empathy and emotion regulation: Reprocessing memories of childhood abuse. *Psychotherapy in Practise*, 57(2), 213-226. doi:10.1002/1097-4679(200102)57:2<213::AID-JCLP7>3.0.CO;2-B
- Parker, G. (1983). *Parental overprotection: A risk factor in psychosocial development*. New York: Grune & Stratton.

- Pedahzur, A. ve Yishai, Y. (1999). Hatred by hated people: Xenophobia in Israel. *Studies in Conflict and Terrorism*, 22(2), 101-117. doi:10.1080/105761099265784
- Peker, E. (2017). *Çocukluk çağı travmaları, yetişkinlik döneminde bağlanma biçimi ve öz anlayış arasındaki ilişkilerin incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 492088).
- Peleg, O. ve Yitzhak, M. (2011). Differentiation of self and separation anxiety: Is there a similarity between spouses?. *Contemporary Family Therapy*, 33(1), 25-36. Erişim adresi: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10591-010-9137-z>
- Pereda, N., Guilera, G., Forns, M. ve Gómez-Benito, J. (2009). The prevalence of child sexual abuse in community and student samples: A meta-analysis. *Clinical Psychology Review*, 29(4), 328-338. doi:10.1016/j.cpr.2009.02.007
- Pettigrew, T. F. ve Tropp, L. R. (2008). How does intergroup contact reduce prejudice? Meta-analytic tests of three mediators. *European journal of social psychology*, 38(6), 922-934. doi:10.1002/ejsp.504
- Phillips, L. H., MacLean, R. D. ve Allen, R. (2002). Age and the understanding of emotions: Neuropsychological and sociocognitive perspectives. *The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 57(6), 526-530. doi:10.1093/geronb/57.6.P526
- Pizarro, R. A. ve Billick, S. B. (1999). Current issues in child abuse. *Current Opinion in Pediatrics*, 12, 665-668. doi:https://journals.lww.com/co-psychiatry/fulltext/1999/11000/current_issues_in_child_abuse.13.aspx
- Polat, O. (2001). *Çocuk ve şiddet*. İstanbul: Der Yayınevi.
- Pozzoli, T., Gini, G. ve Thornberg, R. (2017). Getting angry matters: Going beyond perspective taking and empathic concern to understand bystanders' behavior in bullying. *Journal of Adolescence*, 61, 87-95. doi:10.1016/j.adolescence.2017.09.011
- Pratchett, L. C. ve Yehuda, R. (2011). Foundations of posttraumatic stress disorder: Does early life trauma lead to adult posttraumatic stress disorder?. *Development and Psychopathology*, 23(2), 477-491. doi:10.1017/S0954579411000186
- Pratto, F., Sidanius, J., Stallworth, L. M. ve Malle, B. F. (1994). Social dominance orientation: A personality variable predicting social and political attitudes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 67(4), 741-763. doi:10.1037/0022-3514.67.4.741
- Rauch, S. L., Shin, L. M. ve Wright, C. I. (2003). Neuroimaging studies of amygdala function in anxiety disorders. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 985(1), 389-410. doi:10.1111/j.1749-6632.2003.tb07096.x

- Razali, N. M. ve Wah, Y. B. (2011). Power comparisons of shapiro-wilk, kolmogorov-smirnov, lilliefors and anderson-darling tests. *Journal of Statistical Modeling and Analytics*, 2(1), 21-33. Erişim adresi: https://www.nbi.dk/~petersen/Teaching/Stat2017/Power_Comparisons_of_Shapiro-Wilk_Kolmogorov-Smirnov.pdf
- Rees, C. A. (2009). *Understanding emotional abuse. Archives of Disease in Childhood*, 95(1), 59-67. doi:10.1136/adc.2008.143156.
- Rehan, W., Antfolk, J., Johansson, A., Jern, P. ve Santtila, P. (2017). Experiences of severe childhood maltreatment, depression, anxiety and alcohol abuse among adults in Finland. *PLoS one*, 12(5). doi:10.1371/journal.pone.0180316
- Reynolds, V. ve Vine, I. (1987). *The socio-biology of ethnocentrism: Evolutionary dimensions of xenophobia, discrimination, racism, and nationalism*. London: Croom Helm.
- Rich, D. J., Gingerich, K. J. ve Rosen, L. A. (1997). Childhood emotional abuse and associated psychopathology in college students. *Journal of College Student Psychotherapy*, 11(3), 13-28. doi: 10.1300/J035v11n03_04
- Riggio, R. E., Tucker, J. ve Coffaro, D. (1989). Social skills and empathy. *Personality and Individual Differences*, 10(1), 93-99. doi: 10.1016/0191-8869(89)90184-0
- Riggs, S. A. (2019). Childhood emotional abuse and the attachment system across the life cycle: What theory and research tell us. *The effect of childhood emotional maltreatment on later intimate relationships* (ss. 5-51). London: Routledge.
- Robinson, P. ve Trower, P. (1982). Social skills training: the need for a knowledge of social behaviour. Glynis M. Breakwell ve diğeri (Yay. haz.), *Social psychology*. Palgrave: London.
- Rogers, C. (1983). Empatik olmak değeri anlaşılmamış bir varoluş şeklidir. (Çev. F. Akkoyun). *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 16(1), 103-124. doi:10.1501/Egifak_00000000929
- Runyan, D., Wattam, C., Ikeda, R., Hassan, F. ve Ramiro, L. (2002). Child abuse and neglect by parents and other caregivers. Etienne G. Krug, Linda L. Dahlberg, vd. (Ed.), *World Report on Violence and Health*. Geneva: World Health Organization.
- Ruppert, F. (2011). *Travma bağlanma ve aile konstelasyonları*. (Çev. F. Zengin). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Rutherford, J. (2007). *After identity*, London: Lawrence and Wishart.

- Rydgren, J. (2004). The logic of xenophobia. *Rationality and Society*, 16(2), 123-148. doi:10.1177/1043463104043712
- Sadock, B. J., Sadock, V. A. ve Levin, Z. E. (Ed.). (2007). *Kaplan and Sadock's study guide and self-examination review in psychiatry*. Lippincott: Williams & Wilkins.
- Sandal, E. K., Haçerkıran, M. ve Tıraş, M. (2016). Türkiye'deki Suriyeli mülteciler ve Gaziantep ilindeki yansımaları. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 15(2), 461-483. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/profile/Ersin-Sandal/publication/301532791_Turkiyedeki_Suriyeli_Multeciler_ve_Gaziantep_Ilindeki_Yansimalari/links/571bdce508ae6eb94d0d69e9/Turkiyedeki-Suriyeli-Multeciler-ve-Gaziantep-Ilindeki-Yansimalari.pdf
- Sarıyüce Körükçü, Ö. (2004). *Altı yaş grubundaki çocukların özsaygı düzeyleri ile anne empatik becerilerinin incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 150964).
- Sariola, H. ve Uutela, A. (1996). The prevalence and context of incest abuse in Finland. *Child Abuse & Neglect*, 20(9), 843-850. doi:10.1016/0145-2134(96)00072-5
- Sarp-Kulkara, F. N. (2021). *Göçmenlere yönelik tutum ve davranışlarda, bireyin kişilik özellikleri, travma öyküsü, bağlanma stilleri ve şiddet eğiliminin incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 677221).
- Scher, C. D., Forde, D. R., McQuaid, J. R. ve Stein, M. B. (2004). Prevalence and demographic correlates of childhood maltreatment in an adult community sample. *Child Abuse & Neglect*, 28(2), 167-180. doi: 10.1016/j.chiabu.2003.09.012
- Scheeringa, M. S. ve Zeanah, C. H. (2001). A relational perspective on PTSD in early childhood. *Journal of Traumatic Stress*, 14(4), 799-815. doi:10.1023/A:1013002507972
- Schieman, S. ve Van Gundy, K. (2000). The personal and social links between age and self-reported empathy. *Social Psychology Quarterly*, 63(2), 152-174. doi:10.2307/2695889
- Schutte, N. S., Malouff, J. M., Bobik, C., Coston, T. D., Greeson, C., Jedlicka, C. ve Wendorf, G. (2001). Emotional intelligence and interpersonal relations. *The Journal of Social Psychology*, 141(4), 523-536. doi: 10.1080/00224540109600569
- Sevimligül, G. (2002). *Hemşirelerin empatik eğilim ve empatik beceri düzeylerinin incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 115663).
- Shamay-Tsoory, S. G., Tomer, R., Berger, B. D., Goldsher, D. ve Aharon-Peretz, J. (2005). Impaired "affective theory of mind" is associated with right ventromedial prefrontal damage. *Cognitive and Behavioral Neurology*, 18(1), 55-67. doi: 10.1097/01.wnn.0000152228.90129.99

- Shipman, K. L. ve Zeman, J. (1999). Emotional understanding: A comparison of physically maltreating and nonmaltreating mother-child dyads. *Journal of Clinical Child Psychology*, 28(3), 407-417. doi: 10.1207/S15374424jccp280313
- Smelser, N. J. ve Baltes, P. B. (Ed.). (2001). *International encyclopedia of the social & behavioral sciences*. Amsterdam: Elsevier.
- Smith, A. (2006). Cognitive empathy and emotional empathy in human behavior and evolution. *The Psychological Record*, 56(1), 3-21. Erişim adresi: <https://link.springer.com/article/10.1007/BF03395534>
- Spivak, G. (2013). *The Spivak reader: Selected works of Gayatri Chakravorty Spivak*. London, UK: Routledge.
- Sroufe, L. A., Carlson, E. ve Shulman, S. (1993). Individuals in relationships: Development from infancy through adolescence. D. C. Funder, R. D. Parke, C. Tomlinson-Keasey ve K. Widaman (Ed.), *Studying lives through time: Personality and development* (ss. 315-342). Washington DC: American Psychological Association
- Sroufe, L. A. ve Fleeson, J. (1986). Attachment and the construction of relationships. *Relationships and Development*, 51, 72. Erişim adresi: <https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=9e2d76da8b58f8286d94514f23dd3e087604b42f>
- Staub, E. (1990). Moral exclusion, personal goal theory, and extreme destructiveness. *Journal of Social Issues*, 46(1), 47-64. doi:10.1111/j.1540-4560.1990.tb00271.x
- Staub, E. ve Vollhardt, J. (2008). Altruism born of suffering: The roots of caring and helping after victimization and other trauma. *American Journal of Orthopsychiatry*, 78(3), 267-280. doi:10.1037/a0014223
- Stephan, W. G. ve Stephan, C. W. (1996). Predicting prejudice. *International Journal of Intercultural Relations*, 20(3-4), 409-426. doi:10.1016/0147-1767(96)00026-0.
- Stephan, W. G., Ybarra, O. ve Bachman, G. (1999). Prejudice Toward Immigrants. *Journal of Applied Social Psychology*, 29(11), 2221-2237. doi:10.1111/j.1559-1816.1999.tb00107.x
- Stoltenborgh, M., Bakermans-Kranenburg, M. J., Alink, L. R. ve van IJzendoorn, M. H. (2015). The prevalence of child maltreatment across the globe: Review of a series of meta-analyses. *Child Abuse Review*, 24(1), 37-50. doi:10.1002/car.2353

- Strayer, J. (1990). Affective and cognitive perspectives on empathy. *Empathy and its development* (ss. 218-244). Cambridge: Cambridge University Press.
- Suarez-Orozco, C. ve Suarez-Orozco, M. (1995). *Transformations: Immigration, family life, and achievement motivation among Latino adolescents*. Palo Alto: Stanford University Press.
- Sun, B., Luo, Z., Zhang, W., Li, W. ve Li, X. (2018). Age-related differences in affective and cognitive empathy: Self-report and performance-based evidence. *Aging, Neuropsychology, and Cognition*, 25(5), 655-672. doi: 10.1080/13825585.2017.1360835
- Şahin, F. (2008). Fiziksel istismar. Çetin, F. Ç. ve diğerleri (Yay. haz.), *Çocuk ve ergen psikiyatrisi temel kitabı*. Ankara: Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Derneği.
- Şar, V., Dorahy, M. J. ve Krüger, C. (2017). Revisiting the etiological aspects of dissociative identity disorder: A biopsychosocial perspective. *Psychology Research and Behavioral Management*, 10, 137–146. do:10.2147/PRBM.S113743
- Şar, V., Necef, I., Mutluer, T., Fatih, P. ve Türk-Kurtça, T. (2021). A revised and expanded version of the Turkish Childhood Trauma Questionnaire (CTQ-33): Overprotection-overcontrol as additional factor. *Journal of Trauma & Dissociation*, 22(1), 35-51. doi: 15299732.2020.1760171
- Şirin, I. (2015). *Annenin çocuğuna karşı aşırı korumacı tutumuyla annenin çocukluk çağında yaşadığı ayrılık anksiyetesi travması arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 273077).
- Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S. (2015). *Çok değişkenli istatistiklerin kullanımı*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Talevi, D., Imburgia, L., Luperini, C., Zanca, A., Collazzoni, A., Rossi, R. ve Rossi, A. (2018). Interpersonal violence: identification of associated features in a clinical sample. *Child Abuse & Neglect*, 86, 349-357. doi:10.1016/j.chiabu.2018.08.017
- Taner, Y. ve Gökler, B. (2004). Çocuk istismarı ve ihmal: Psikiyatrik yönleri. *Acta Medica*, 35(2), 82-86. Erişim adresi: <https://actamedica.org/index.php/actamedica/article/view/188>
- Taniguchi, H. ve Ura, M. (2001). The links between parents' child rearing attitudes, children's social skills, and support giving and support receiving in friendships among children. *Japanese Journal of Social Psychology*, 17(1), 12-21. doi: 10.14966/jssp.KJ00003722481

- Tanrıdağ, Ş. K. (1993). *Ankara'daki ruh sağlığı hizmetlerinde çalışan personelin empatik beceri düzeyinin ve eğiliminin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 21156).
- Tarrant, M., Dazeley, S. ve Cottom, T. (2009). Social categorization and empathy for outgroup members. *British Journal of Social Psychology*, 48(3), 427-446. doi: 10.1348/014466608X373589
- Taşdemir, G. (1999). *Ege Üniversitesi Uygulama ve Araştırma Hastanesinde çalışan hemşirelerin empatik eğilim ve iş doyum düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 86637).
- Tatar, Ç. (2021). *Erken dönem uyumsuz şemalar ile nesne ilişkilerinin çocukluk çağı travmaları açısından değerlendirilmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 695206).
- Tercier, A. (1998). Child abuse. J.A. Maer (Ed.), *Emergency medicine*. St. Louis: Mosby.
- Terr, L.C. (1991). Childhood traumas: An outline and overview. *The American Journal of Psychiatry*, 148(1), 10-21. doi:10.1176/foc.1.3.322
- Theodore, A. D., Chang, J. J., Runyan, D. K., Hunter, W. M., Bangdiwala, S. I. ve Agans, R. (2005). Epidemiologic features of the physical and sexual maltreatment of children in the Carolinas. *Pediatrics*, 115(3), 331-337. doi: 10.1542/peds.2004-1033
- Thompson, A. E. ve Voyer, D. (2014). Sex differences in the ability to recognise non-verbal displays of emotion: A meta-analysis. *Cognition and Emotion*, 28(7), 1164-1195. doi:10.1080/02699931.2013.875889
- Thompson, R. A. (1990). Empathy and emotional understanding: The early development of empathy (N. Eisenberg, J. Strayer, Ed.) *Empathy and Its Development*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tıraşçı, Y. ve Gören, S. (2007). Çocuk istismarı ve ihmali. *Dicle Tıp Dergisi*, 34(1), 70-74. doi: <http://www.diclemedj.org/upload/sayi/54/Dicle%20Med%20J-02602.pdf>
- Tisot, C. T. M. (2003). *Environmental contributions to empathy development in young children*, Philadelphia: Temple University Press.
- Titchener, E. (1915). *A beginner's psychology*. New York: Macmillan.
- Todd, A. R., Bodenhausen, G. V., Richeson, J. A. ve Galinsky, A. D. (2011). Perspective taking combats automatic expressions of racial bias. *Journal of Personality and Social Psychology*, 100(6), 1027-1042. doi:10.1037/a0022308

- Topdemir, A. (2009). *İlköğretim 5. sınıf öğretmenlerinin empatik eğilim düzeylerinin öğrencilerin akademik başarısına etkisi (İstanbul ili Bağcılar ilçesi örneği)*. (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 304277).
- Tosuntaş-Karakuş, F. (2006). *Ergenlerde algılanan duygusal istismar ile sosyal beceri arasındaki ilişki*. (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 191634).
- Toussaint, L. ve Webb, J. R. (2005). Gender differences in the relationship between empathy and forgiveness. *The Journal of Social Psychology*, 145(6), 673-685. doi: 10.3200/SOCP.145.6.673-686
- Trivers, R. L. (1972). Parental investment and sexual selection. L. D. Houck ve L. C. Drickamer (Ed.). *Sexual selection and the descent of man* (ss. 136-179). London:Routledge
- Tümeğ, D. (2018). *Türk halkının Suriyeli sığınmacı/mülteci algısı*. Ankara: Türksam Yayınları.
- Tümtaş, M. S. ve Ergun, C. (2016). Göçün toplumsal ve mekânsal yapı üzerindeki etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(4), 1347-1359. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/sduiibfd/issue/52991/701817>
- Tümtaş, S. M. (2020). *Nöbetleşe dışlanma: Göç ve sosyal dışlanma döngüsü*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Türk Dil Kurumu. (t.y.). Empati. İçinde *Türk dil Kurumu sözlükleri*. (21.04.2023), <https://sozluk.gov.tr>.
- Türksoy, N. (2003). Psikolojik travma ve tanım sorunları. T. Aker ve M. E. Önder (Ed.), *Psikolojik Travma ve Sonuçları*. İstanbul: 5US Yayınları.
- Uçan, Z. (2019). *İlkokul öğrencilerinin ebeveyn tutumları ile sosyal beceri düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 582897).
- United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), (2013). Syria Regional Refugee Response. (10.04.2023). <https://data2.unhcr.org/en/situations/syria>.
- United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), (2013). *Xenophobia*. (21.04.2023), <https://nhri.ohchr.org/EN/Themes/Racial/.../Xenophobia.pdf>.

- Uzun, A. (2015). Günümüzün sosyal ve ekonomik sorunu olan Suriyelilerin mülteci ve ekonomi hukuku bakımından değerlendirilmesi. *Ankara Barosu Dergisi*, (1), 106-120. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/abd/issue/33821/374547>
- Uzun, Ş. (2002). *Ergenlerde algılanan duygusal istismar ile kendilik imgesi arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 111223).
- Ünal, S. (2014). Türkiye'nin beklenmedik konukları: "öteki" bağlamında yabancı göçmen ve mülteci deneyimi. *Journal of World of Turks*, 6(3), 65-89. Erişim adresi: <https://www.dieweltdertuerken.org/index.php/ZfWT/article/view/643>
- Vaillant, G.E, (1992). The historical origins and future potential of Sigmund Freud's concept of the Mechanisms of Defence. *International Review of Psycho-Analysis*, 19(1), 35-50. Erişim adresi: <https://psycnet.apa.org/record/1992-27298-001>
- Van der Graaff, J., Branje, S., De Wied, M., Hawk, S., Van Lier, P. ve Meeus, W. (2014). Perspective taking and empathic concern in adolescence: gender differences in developmental changes. *Developmental psychology*, 50(3), 881-888. doi:10.1037/a0034325
- Van der Veer, K., Ommundsen, R., Yakushko, O., Higler, L., Woelders, S., Hagen, K.A. (2013). Psychometrically and Qualitatively Validating a Cross-National Cumulative Measure of Fear-Based Xenophobia. *Quality and Quantity*, 47(3), 1429-1444. Erişim adresi: <https://link.springer.com/article/10.1007/s11135-011-9599-6>
- Volkan, V. (2017). *Göçmenler ve mülteciler* (Çev. A. Alp). Ankara: Pusula Yayınevi.
- Vollhardt, J. R. ve Staub, E. (2011). Inclusive altruism born of suffering: the relationship between adversity and prosocial attitudes and behavior toward disadvantaged outgroups. *American Journal of Orthopsychiatry*, 81(3), 307-315. doi:10.1111/j.1939-0025.2011.01099.x
- Vythilingam, M., Blair, K. S., McCaffrey, D., Scaramozza, M., Jones, M., Nakić, M. ve Blair, R. J. R. (2007). Biased emotional attention in post-traumatic stress disorder: a help as well as a hindrance?. *Psychological Medicine*, 37(10), 1445-1455. doi: 10.1017/S003329170700092X
- Waldenfels, B. (2010). *Yabancı fenomenolojisi*. (Çev. M. Keskin). İstanbul: Avesta Yayınları.
- Walker, R., Logan, T. K., Jordan, C. E. ve Campbell, J. C. (2004). An integrative review of separation in the context of victimization: Consequences and implications for women. *Trauma, Violence, & Abuse*, 5(2), 143-193. doi:10.1177/1524838003262333

- Weich, S., Patterson, J., Shaw, R. ve Stewart-Brown, S. (2009). Family relationships in childhood and common psychiatric disorders in later life: systematic review of prospective studies. *The British Journal of Psychiatry*, 194(5), 392-398. doi:10.1192/bjp.bp.107.042515
- Wieck, C. ve Kunzmann, U. (2015). Age differences in empathy: Multidirectional and context-dependent. *Psychology and Aging*, 30(2), 407. doi:10.1037/a0039001
- Wiersma, J. E., Hovens, J. G., van Oppen, P., Giltay, E. J., van Schaik, D. J. ve Penninx, B. W. (2009). The importance of childhood trauma and childhood life events for chronicity of depression in adults. *The Journal of Clinical Psychiatry*, 70(7), 983-989. Erişim adresi: <https://www.psychiatrist.com/jcp/depression/importance-childhood-trauma-childhood-life-events/>
- Wispé, L. (1986). The distinction between sympathy and empathy: To call forth a concept, a word is needed. *Journal of Personality and Social Psychology*, 50(2), 314-321. doi: 10.1037/0022-3514.50.2.314
- Wolfe, C. T. ve Spencer, S. J. (1996). Stereotypes and prejudice: Their overt and subtle influence in the classroom. *American Behavioral Scientist*, 40(2), 176-185. doi: 10.1177/0002764296040002008
- Wood, J. J., McLeod, B. D., Sigman, M., Hwang, W. C. ve Chu, B. C. (2003). Parenting and childhood anxiety: Theory, empirical findings, and future directions. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 44(1), 134-151. doi:10.1111/1469-7610.00106
- Wright, M. O., Crawford, E. ve Castillo, D. (2009). Childhood emotional maltreatment and later psychological distress among college students: The mediating role of maladaptive schemas. *Child Abuse & Neglect*, 33, 59-68. doi:10.1016/j.chiabu.2008.12.007
- Xie, P., Wu, K., Zheng, Y., Guo, Y., Yang, Y., He, J. ve Peng, H. (2018). Prevalence of childhood trauma and correlations between childhood trauma, suicidal ideation, and social support in patients with depression, bipolar disorder, and schizophrenia in southern China. *Journal of Affective Disorders*, 228, 41-48. doi:10.1016/j.jad.2017.11.011
- Yakushko, O. (2009). Human trafficking: A review for mental health professionals. *International Journal for the Advancement of Counselling*, 31(3), 158-167. Erişim adresi: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10447-009-9075-3>
- Yakushko, O. (2009). Xenophobia: Understanding the roots and consequences of negative attitudes toward immigrants. *The Counseling Psychologist*, 37(1), 36-66. doi:10.1177/0011000008316034

- Yakushko, O. (2018). *Modern-day xenophobia: Critical historical and theoretical perspectives on the roots of anti-immigrant prejudice*. Cham: Palgrave MacMillian.
- Yalçın, C. (2004). *Göç sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yalın, A., Avcı, A., Kerimoğlu, E. ve Aslan, H. (1995). Çocuklarda fiziksel örselenmenin Ankara ve Adana illerinde görülme sıklığının taranması. *Psikiyatri Psikoloji Psikofarmakoloji (3P) Dergisi*, 3(1), 39-43. Erişim adresi: <https://turkmedline.net/detay.html?id=f3d858968a3586&language=tr&mysearchvalue=51%201995%203%201>
- Yancı, L. (2020). *The mediating role of interpersonal emotion regulation strategies and general belongingness in relation to childhood emotional abuse and meaning in life*. (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 636479).
- Yeşilyaprak, R. (t. y.). *Ben olmaya yönelik korku: Zenofobi*. (23.04.2023). <http://www.ontodergisi.com/ben-olmayana-yonelik-korku-zenofobi>.
- Yıldız, A. ve Uzgören, E. (2016). Limits to temporary protection: non-camp Syrian refugees in İzmir, Turkey. *Southeast European and Black Sea Studies*, 16(2), 195-211. doi:10.1080/14683857.2016.1165492
- Yılmaz, H. (2020). Empati ile narsizm arasındaki ilişkide bencilliğin aracı rolü. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 48, 37-60. doi:10.9779/pauefd.526742
- Yılmaz-Irmak, T. (2008). *Çocuk istismarı ve ihmalinin yaygınlığı ve dayanıklılıkla ilişkili faktörler*. (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 230905).
- Yörükoğlu, A. (2019). *Gençlik çağı: Ruh sağlığı ve ruhsal sorunları*. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Yurdakul, A. ve Üner, S. (2015). Sağlık yüksekokulu öğrencilerinin duygusal tepkisellik durumlarının değerlendirilmesi. *Preventive Medicine Bulletin*, 14(4), 300-307. doi:10.5455/pmb.11422358166
- Yüksel, A. (2015). Kavram, kapsam ve tarihsel gelişim bağlamında empati. Y. Kabapınar (Ed.) *Empatiyle Gelişmek Empatiyle Geliştirmek: Çocuk ve Empati* (ss. 2-20). Ankara: Pegem Akademi.
- Zeren, C., Yengil, E., Çelikel, A., Arık, A. ve Arslan, M. (2012). Üniversite öğrencilerinde çocukluk çağı istismarı sıklığı. *Dicle Tıp Dergisi*, 39(4), 536-541. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/dicletip/issue/4704/64232>

- Zeyhan Aydın, D. (2019). *Yetişkinlerde zenofobi, empati düzeyi ve Suriyeli çocukların Türk eğitim sistemine dahil edilmelerine ilişkin algılar*. (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 546588).
- Zhang, S., Lin, X., Liu, J., Pan, Y., Zeng, X., Chen, F. ve Wu, J. (2020). Prevalence of childhood trauma measured by the short form of the Childhood Trauma Questionnaire in people with substance use disorder: A meta-analysis. *Psychiatry Research*, 294, 113524. doi:10.1016/j.psychres.2020.113524
- Ziehnert, A. V. (2016). *Schemas and romantic attachment as potential mediators in the relationship between child abuse and intimate partner violence*. (Doktora Tezi, The University of Montana). Erişim adresi: <https://scholarworks.umt.edu/etd/10739/>.
- Zigler, E. ve Hall, N. W. (1991). Physical child abuse in America: Past, present, and future. D. Cicchetti ve V. Carlson (Ed.), *Child maltreatment theory and research on the causes and consequences of child abuse and neglect*. (ss.38-75). Cambridge: Cambridge University Press.
- Zolotor, A. J., Runyan, D. K., Dunne, M. P., Jain, D., Péturs, H. R., Ramirez, C. ve Isaeva, O. (2009). ISPCAN Child Abuse Screening Tool Children's Version (ICAST-C): Instrument development and multi-national pilot testing. *Child Abuse & Neglect*, 33(11), 833-841. doi: 10.1016/j.chiabu.2009.09.004
- Zoroğlu, S. S., Tüzün, Ü., Şar, V., Öztürk, M., Eröcal-Kora, M. ve Alyanak, B. (2001). Çocukluk dönemi istismar ve ihmalinin olası sonuçları. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 2(2), 69-78.

EKLER

EK 1. Kişisel Bilgi Formu

Değerli katılımcı,

Öncelikle ilginiz ve desteğiniz için çok teşekkür ederim.

Sizi Sakarya Üniversitesi tarafından yürütülen “Yetişkinlerin çocukluk yaşantıları, empati düzeyleri ve yabancılara ilişkin tutumları üzerine bir araştırma” başlıklı araştırmaya davet etmekteyiz. Söz konusu çalışma, Türkiye’deki yetişkin bireylerin çocukluk yaşantıları, empati düzeyleri ve yabancılara ilişkin tutumları hakkında bilgi toplamayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda 62 soru ve dört ölçekten oluşan bir psikometrik teste katılmanız beklenmektedir. Araştırmada sizden tahminen 12 dakika ayırmanız istenmektedir. Araştırmaya sizin dışınızda tahminen 700 kişi katılacaktır. Katılım hususunda gönüllülük esas alınmaktadır. Çalışmanın amacına ulaşması için sizden beklenen, soruları kendinize en uygun biçimde yanıt vermenizdir. Bu formu okuyarak onaylamanız, katılımı kabul ettiğiniz anlamına gelecektir. Fakat çalışmaya katılmama hakkınız da mevcuttur. Bu çalışmadan elde edilecek bilgilerden tamamen araştırma amaçlı yararlanılacaktır ve kişisel bilgilerinizin gizliliği sağlanacaktır.

Emre KARABUDAK
Psikolojik Danışman

1. Kaç yaşındasınız? ()					
2. Cinsiyetinizi nasıl tanımlıyorsunuz?					
Erkek ()		Kadın ()		Diğer/belirtmek istemiyorum ()	
3. İlişki Durumunuz?					
Şu anda bir ilişkim var. ()	Şu anda bir ilişkim yok. ()	Sözlüyüm/nişanlıyım. ()	Evliyim. ()	Boşandım/dulum()	Diğer ().
4. Eğitim durumunuz (şu an devam ettiğiniz veya en son mezun olduğunuz okul):					

İlkokul ()	Ortaokul ()	Lise ()	Üniversite ()	Lisansüstü ()		
5. Türkiye'nin hangi bölgesinde ikamet ediyorsunuz?						
Akdeniz ()	Doğu Anadolu ()	Ege ()	Güneydoğu Anadolu ()	İç Anadolu ()	Karadeniz ()	Marmara ()

EK 2. Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği (CTQ-33)

Soru	1. Hiçbir Zaman	2. Nadiren	3. Kimi Zaman	4. Sık Olarak	5. Çok Sık
Çocukluğumda veya ergenliğimde....					
1) Yeterli yemeğim olurdu.					
2) Gündelik bakım ve güvenliğim sağlanıyordu.					
3) Anne ya da babam kendilerine layık olmadığımı ifade ederlerdi.					
4) Fiziksel ihtiyaçlarım tam olarak karşılanırdı.					
5) Ailemde sorunlarımı paylaşabileceğim biri vardı					
6) Üst baş açısından bakımsızdım.					
7) Sevildiğimi hissediyordum.					
8) Anne ya da babam kendimden utanmama neden olurdu.					
9) Ailemden birisi bana öyle kötü vurmuştu ki doktora ya da hastaneye gitmem gerekmişti.					
10) Ailemde değiştirmek istediğim şeyler vardı.					
11) Ailemdekiler bana o kadar şiddetle vuruyorlardı ki					

vücudumda morartı ya da sıyrıklar oluyordu.					
12)Kayış, sopa, kordon ya da başka sert bir cisimle vurularak cezalandırılıyordum.					
13) Anne ya da babam fikirlerimi önemserdi.					
14) Ailemdekiler bana kırıcı ya da saldırganca sözler söylerlerdi.					
15) Fiziksel bakımdan hırpalanmış olduğuma inanıyorum.					
16) Çocukluğum mükemmeldi.					
17) Bana o kadar kötü vuruluyor ya da dövülüyordum ki öğretmen, komşu ya da bir doktorun bunu fark ettiği oluyordu.					
18)Ailemde birisi benden nefret ederdi.					
19)Ailemdekiler kendilerini birbirlerine yakın hissederlerdi.					
20) Biri bana cinsel amaçla dokunmaya ya da kendisine dokundurtmaya çalıştı.					
21) Kendisi ile cinsel ilişki kurmadığım takdirde bana zarar vermekle tehdit eden biri vardı.					
22) Benim ailem dünyanın en iyisiydi.					
23) Birisi beni cinsel şeyler yapmaya ya da cinsel şeylere bakmaya zorladı.					
24) Birisi bana cinsel tacizde bulundu.					
25) Ailemdekiler bana karşı suçlayıcıydı.					
26) İhtiyacım olduğunda beni					

doktora götürecek birisi vardı.					
27) Cinsel istismara uğradığım kanısındayım.					
28) Ailem benim için bir güç ve destek kaynağı idi.					
29) Ailemdekiler yaşitlarımla ve arkadaşlarımla görüşmemi kısıtlardı.					
30) Ailemdekiler her şeyime karışırdı.					
31) Anne ve babam bir işi kendi başıma yapmama fırsat verirlerdi.					
32)Ailemdekiler rahat vermeyecek derecede peşimdeydiler.					
33)Anne ya da babam beni kontrol etmek için kişisel eşyalarımı benden habersiz karışırdı.					

EK 3. Yabancı Düşmanlığı (Zenofobi) Ölçeği

YABANCI DÜŞMANLIĞI (ZENOFOBİ) ÖLÇEĞİ						
	(1) Kesinlikle Katılmıyorum	(2) Kısmen Katılmıyorum	(3) Çok Az Katılmıyorum	(4) Çok Az Katılıyorum	(5) Kısmen Katılıyorum	(6) Kesinlikle Katılıyorum
1. Bu ülkedeki göç / göçmenlik kontrolden çıkmaktadır.						
2. Sınırlar, göçmenlerin bu ülkeye girmesini önlemek için daha güvenli hale getirilmelidir.						
3. Göçmenler suçlarda artışa neden olmaktadır.						
4. Göçmenler burada yaşayan insanların işlerini almaktadırlar.						
5. Göçmenlerle etkileşim kurmak beni tedirgin eder.						
6. Göçmenlerin olağandışı hastalıklar yayabileceğinden endişe ederim.						
7. Savaş ya da siyasi gerginlik durumunda göçmenlerin kök ülkelerine sadık kalacaklarından						

korkarım.						
*8. Göçmenlerin kriz zamanlarında ülkemizi destekleyeceğine inanırım.						
9. Gittikçe artan göçlerle, hayatımın kötüleşeceğinden korkarım.						
10. Göçmenlerin bu ülkeye öncelikle ilgi göstereceklerinden şüphelenirim.						
11. Göç arttıkça kendi kültürümüzün kaybolacağından korkarım.						

EK 4. Empati Düzeyi Belirleme Ölçeği

	Kesinlikle	Kesinlikle	Kesinlikle	Kesinlikle	Kesinlikle
1. Birisi, benimle sohbet etmek isterse rahatlıkla sohbete başlarım.					
2. Diğer insanlarla ilgilenmekten gerçekten keyif alırım.					
3. Sosyal bir ortamda, ne yapacağımı bulmakta zorlanırım.					
4. Bir grup içerisinde tuhaf ya da rahatsız hisseden birisini					

anında fark ederim.					
5. Diğer insanlar, onların duygularını ve ne düşündüklerini anlama konusunda iyi olduğumu söylerler.					
6. Haber programlarında acı çeken insanları görürsem üzülürüm.					
7. Çok anlayışlı biri olduğumu söyledikleri için arkadaşlarım genellikle banasorunlarından bahseder.					
8. Birinin benim ortamda bulunmamdan rahatsız olduğunu, karşımdakisöylemese dahi hissedebilirim.					
9. Başkasının nasıl hissettiğine hızlıca dikkatimi verebilirim.					
10. Başka birisinin ne hakkında konuşmak istediğini kolaylıkla kavrarım.					
11. Birinin gerçek duygularını gizlediğini söyleyebilirim.					
12. Birinin ne yapacağını önceden kestirmekte iyiyimdir.					
13. Sosyal ortamları, kafa karıştırıcı bulmam.					

EK 5. Çocukluk Çağı Ruhsal Travma Ölçeği Kullanım İzni

Çocukluk Çağı Ruhsal Travma Ölçeği Harici Gelen Kutusu x

 EMRE KARABUDAK 2 Tem 2021 Cum 18:52 ☆ ↶ ⋮

Alıcı: sarvedat ▾

Merhabalar Vedat Hocam, ben Emre Karabudak, Sakarya Üniversitesi Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik bölümü yüksek lisans öğrencisiyim, "Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Tutumun Çocukluk Travmaları ve Kendilik Algısıyla İlişkinin İncelenmesi" başlıklı bir yüksek lisans tezi yazmayı planlıyorum. Bu bağlamda siz ve arkadaşlarınızca geliştirilen "Çocukluk Çağı Ruhsal Travma Ölçeği"ni kullanmak için izinize ihtiyac duyuyorum. İyi çalışmalar dilerim.

 ben 3 Tem 2021 Cmt 10:44 ☆ ↶ ⋮

Alıcı: ben ▾

Kullanabilirsiniz. Ekteki yeni versiyonu tercih edebilirsiniz.

Vedat Şar, MD

EK 6. Yabancı Düşmanlığı (Zenofobi) Ölçeği Kullanım İzni

Yabancı Düşmanlığı (Zenofobi) Ölçeği

Emre Karabudak

Alici: eozmete

13 Eyl 2021 Pzt 12:40

Merhaba Emine Hocam, ismim Emre Karabudak, Sakarya Üniversitesi Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik bölümü yüksek lisans öğrencisiyim, tez çalışmamda yetişkinlerin çocukluk çağı travmatik yaşantılarının empati ve zenofobi düzeyleri ile ilişkisini araştıracağım, bu bağlamda siz ve arkadaşlarınızca geliştirilen Yabancı Düşmanlığı (Zenofobi) ölçeğini kullanmak için izninize ihtiyaç duyuyorum. İyi çalışmalar dilerim.

Fw: Yabancı Düşmanlığı (Zenofobi) Ölçeği İzni

Gelen Kutusu x

Emine Özmete

Alici: ben

13 Eyl 2021 Pzt 13:13

Merhaba,

Yabancı Düşmanlığı (Zenofobi) Ölçeğini çalışmanızda kullanabilirsiniz. Ölçek ektedir. İlgili makaleden geçerlik ve güvenirlik çalışmasını görebilirsiniz.

EK 7. Empati Düzeyi Belirleme Ölçeği Kullanım İzni

Empati Düzeyi Belirleme Ölçeği

Gelen Kutusu x

Emre Karabudak

Alici: bariskaya

13 Eyl 2021 Pzt 13:04

Merhaba Barış Hocam, ismim Emre Karabudak, Sakarya Üniversitesi Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik bölümü yüksek lisans öğrencisiyim, tez çalışmamda yetişkinlerin çocukluk çağı travmatik yaşantılarının empati ve zenofobi düzeyleri ile ilişkisini araştıracağım, bu bağlamda siz ve arkadaşlarınızca geliştirilen Empati Düzeyi Belirleme ölçeğini kullanmak için izninize ihtiyaç duyuyorum. İyi çalışmalar dilerim.

Alici: ben

8 Eki 2021 Cum 14:26

Ölçeği kullanabilirsiniz, iyi çalışmalar.

EK 8. Etik Kurul İzin Belgesi

Evrak Tarih ve Sayısı: 14.03.2022-115409

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Etik Kurulu

Sayı : E-61923333-050.99-115409
Konu : 05/53 Emre KARABUDAK

14.03.2022

Sayın Emre KARABUDAK

İlgi : Mehmet KAYA 02.03.2022 tarihli ve 0 sayılı yazı

Üniversitemiz Eğitim Araştırmaları ve Yayın Etik Kurulu'nun 09.03.2022 tarihli ve 05 sayılı toplantısında alınan "53" nolu karar ile Emre KARABUDAK'ın başvurusu **uygun** görülmüş ve karar örneği ekte sunulmuştur.

Bilgilerinizi rica ederim.

Prof. Dr. Murat İSKENDER
Eğitim Araştırmaları ve Yayın Etik
Kurulu Başkanı

Ek: Karar Yazısı (1 Sayfa)

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Doğrulama Kodu :BSM5HZ8V9S Pin Kodu :89782

Belge Takip Adresi : <https://turkiye.gov.tr/ebd?eK=5783&eD=BSM5HZ8V9S&eS=115409>

Adres:Esentepe Kampüsü 54187 Serdivan SAKARYA / KEP Adresi:
sakaryauniversitesi@hs01.kep.tr
Telefon No:0264 295 50 00 Faks No:0264 295 50 31
e-Posta:ozelkalem@sakarya.edu.tr Elektronik Ağ:www.sakarya.edu.tr

Bilgi için: Hanife Babacan
Unvanı: Birim Evrak Sorumlusu

